

NEVELÉSI EMLÉKLAPOK

P E S T A L O Z Z I

SZÜLETÉSÉNEK

ÉVSZÁZADOS ÜNNEPÉLYÉRE

NÉHÁNY MAGYAR NEVELŐVEL EGYÜTT

KIADJA

Dr. Telchengrüber Lajos,

a' pesti ev. tanolák' igazgató-oktatója.

Első Füzet,

Pestalozzi arczképével.

Kiadói figyelmeztetés.

Örömmel mutatjuk immár be a' t. cz. közönségnek a' még a' mult év nyarán PESTALOZZI ünnepélyére tervezett nevelési emléklapokat, beváltván az e' tekintetben a' pesti hirlap és egyh. isk. lapban adott szavunkat. Ezuttal adjuk az első füzetet. Többféle hátráltatások miatt, ezt sem fejezhettük be Január 11-ke — mint az ünnepeltnek 100-dik születési előnapja előtt, bármennyire szerettük volna is azt, még az emléknapot megelőzőleg — a' nevelői közönség, de különösen oskolai férfiak kezébe juttatni. E' füzetnek jövődő testvéreit, egyedül a' t. olv. közönség részvéte fogja világra teremthetni. Mi azonban már egyelőre — mert tapasztaljuk mikint magyar közönségünk előtt nem épen utolsó napi eszme a' nevelés, főleg ennek népnevelési ága — bátorkodunk reményleni és hinni, hogy nevelési füzeteink a' mellyek homlokán „PESTALOZZI“ neve áll, kedvesen fogadtatandanak közönségünk részéről; részünkről érdekünkben áll P.....zit úgy ismertetni meg a' népnevelést pártolókkal, hogy őt ismerve, még inkább buzogjanak, és lelkesüljenek e' szent ügyért — és a' mennyire lehet — „tegyenek is valamit.“

Egyébiránt a' körülmények engedtével, mennél hamarább megjelenendő 's ez öregebb testvérét követendő 2-ik füzetünk számára, van már most is egy pár jeles nevelési dolgozat kezünknel, a' mellyet csak későn érkezte miatt, nem vehetünk már fel ez első füzetbe

Nem szabad megemlítés nélkül hagynunk azt sem, mikint Dr. BLOCH és VAJDA PÉTER a' szarvasi főiskolai tanár urak is a' jövődő füzet- és füzetekre valának kénytelenek halasztani czikkjeiket. Igerjük tehát azokat is. Nemkülömben közölni fogjuk a' pesti Január 11-ki kettős Pestalozzi emlékünnepeley leirását a' tartott előadásokkal együtt.

Pestalozzi igen jól eltalált arczképét — külön is kaphatni, és megrendelhetni azt részént alulirtnál, részént Geibel K. ur könyvkereskedésében; a' chinai papirra nyomott kép 24 pgő kr., a' fejer papirosoni 20 kr. Mind e' füzet, mind az arczképek nagyobb mennyiségbeni megrendelésénél jóval csökken az ár. A' képről azt tartjuk, mikint annak, egy néptanítónak a' falán sem kellenék hiányoznia, 's épen ugy az oskolák falán sem, hadd emlékezzenek gyermekek és tanító egyiránt szellemi atyjukra. — Ezen célra, a' füzet nélkül és külön szerezhető képek, a' berámázás kedveért, valamivel nagyobb alakuak.

Végül pedig, a' mire nézve a' bevezetésben is foglaltatik kérelmünk — felszólítjuk ujra a' különben is munkás és buzgó nevelőtársakat, szerencsétlessenek ha lehet még a' — netalán többi* füzetekre nézve is, jelesebb nevelési dolgozatokkal, csak tőlök és olvasóinktól függend e' Pestalozzi emléklapokat, önmagokra és hazánkra nézve, nevelési emlékké tenni!

Pest, Január 8-kán 1846

A Kiadó.

PESTEN,

Nyomatott Trattner-Károlyinál.

1846.

Jan. 2. 1846

NEVELÉSI EMLÉKLAPOK

PESTALOZZI

SZÜLETÉSÉNEK

ÉVSZÁZADOS ÜNNEPÉLYÉRE

NÉHÁNY MAGYAR NEVELŐVEL EGYÜTT

KIADJA

Dr. Teichengräber Lajos,

a' pesti ev. tanodák' igazgató-oktatója.

Első Füzet,

Pestalozzi arczképével.

„Hosszu pályán halad a' nevelés' nemtője
's századok 's tán ezredek vonulnak el,
mig egy Pestalozzi Henrik ujjalag
megjelenend“

Diesterweg.

Pesten,

Nyomt. Trattner-Károlyi.

»Es ist kein Geringes seine Hand an die Erziehung des Menschen
zu legen.«

Pestalozzi.

»Du Mann der Lehre, Mann der Liebe,
Wer auch mit tausend Armen schreibe
Er schreibe Deinen Ruhm nicht aus!«

Masmann. Über Pestalozzi.

PESTALOZZI HENRIK

SZELLEMÉNEK,

AZ EMBERISÉG ÉS EMBERSÉG EGYIK LEGHÜBB BAJ-
NOKÁNAK, A' GYERMEK-SZERETŐ, SZERETVE KÉPZŐ,
KÉPEZVE EMBERITŐ, 'S EMBERITVE BOLDOGÍTÓ

ATYA-, TANITÓ-, NEVELŐ-

ÉS

H A Z A F I N A K

ÉVSZÁZADOS SZÜLETÉSI NAPJÁRA

Tartalom:

	<i>Lap</i>
1) Elő- és bevezető szó. — Az első Pestalozzi emlék- ünnepély 1845-ben. A' Pestalozzi emlékkönyvrei felszólítás. — Pestalozzira vonatkozó 's részint ő általa irt eredeti levelek. — Történeti adatok 's em- lékünnepélyi figyelmeztetés. — <i>A' kiadótól.</i> . . .	VII
2) Pestalozzi elemi tanítás módjának rövid vázlata. — <i>Váradi Szabó Jánostól</i>	1
3) Pestalozzi személyessége és életviszonyai. Német- ből Kalis után, — fordította <i>Szeberényi Lajos</i> . . .	37
4) Költemények:	
A' nép' nemtője. — <i>Jenőfi</i>	65
Karének P. emlékünnepélyére <i>y</i>	68
Ének, ugyan azon alkalomra. <i>y</i>	70
Tanulók' fohásza. <i>Miskolczy</i>	72

Elő- és bevezető szó.

Ezen — Pestalozzi nevéről czimzett 's az ő szellemének ajánlott lapok által — mikben, legalább e' jelen füzetre nézve a' kiadónak egyéb érdeme és része nincs, azok megindítása és kiadásánál — nem akarunk 's nem is szándékozánk eddigelé elérni mást, mint azt, hogy a' nevelés e' nagy reformatorának *Pestalozzinak* f. é. Január 12-ére eső évszázados születése napjáról *szellemileg* mi is, a' két magyar hazának nevelői, *megemlekezzünk*. Hahogy ezenfölül, még netalán azt is eltalálnók érni, miszerint néhány buzgóbbak, imez emlék-felszólalásunk által, fölhiva és serkentve éreznék magokat, magával az ünnepelt férfival, azaz munkáival és szellemével bővebben megismerkedni, semmint mi azt néhány kiadandó füzet által tebetnök, akkor mi ezen eredményt; nem annyira a' mi egyszerű, szerény és igénytelen felszólalásunknak, mint inkább azon egyesek szent nevelési buzgalmának fognók érdemül tulajdonítani kik azt tennék; mindenesetre pedig

kezet fognánk velek, mert egyénileg véve, tulajdonképeni törekvésünk nekünk is, Pestalozzi nevelés-elveit és tanmódjait mélyebben megismerni és megismertetni, méltányolni és méltányoltatni, valamint azokat gyakorlatilag is alkalmazni és alkalmaztatni, a' hol és a' mennyire ezt saját hazai és iskolai viszonyaink között és saját nevelő-egyéni irányainkhoz képest tenni lehetne. Mert *Pestalozsit* hazánkban — bármelly oldalról tekintjük is őt, egészen ismeretlenül hagynunk épen nem lehet. Ő a' nevelés' történetének nagy férfja. Már pedig a' nevelés' története halad, mint a' nevelés maga, egyesekre nem szokott várakozni, sőt inkább nékiek kell a' kor' haladásának utána iparkodniok, különben nem részesülnek áldásaiban. És mivel a' nevelés általános emberi működés, az emberi-nem öntökéletesbültének törekvése és munkája, azért nem is szokta a' nevelési genius csupán egyik vagy másik nép- vagy nemzet' fiai közül választani apostolait és felkentjeit, hanem az egész emberiségből, és a' választottak ennél fogva, ismét az egésznek jobbjai, az egésznek példányai, az egésznek tiszteltjei. Így szemelte ki *Pestalozsit* is hajnokul magának az embernevelés' geniusa, határosztóul egy elmúlt és egy új nevelési korra nézve. Ő a' nevelés' történetének mérköve lett, 's szerinte nevezendjük az ő előtte lehanyatlott és némi tekintetben még folyvást hanyatló kort, legyen hogy közép-, legyen hogy ó-nevelési kornak, és szerinte és róla nevezendjük és számitandjuk a' nevelés' új korát. Ő mindenestre nevelési forduló a' történet-

ben. 'S midőn tehát az ő nevét magyar ajkainkon is tisztelettel és hálával akarjuk említettetni, nem akarunk koránsem idegen dolgot cselekedni: sem pedig csupán viszhangoztatni a' németek, schweicziak, és más országok nevelőinek *Pestalozzi* emlékelésére emelt szózatait, hanem inkább be akarjuk felszólalásunk által bizonyítani, mikint kész a' magyar az emberiség' nagy szellemeinek, köz emberi nagy érdemek elismerésében hódolni. *Pestalozzi* mint szellembajnok, nemcsak egyes ember', sem egyes ország' vagy nemzet' gyermekeinek volt nevelője, ő emberiség-nevelő volt és marad, 's az emberiséghez mi is tartozunk, 's így illő, hogy általunk is tiszteltessék. Ez érdemét kevesekkel osztja, ámbátor mindnyájának osztania kellenék azt vele. De továbbá, neve említése és tiszteletben tartása által, le akarjuk még másfelől róvni emberi hálánk' egy részét, mellyel szellemének tartozunk, tudván, mikint ő tőle nem csak az, hogy közvetlen tanítványokat nyerénk, nem csak az, hogy könyveit 's követőinek iratait mi is olvastuk, általuk szellemileg gazdagulván és erősbülvén; hanem tudván egyszersmind azt is, mikint ő tőle tulajdonképen még most is és folyvást tanulunk, tanulni fogunk és foghatunk, valameddig emberek maradunk 's gyermekeink' neveléséről gondoskodandunk, valameddig *Pestalozzi* a' nevelés' történetéből ki nem töröltetnék.

Mind ezek által azonban, nem akarom koránsem állítani, mintha *Pestalozzi* netalán „non-plus-ultrája“ volna a' nevelői ideálnak. Ő nagyon is em-

beri nevelő, a' ki, a' mint egyfelől ember-nevelési tökélyességeket nagy mértékben birt, épen ugy tökélyetlenségeket is. Ő embernevelési működésében, emberileg nagy, merész és a' való után törekedő, de más részről, emberileg kicsiny, kétkedő és tévedő is volt. Azért hogy őt mint nevelőt magasztaljuk és érdemeit elismerni és szellemét sokban követni hajlandók vagyunk, nem következik még, mintha dőre és tulfeszített ábrándoskodásban őt — a' miről néhány német nevelő vádoltatik — netalán valami nevelési üdvezítőnek, és iratait nevelési szentirásnak, de még csak költőileg is vallani és olyanokul ajánlani akarnánk; sem nem következik az, mintha szavai, tanmódszerei és elveinek már csak az által is, mivel αὐτὸς ἔφα-ji — némi vaktekintélyt tulajdonitanánk; koránsem, azt tenni már csak azon okból sem akarjuk, mivel részünkről a' nevelést sokkal önteremtőibb szellemi hatalomnak és hatásnak valljuk és tekintjük, semmint e' részben vak tekintélyt már csak sejtve is elismerni hajlanánk; szerintünk épen az volna a' legszerencsétlenebb nevelő, ki mindenben csak mesterének példája, és az a' legszerencsétlenebb tanító, ki mindenben csak tanítójának kalauz szavai szerint, szolgálilag vezetgetné és oktatgatná növendékeit. És, ha találkozónék valaki, a' ki azt netalán P.-val tenné, a' mint azt az ő idejében csakugyan többen tevék, az olyat valóban még inkább tudnók sajnálni, mert épen P. azt, a' ki hozzája szolgálilag ragaszkodnék, a' legnyűgözőbb bilincsek közé fűzné. *Pestalozsi* neve-

lésben mesterünkül és tanítónkul, példányunkul és előfutónkul elismerni ugyanis készek vagyunk, de mi azért nem vagyunk 's nem is akarunk szolgáló tanítványai lenni, nekünk csupán az van érdekünkben tudni, mint lőn P. népmesterré és tanítóvá, mikint gyermeknevelővé és pedig olyanná, minőnek őt tiszteljük és bámuljuk, a' midőn azt határozá el magában, hogy oskolamesterré akar lenni.*) És másfelől tudni azt, mik az ő elvei 's miben áll valódilag az ő tanmódszere, és valljon mit tanulhatnánk és mit alkalmazhatnánk ezekből, a' mi nemzedékünk' nevelése ügyében.

Hogy ezen pestalozzi-féle nevelés ismertetési czélokát és törekvést épen most tüztük ki magunknak, azt nem kell onnan magyarázni, mintha P. szelleme és munkái eddigelé tán nem is ismertettek volna hazánkban, és mintha bizony csak reánk várakozott volna ezen közszellemü munka: hanem igen egyszerűen csak az 1846-iki év, mint P. százados születés évének alkalmából. Most akarnánk leginkább 's ez évben legtöbbet róla 's érdekében szólni, mert most szólhatunk tán legméltóbban 's tán leghatékonyabban is, a' midőn minket a' szólásra némileg a' tisztelet- emléki kötelesség is kényszerít.

Mindenek előtt azonban, nem gondolunk czélunktól eltérő dolgot cselekedni, hahogy röviden megemlítjük és tán újra közöljük is a' *Pestalozzi emlék-*

*) „Ich will Schulmeister werden.“

és könyvé' kiadatási érdekében már eddigelé közrebo-
csátottakat, hogy imígyen e' jelen lapok, mintegy
gyökérszálaikkal együtt ismertethessenek meg, külön-
ben is a' közlött dolgok mindugyan azon czélra vonatkoz-
ván a' mellyet az emléklapok által magunknak ki tűzénk.

Legelőszér ugyanis közöltetett egy, évszázados
emlékünnepe're vonatkozó czikk. *)

„*Pestalozzsi emlékünnepe Pesten. Jan. 11-kén és
12-kén.**)* Nagy férfiak, kiknek az ég hivatásul adá,
hogy vagy új igazságoknak, mellyeket a' gondviselés
az emberi emlékek időről időre kinyilatkoztatni jónak
vél, hirdetői, — vagy pedig, hogy új harczosai, vé-
dői és hatályos terjesztői legyenek régibb igazságoknak,
mellyeket a' századok' forogta alatt már köd és homály
látszik burkolni, — bár hol szülessenek, bár melly nem-
zet' nevét viseljék, és bármelly nyelven hirdessék az igaz-
ságokat, — nem egy nép- vagy nemzetnek, hanem az
egész emberi nemnek jóltevői, minden embernek felei,

*) M. é. Prot. Egyh. 's Isk. lap' 6. számában.

***) E' szerény és inkább magánkörü, mint nyilvános ün-
nepélyről nem tevénk még eddig említést, különösen
azért, mert nem valánk bizonyosak abban, ha valljon
nem az 1846. évre esik-e P.-nak századik születésnapja
— mint az Augsb. Allg.-néban egy izben említve volt —
és így — nem tennők-e mi is akkorra át az emlékün-
nepélyt? De miután olvasók, hogy a' német paedago-
gok csakugyan az idén ünneplék: ime nem tartózkod-
unk többé kijelenteni, miként mi is ünneplők, és mikint
óhajtánók még méltóbb és nyilvánosabb, és a' férfi ér-
demeihez illőbb megünnepeletését.

és hunytok után, az összes ember-nem hálájára méltó egyének. Illy férfi vala a' mult század' 45-dik év' Jan. 12-dik napjának szülötte „*Pestalozzi!*“ Egy százada annak még csak, hogy e' nevet a' történet ismeri, — és a' férfiú legerélyesebb működésétől számítva — még nem több félszázadánál (mert leghatályosabban munkálkodott Pestalozzi félszázados korában) és már is el van döntve, hogy a' nevelés' történetében — melly egyszersmind az emberi-nem fokonkénti fejletének története is — időszakaló név és határ legyen *Pestalozzi*. E' név az egész földön, a' hol az okszerű nevelés-tanításról szó vagyon — már mindenütt ismeretes; és azon nevelési elvek, mellyeket e' nevet viselt férfiú terjesztett, már is megtermik áldásukat annyi meg annyi tanodában, nevelő intézetben és szülei háznál, egész országok hódolván nékiek és életbeléptetésök mellett még magok a' felvilágosodottabb fejedelmek is buzogván. Igaz ugyan is mikint az, ki az emberiséget szellemi tekintetben mindig magasb tökéletesbülési fokra emelni és magas rendeltetési céljának közelébe mindinkább juttatni óhajtja — sikereseb utat nem választhat a' nevelési utnál; mert a' ki szellemünkön e' részről mozdít, a' ki új igazságokat teremt e' mezőn, a' ki e' pályán fedez fel új haladási módokat és nyujt célhoz jutási új eszközöket, — szerintem az az emberiség' jóltevőinek sorában, bizonyára nem az utolsó helyet érdemli. És a' ki a' *Pestalozzi* neveltetés módokat ismeri, a' ki tudja, mint vala ő előtte a' szellemi birtok, egyedül az emberiség egy kiváltságos

részletének vagy rendének sajátja, 's mint nem juthata ahoz a' nép ifju és szegényebb nemzedéke, mert megszerzéséhez részint tetemes anyagi áldozatok, részint — 's a' mi még inkább szolgál akadályul — hosszú évekg tartó tanulás kívántaték; a' ki — mondom — csak ezeket tudja is, és tekintetbe veszi, miként *Pestalozzi* vala az, ki a' tudományt a' népnek is tanítani kezdé, és kezdé időpazarlás nélkül, könnyü és mindenkinek elméjéhez hozzá férlelkező módon, feltalálván és gyakorlatba hozván a' tudomány-közlésnek legtermészszerűbb utját, a' *gyermekből kifejlesztési módszer*t; — a' ki ezeket tudja: az, a' midőn *Pestalozzi ünnepélyről* szólunk, ugy hiszem, csak hálatisztelettel említendi e' nevet.

Illy érzelmeket rejtő kebelvel találkoznak Pesten néhány nevelők és a' nevelésnek buzgó lelkü baráti, véletlenül össze Jan. 11-ik estéjén, a' pesti prot. gymnasium' egyik oktatójánál, Dr. T. L-nál, és általa figyelmeztetve, Pestalozzinak a' következő napon leendő százados születése' napjára, — a' mellyet a' német nevelők, *Diesterweg*-nek a' „*Rheinische Blätter*“ czimű paedagogikai folyóiratnak — itt is ezuttal felolvasott — felszólítása szerint — országosan megünnepelni szándékoztanak — im e' nevelő urak is készek valának kis társalgási körükben a' Pestalozzi napnak előestéjét — ha nem is országosan, mint a' némethoni nevelők — legalább még is olly hálatisztelettel szerényke társaságban megünnepelni. Említett oktató' indítványára — előrebocsátván, miként a' szellembaj-

nokok leghűbb és legméltóbb tisztelete, szellemök' megismerésében és azon, élőkkel kivivott igazságoknak elsajátításában áll leginkább — Pestalozzi életének rövid jellemrajza olvastaték fel először, aztán könyvei ismertetének meg röviden, és egyes czikkek olvastatának még fel *Grunert'* és *Türk'* könyveiből, mellyek Pestalozzi' intézeteit *München-Buchsee* és *Yverdonban* ismertetének meg. Végre, de már csak inkább társalgási beszélgetésben — fejtegettettek P. nevelés-oktatás elvei és egyes tanulmányok' tanítása körül alkalmazott külön módszerei. Meg lőnek említve még, mind azon buzgó férfiak és nemeskeblű asszonyságok, kik P. tanai' érdekében honunkban apostolkódtak. 'S azok között P.-nak még egy-két közvetlen tanítványa is, kik magasb magyar családok által, kiknek gyermekei nevelésével meg valának bizva — Yverdonba küldetve, a' nagy tanító' személyes oktatásain épülni szerencsések valának.

A' következő napon, jan. 12-én, a' megye' termében, közgyűlést tartá a' testgyakorló egyesület, *Szentkirályi Móricz* ur' elnöklete alatt: és a' midőn e' téren, ifju magyar nemzedékünk' testi nevelését — úgy mint a' szellemit — óhajtva, az egyesület' tagjai szebb jövődöbe szárnyaltaták reményöket: el nem mulasztá elnök ur a' közgyűlést egyszersmind a' multba is visszavezetni, és a' multnak józan megértéséből a' jelen czélszerű alkotására utalni: el nem mulasztá, t. i. az egyesületnek emlékezetébe hozni, miszerint épen e' nap, a' mellyen a' nevelés' egyik ágát, t. i.

a' testgyakorlást magának terjesztésül kitüzött egyesület' közgyűlését tartja — véletlenül, a' mult század leghiresebb paedagogjának, P.-nak századik születésnapja. Melly emlékeztetés, a' nagy nevelő' szelleme iránti tiszteletből, emléknym gyanánt, a' jegyzőkönyvbe is iktattaték.

És még egy harmadik módon is ünnepelték P. napja, — ambátor ismét csak magánykörben, de azért nem kevésbé méltóan. Egy nagynevű hölgye honunknak, kinek érdemei a' korszerű nevelés terjesztése és a' legáldásosabb nevelő-intézetek gyámolítása körül, már is halhatlanok, és a' ki huzamosb ideig személyesen tartózkodék P.-nak yverdoni intézetében, — 12-dik jan. estéjén tulajdon házánál, több buzgó aszszonyságok- és nevelőktől körülfogva, P.nak ő hozzá intézett eredeti leveleit olvasá fel, melly felolvasást P. személyének és családi viszonyainak hű rajza követé, megtekintésül szolgálván e' mellett P.-nak igen jól eltalált arzképei is.

Ezek valának — tudtommal — a' nagy férfiunak kisszerű emlékünnepelei Pesten. Nem érdemelne-e az emberiség' e' jóltevője, születésének 100-ik évében, honunkban is több, vagy legalább általánosabb tiszteletet? Nem lehetne-e nevét magasztalva, szellemét hirdetve, születését egy közemlékünnepeellyel megülni akkor, a' midőn az ev. oktatók ez év nyarán a' tervben levő közgyűlést tartandják Pesten? Nem-e addig munkáinak valamelyikét emlékkiosztogatásul, vagy valamely jótékony nevelési cél gyámolítása —

magyar nyelvre fordítani? Azt — honi nevelőinkre bízom. De az említetteket említettlenül már csak azon tekintetből sem akartam volna hagyni, nehogy szemünkre lobbantsák a' németnevelők, miként a' nevelés mellet buzogván, a' nevelés legnagyobb hőseinek érdemeiről meg sem emlékszünk! Egyébiránt szolgáljanak a' mondottak egyszersmind érdek gerjesztésül P. iratainak megszerzetére 's olvastára, melyeket szüle és nevelő egyiránt, szellemi gyarapodás nélkül kezéből soha le nem teend.“

Ez volt a' Pestalozzi' évszázados napjának emlékünneplési első stadiuma. De e' kevés szó sokáig visszhang nélkül maradt; ezen első zörgésre Pestalozzi sírjának kapui nem nyílnak még meg. Zörgetni kellett másodizben is, és ezt tevők a' pesti hirlapban közlött felszólítás által *), a' mellyet azonban megelőzőnek még több eszmecsere végetti kiskörü találkozásai néhány rokonkeblü nevelőnek, a' kik előszer is, Pestalozzinak valamellyik munkáját akarák fordításban kiadni, de utóbb e' szándéktól elállván 's azt inkább még egy későbbi stadiumra hagyván, megegyezének abban, mikint a' netalán későbbben valamikor kiadandó P. akár egyes, akár összes műveinek előzményül és előfutójául, már csak a' százados ünnep tekintetéből is, czélszerűbb lesz ezuttal, emlékkönyvet kiadni, a' mellyiránti megállpodás érdekében az itt következő sorok közöltettek:

*) m. é. 468 szám.

„Pestalozzi. Egy szó honunk nevelőihöz és a nevelés igaz barátaihoz. — A' haladó emberiségnek — valamint az egyes haladó embernek — feladata, multba és jövőbe egyiránt tekinteni. A' jelenkor törekvései, csak annyiban nagyszerűek és következménydúsak, a' mennyiben azok a' multnak szülöttjei 's a' jövőnek szülői. E' nézet — vagy is inkább e' világtörténeti igazság, hogyha valahol, úgy kell, hogy legisleginkább a' nevelés ügye körül — mellynek előmozdítása, az emberiségnek szinte szemmel látható haladási eszközlése, vezesse és irányozza működésünket. Mert a' nevelés magában olyan, mint annak tárgya, a' növendék; mulónak gyermeke, másfelől, megleendő szülője a' jövőnek. De végre illy lánczolat magában az emberiség is, 's lánczolatnak szemeit kézpezik a' tudományak bár melly igazságot, mellynek bajnokai egyének. Egyéneken eszmék személyesülnek, személyek által eszmék valósulnak, eszmék valósulása a' világnak valódi haladása. És a' kik illy haladási rugást adnak az emberiségnek, azok annak jóltevői és tiszteltjei, emlékezetökben önmaga emlékezetét tartja fen az emberiség, 's épen azért kell róluk megemlékeznie, mert rajtuk csak önmagának fejletfokaira emlékezik az emberi szellem, a' mellynek ők is egyfelől vivői, másfelől teremtői voltak.

Az imint kimondot elveket teljes terjedelmökben, kevés emberre lehet ugyan illesztetni, de a' kikre lehet, azok ismét, mennél gyérebbek, annál magasab-

ban állanak, 's annál inkább érdemlenek nemöktől tiszteletet és hálát. —

A' nevelés széles és már olly régen művelt mezén a' minő régi az emberiség maga, kiket és hányat találunk ollyat? azt egészben vizsgálni és fejtegetni ezuttal nem akarom, mert akkor az emberi műveltség történetét kellene írnom, de ha a' nevelésnek csak végső korszakát, ugyszólván utolsó századát tekintjük, alig hiszem, hogy találnánk férfiút, ki azt, kinek emléke mellett csekély szavunkat emelni merjük, kit emlékezetünk és tiszteletünk előtérébe vonni szeretnénk, kinek intézetei' és irataival az ismerkedést ajánlani ohajtjuk, ki *Pestalozzít* a' nevelőt, a' hazafit és az embert felülmulná! Született ő 1746-ik évi jan. 12-én, a' havas Schweicznak Zürich nevü városában, meghalt Bruggban, febr. 17-én 1827-ben. Tehát születésétől számítva, legközelebb száz éves lesz neve, 's e' név már is korszakoló névvé vált a' nevelés történetében. — E' nevet viselt férfiúnak emlékezetét, szellemének terjesztése mellett, már az idén is*) ünneplék Német-,

*) Több német írók Pestalozzít, 1745-ben születettnek írják, 's ezek nyomán indulva tartatának a' P. születés-ünnepélyek már az idén. Azonban hitelesb kutatások megtörténte után csakugyan kiviláglott — kivált a' zürchi keresztelési anyakönyvekből — mikint P. 1746-ban született. Különbén mentséget érdemel a' tévedés, miszerint t. i. az emlékünnepélyeket az idén tartók. Pestalozzít egy évvel korábban akarók a' világra hozni; mert valóban illy nevelők, minő ő volt, soha sem jöhetnek elég korán a' világra! —

kivált poroszoknak több iskolái, nevelő-egyesületei 's egyéb nevelési-testületei; de még sokkal méltóbban, közönségesebben és nyilvánosabban szándékoznak azt megülni a' jövő évben, a' többek között egy, Pestalozzi szellemében, a' szegények számára tervezett iskolának létrehozatával; azonkívül őt és szellemét ismertető és terjesztő emlékkönyvek, lapok 's a' t. kiadásával. —

Ezek hallattára, és nem különben emlékezetében annak, a' mit P. szelleme ide-szivarogtának hazánk egyes nevelői és neveltjei köszönnék, de leginkább reményében annak, a' mit a' P. neveléstanjaival való megismerkedés és azok követése, hazánk' nevelendő nemzedékén még csak ezentul eredményezhetend: buzdítva érzék magokat több nevelők, P. nevét hasonlóképen már az idén is — ámbátor csak igen szerény körben — ünnepélyes emlékezettel illetni; — de még inkább érzik magokat buzdítva és lelkesítve most, midőn P. valóságos 100-ik évnapja közelg, valamelly nyilvánosabb tanuságu bizonyság által a' nagy nevelő emlékezetét szíveikbe és e' hon *minden nevelőinek* — a' kik közé, 's épen P-i értelmében, a' szülék is tartoznak — szíveibe vésni, és ezáltal egyuttal némelly czélszerűbb nevelési elvek és irányokra figyelmessé tenni. — E' cél elérésére összeállottak több nevelők — kik között Vajda és Bloch urak, a' szarvasi tanoda érdemes professorai is diszelgnek — indítványba hozván egy szerkesztendő Pestalozzi-albumot vagy emlékkönyvet, mellynek tartalmát tehetné előszer:

Pestalozzi ismertetése, u. m. életét, működését, intézeteit és könyveit illetőleg, munkáiból, némelly válogatott czikkek fordításával; továbbá kimutatása P. szellemi hatása eddigi nyomainak hazánkban; — végre némelly eredeti nevelési értekezések, korunk jelen nevelési szükségait, törekvéseit 's feladatait illetőleg. Ez indítvány elfogadtatván, és életbeléptetése körül a' munkálatok már is megkezdetvén, im' sietünk egyfelől az egész olvasó közönséget már előlegesen e' czélba vett emlékérről Pestalozzinak tudósítani, és a' könyv' megjelenésére szerényen figyelmeztetni, másfelől pedig felkérni és felszóllítani vagyunk bátrak azon nevelő urakat, kik dolgozatokkal kívánnának tervünk kiviteléhez járulni, miszerint értekezéseiket, legfeljebb f. é. aug. végeig alulirthoz küldjék be; leginkább pedig azokat felkérni, kik talán még magok olly szerencsések valának, hogy P.' közvetlen tanítványai, vagy külhoni intézeteinek személyes látogatói lehetének, valamint azokat, kik honunban P. szellemében működtek, melly szerint mind ama' tapasztalásukról, mind eme' működésekről, a' czélba vett emlékkönyv szerkesztésével foglalkozókat, némelly tudósításokkal megörvendeztetni szíveskedjenek. Nevelés történeti irodalma hazánkban, a' mellyből különben e' tekintetben merithetnénk, még — fájdalom — igen szegény, mert mi Magyarok eddigelé a' nevelés körül is, inkább élő, mint irott szó által igyekeztünk czélt érni és hatni, de ez egyoldalú eszköznek — ámbátor az iskola körén belől, azaz, a' meddig a' nevelés terjed, épen

ez a' legüdvösebb és legsikeresebb eszköz — kiegészítéseül, im' az írott szó is kínálkozik már, 's így egy új út, mellyen hazánkban a' nevelés, egyszer megindítva bizonyosan vidám léptekkel előre haladand; de ezen utóbbi út csaknem járatlan levén eddig, alig marad a' multnak felfogás és megítélésére nézve, 's így a' P. szellemnek hazánkban eddigelé történt terjesztésére nézve is egyéb hátra, mint azon egyéneket, kik P-val egykorban éltek és tanjai mellett apostolkodtak, felszólítás utján kérni, ne hagynák magokkal kimulni működések nyomait, ne hagynák elejteni a' nevelés történetének szálaít, mellyeket ők fontanak, és mellyeket mi az ő kezökből átvenni szeretnénk. Célunk, mellyből azt tesszük, mindenképen nevelési, hogy itt is, a' multnak és legközelébb mulónak megismeréséből megérthessük egyfelől, mit kelljen jelenleg tennünk, hogy nevelési törekvéseinkből organikus jövő csirázzék, 's másfelől, hogy egyszersmind tudjuk is, kik azon történeti emlékezetre méltó egyének magok, kik e' körül fáradoztanak, és minő siker koronázta munkájukat? Ezen küldeményeket is alulirthoz utalni kérjük. —

Egyuttal még — mivel épen a' tárgynál vagyunk — nem tarthatjuk vissza szívünknek azon buzgalmas óhajtatát is, miszerint czélszerűnek vélnők indítványba hozni P.-nak, a' mi századunk legnagyobb elhunyt nevelőjének emlékezetét, maga az iskolai ifjuság által is, a' jövő év jan. 12-kén, mint a' férfi évszázadi születés napján megünnepeltetni. Hadd ismernék meg

igy a' növendékek is a' nevelés hőseit, 's hadd költenének már magok a' nevek is bennök geniusokat, mellyek őket ösztönöznék olyanokká lenni, 's hadd szolgálna ez emlékünapély tanítók' és szüléknek is alkalmul, a' nevelés mellett annyival inkább buzdulni, és e' buzgóság mellett józanabb nevelési elvek megismerését szomjozni, 's magzataikat és tanítványaikat ezek szerint vezérleni. — Mihelyest a' közönségben nevelési könyvek' olvasására elég részvétet veendünk észre, igérjük, mikint akkor, mi részünkről legalább, mind P. és más jeles nevelők munkáit fordításban adni, mind pedig eredeti munkákkal is a' mellyeknek most e' majdnem kizárólag politikai irányu korban, kiadjuk sem akad — fellépni bátorzkodandunk.“ — (Több nevelők nevében.)

Ezen felhívás közrebocsátása után, beakartuk immár várni, minő viszhangot fogna ez ismét előidézni, és pedig részint másokáltali nyilvános felszólalások, részint pedig az indítványozott P. könyv számára küldendő dolgozatokra nézve. Hazai magyar lapok, örvendetes tudomásul és nevelői életjelül vették a' P. emlékeszmét, 's e' részvétökért vegyék azon férfi szellemének nevében, kiért szót emelénk, szives köszönetünket; ellenkezőt tevének a' német időszi lapok, a' mellyek — így például, a' „Pannonia“ és „pesther Zeitung“ korádzott eszmének mondák a' P. emlékeszmét, mivel az ő vallomásuk szerint, P. még nem ismertetik eléggé hazánkban, semmint ő róla már emlékünnepileg meg emlékezni lehetne; Pesta-

lozzi-féle nevelők hazánkban nem igen voltak 's nincsenek most sem, mert ha olyanok lettek volna 's volnának, bizony nem pangának 's nem sinlenék népnevelésünk olly mély elhagyatásban a' minőben azt jelenleg lenni tapasztaljuk 's a' t. Maradjanak meg ezen urak hitökben, mi őket háborgatni nem fogjuk, de P.-ről megemlékezni mi még akkor is fognánk, hahogy ő tőle csak egyetlenegy tanítványt, csak egyetlenegy az ő szellemével felkent lelket vettünk volna is, annyira becsüljük Pestalozzit, annyira forra össze meggyőződésünkkel azon hit, miszerint a' P. szellem népnevelésünkre a' legüdvösebb hatásu nem csak hogy lehetend, de okvetlenül leend is. Nekünk pedig mint tudva és irva van, minden egyéb üdvünk reménye, népünk nevelésétől tételeztetik fel. — Azonban az emlékkönyv számára, a' kitett határidőig, tulajdonképen egyetlenegy értekezés sem küldetett be. Mennyi pártolás mennyi részvétel! Nem sokára azonban vettük az itt közlött első cikket „Pestalozzi elemi tanításának rövid vázlatát.“ — Váradi Szabó J. urtól, P.nak e' hű és közvetlen tanítványától. Vegye hálánkat nyilvánosan e' magány megörvendeztetésért! hogy őt albumunk számára dolgozó-társul megnyerők. Ezt leginkább ő mlga B. Vay tábornokné asszonyságnak köszönhetjük, a' ki boldogult nagyragu férjével együtt — hazánkban ugyszólván első angyali hirnöke volt a' P. nevelés-tanításnak. Ezen nagyuri asszonyság, maga volt olly kegyes, előleges kérésünk által megke-restetve t. Szabó urat a' P. emlékkönyvbeni részvételre

buzgóan felszólítani és reábirni. Nem akarnék azon szent kegyelet ellen véteni, mellyel az említett nagy-rangu nőnek hódolok, de reményleni, hogy megbocsátandja, hahogy becses leveléből — mellyet én részemről mindenkor P. ereklye gyanánt tekintendek — itt néhány pontot közleni bátorodom, annyival is inkább, mivel kötelességemül tevém azt is, hogy a' P. szellemében és érdekében hazánkban működöttek és működőknek érdemeit — a' mennyiben én azok tudomásához juthaték — feljegyezzem, hogy a' történeteknek e' szálaira kapcsolhassák aztán a' majdan későbbben működendők az ügybeni terveiket. A' nagy asszonyág a' többek között, így ír:*) „Sokkal több és dúsabb emlékezések csatolvák reám nézve P. nevéhez, semhogy évszázados születésnapja mármár küszöbén álló emlékűnnepélyérőli tudósítását a' legmelegebb részvéttel nem vettem volna. Férfiak mint ő, bár látható testihüvelyök szét is porlik, enyészet áldozatává nem lesznek soha, 's teremtsen is újabb és mélyebben átgondolt tudományt a' jövő elő, azon út a' mellyet ő nekünk annyi küzdelmek között, egyszerűebb és még a' legmagasabb emberi művelődésre is képesítő módon egyengetett, egészen elhagyatni soha sem fog, természet és igazság soha sem avulhatván el.

*) E' levél németül volt írva, de ez csak a' felszólító hibájából történt, mivel magyar megkeresésre, magyar feleletet is veendett volna.

Ön 's érdemes munkatársainak azon kikutatás körüli törekvését, valljon mi történt légyen nálunk már eddigelé P. szellemében és érdekében, hogy az emberiség' e' szent ügyében támasztott szikra ujlag felélesztessék, — minden a' közjóért érzékenyen hevülő kebel' legbensőbb tetszését és tényleges részvétét érdemli. Szivesen járulnék ahoz én is ön kívánata szerint csekély adományommal, hahogy mások e' kívánatnak eleget tenni nálamnál képeesebbek nem volnának. Itt csak azon kevés foglaljon helyet, mit saját házi-körömből közölhetek.

Ön azt mondá, miszerint *P. család-hajlékát akarja megnyitni*, akkor mindenek előtt be kellenék csuknia a' vagyonosabb és előkelő házak' szokott gyermek-szobáit, mivel csak akkor füzendi karjaira és szoritandja szívéhez az anya' kisedét, 's egyedül csak akkor váland öntudatlanul is Gertruddá, P.-nak szép eszméje szerint. Ebben, 's egyedül ebben rejlek az mit én tevék, 's minek hosszú éltemen keresztül százszorozott áldásos jutalmát élvezém.

De szeretve kegyelt, minden nagy 's közhasznu jóért lelkesült férjem, ki korát sokban megelőzé, ő volt az, ki korán gondolkozék arról, mikint lehetne magzatinkat valódilag emberien nevelni, 's mikint szívet 's elmét egyarányuan, valamint tudást, tehetést és akaratot öszhangzóan kiképezni. Ez az akkori iskola-szerkezet szerint, melly a' fiukat már igen korán kivoná a' szülék' felvigyázata alól — csaknem az egész ifjui kort maga' számára igényelvén — igen

nehéz feladat volt; neki tehát más módokrol kelle gondolkoznia.

'S im, miután maga is leginkább a' mathematikai tudományokban volt kiképezve, nem kerülheté el figyelmét és részvétét, az akkor-tájban magának jelentőséget kivivott P.-féle tanmódszer. Némelly szülőföldi barátink, a' kikkel én részemről állandó összeköttetésben maradtam, és a' kik a' szomszéd Schweiczban történt nevelési mozgalmat figyelmesen kísérek — férjemet ujabban erősíték nézetiben. De miután magyar nemzeti-szellemben csak igazán magyar nevelő képezheti a' növendékeket — a' végett tehát felszólítók 's megnyerők a' S. Pataki collegium' egyik kitünő tanítványát t. Szabó János urat, hogy nevelő segédünk lenne.

Az emlitem Szabó János ur' tudományi pályáját bevégezé a' heidelbergi egyetemen töltött 2 $\frac{1}{2}$ év alatt, azon egyetemen, mellyet megboldogult férjem 1805-ben Németországba utaztunkkor közelebből megismervén, virágzónak talált. Itt fő-főképen a' hires Schwarz' nevelés-tanításain épült, és megismerkedék már előlegesen a' Pestalozzi-féle tanszerrel, mi nékie későbbben mint maga is vallá, igen nagy hasznára volt. Ezek után 1810-dik táján felkereste magát Pestalozzi yverdonnai intézetében — hogy itt mintegy 10 hónap' ideje alatt, nemcsak hogy az egész szerkezetet megismerné, — hanem hogy egyszersmind az egyes tanulmányok' tanmenetét is — a' mennyiben t. i. az már akkoron kidolgozva volt, — magának elsajátítaná:

Hozzánk 1811-ik nyarán reményeinknek egészen megfelelőleg visszatérve, azt a' mit tanult és tapasztalt, fiaimnál falusi csendben és magányban — melly a' zsenge kor' szellemi kifejlesztésére olly igen üdvös — gyakorlatba vevé. 1816-ban fiaim' egyikének 14, másik 15 éves korában a' szükséges tudományos oktatás imez elemi tanításmódra következék, és pedig a' pesti egyetemenél — a' természet- és az ország-államtan magány órákban adattatván elő. — Nem hagyhatom itt el hálaemlítés nélkül k. tanácsos Schedius Lajos ur' baráti indulatu segédkedését és tanácsát — a' többi t. tavár urak is a' legnagyobb készséggel járulván céljaink' eléréséhez — mert ugyan is ő volt az, ki minket a' folytatva követendő tanításra nézve bőven felvilágosita, és hála az égnek — mostan is ő az, ki önnek felvilágosítást adhat arról, miképen történt volt a' tanítás, 's mint szolgálja alapúl a' követett eredeti tanmenet, az előadott elvont tudományokbani előhaladásra. Ö kivüle, t. Szabó ur is küldend önhez — a' mint nékem írja, némelly tapasztalati közleményeket 's ezek világosságot önthetendnek arra is, mi akkor-tájban családi-körömön kívül ez uj nevelési rendszer' érdekében történt, 's tán egyszersmind azt is, mikben feneklének az akadályok, hogy több nem történhetett, sem mint történt.

Pestalozzi iratainak széles elterjesztése kiváltképen szivünkön fekvék; e' tekintetben legtöbbet tőn — mindenkitől ismért lángbuzgalmával — *Brunswick Teréz*. Ő kétségkivül arról is tudósíthatandja önt — miután későbbben maga utazta be Schweicz-hont — ha valljon,

és miként jöve létre Pestalozzinak szegények-intézete, a' mellynek felállítására összes műveinek jövedelme szánva volt.

Én részemről örvendek az emléklapok' kiadási eszméjének, és azoknak jó sikert igérvén, kérem magamat is az előfizetők közé soroztatni. *Váljanak e' lapok köalappá, a' mellyen kedves hazánk' népének nevelése és annak fokozata megalapíthatassék* — olly alappá, a' mellyen az utókor a' nélkül, hogy újra meg újra csak lerontani kénytelen legyen, a' népnevelés' építményét folytathassa. Nekem ugy látszik, hogy ügyeinkben épen azon oknál fogva nem boldogulunk, sem nem haladunk, mivel csak a' jelent szoktuk tekinteni annak kiszámítása nélkül, a' mi belőle kifejlődhetik. Pestalozzi iratai — kivéven *Lienhard és Gertrudját* — nem igen népszerű nyelven szerkesztvék; egyes tankönyvei sokszor és sokban nagyon is ferdén értelmezettek, imádóinak szolgálai és gépies utánzása itt is ártván. Részemről szeretném például az „Anyák könyvét“ magyarul látni, de nem épen szórul szóra, a' tanmódszer' csonkítása nélkül. A' politikai irányt is, melly most mindenütt túlnyomó — e' nevelési könyvekben mellőztetni szeretném; így és csak így erősbülend a' test 's szilárduland a' szellem, mind annak elviselésére a' mit későbbben a' haza kinek-kinek vállaira rak.“

És e' sorok után, mellyek örökké mind meg annyi gyöngyökül fognak ragyogni Pestalozzinak magyar emlékén, újra olly szerencsések valánk egy másik főrendü asszonyságtól némelly közleményeket és adatokat nyerni,

mikről, a' már feljebb említett okoknál fogva, hasonlóképen nem hallgathatunk. Ő mlga Brunswick Teréz grófnő, az embererények' nemeslelkü asszonya, a' ki, a' mint az a' közleményekből is ki fog tűnni, több heteket tölte P.-nak schweiczi intézetében Yverdonban, szemtanuja lévén a' híres ember-nevelő, gyermekekkel bánásmódjának, jelen lévén élvezetes tanításain, jelen serkentő és eszmedús nevelői beszélgetésein, miket tanító- és nevelő-társaival együtt hetenként egyszer tartani szokott; ő P.-zit boldogsága óráiban látta, látta őt szenvedéseiben, hallá örömnnyilatkozatait, hallá panaszait — mert P. keble könnyen megáradék azok előtt, kik bizodalommal fordultanak hozzája, kiknél az emberiség' boldogítása iránti hő indulatot észrevevé, — és a' nemes grófné e' bizodalommal mene Pestalozzihoz, hogy ő nála látná, mint lehet emberi nyomort enyhíteni, mint lehet emberi-erényeket támasztani, mert saját maga kebelében is ezen nyomort enyhítő és erényeket támasztó jó indulat lakozék. Ki hazánkban a' nevelés' jelen századbeli történetét fogná írni, az gyakran találkozandik e' magas rangú és magas lelkü magyar hölgy nevelési érdemeivel! nemtő szellemeként lehel az ő lelke a' kisdedóvointézetekben, mellyeknek nemcsak magyar hazánkban, de az egész ausztriai birodalomban ő volt az első teremője; ő azoknak anyja; és ha e' nemtőről, e' gyermektelen anyáról szólani akarnék, nem kellenék egyebet tennem, mint azon számtalan árvákat e' hazában felkeresnem, kiknek ő nyitott mén- és védhelyet, azon

számtalan anyákat, kiket ő vigasztalt, tanított és lelkesített, kiknek ő fájdalmát, gyermekeik' öröme általi nekik szerezni képes volt — enyhíté, felkellenék — mondom csak azokat keresnem 's őket engedni szólni, ezek öröm- és hála-könnyei ékesebben hirdetnék e' hölgy' erényeit, mint azt férfi — kinek nem szabad szerénységet és némaságba vonuló női erényt sérteni — minden ékesszólásával csak némileg is hirdethetné. Annyit azonban mindenesetre szabad leendő feljegyeznünk — a' nélkül, hogy tollunkat szemrehányásnak tennők ki — a' mennyit történeti elczáfolhatlan ismeret végett, e' jelen könyv' czéljára nézve a' nemeskeblü honleány egyszer-máskor közle velünk. Hallók ugyanis mikint ő szeretett nővérének D. Josephina grófnő és két 5 és 6 éves figyermekének társágában 1808-ban, P-it yverdoni intézetében meglátogatta, utazásának ez egyik czélja levén, azért baráti leveleket is vive magával, részint Frankfurt-, részint Schaffhausenból, és azokat Yverdonba érkezte, és a' veres ház címü fogadóba megszált után felküldé a' várba, mellynek falai között P-i intézete létezett. Mig a' követ megtérne, feszült várakozásban valának az idegen látogatók, és e' várakozás' perczeiben a' magyar hölgy is bájos képzetekben festé magának azon férfiut és annak személyességét, kiről ő annyit hallott, kit lelke látni annyira vágyott. Az embert eszméi szerint szoktuk magunknak képzelni és így képzelé magának a' grófnő P-it; termetére nagynak, tág és szilárd kebelvel, a' mellyben az egész emberiség érze-

ményei megférhetnek, izmos és sokat ölelő karokkal, mikre egy egész gyermek-sereget felfüzhetni, őszbe borult és vállaira hulló hajfürtökkel, egészben olylyannak, minőnek a' képzelet Plátót festeni szokta. Öregnek és még is fiatalnak, unoka öcsikéi a' kíváncsi gyermekek a' várakozóknak látható gondolataiként szünet nélkül kikacsingatának az ablakon, ha nem jön-e még ő, kit' anyjuk és nénjük már előre a' legjámborabb gyermekszeretőnek mondtak lenni. És egyszerre felkiáltanak a' gyermekangyalok: im ott jó P-i! a' midőn egy kis termetű, gyenge alkotásu, gyors lábu, fekete haju, és egészen fekete öltözetű uracs-kát látának a' vár-úton lefelé sietni, 's néhány gyermeket utána futni, és épen ezek által ismervén-rá a' gyermek-barátra. 'S nekik igazuk volt, a' gyermekek mindjárt kiesmerék jó emberüket: a' futkározó, P—i volt, a' hős, a' tüzes ősz P—i. Némelly embereknek lelkök' kicseretésére csak egy pillanat kell; P—i az idegeneket azonnal megkedve é, és az idegenek őt, mintha vajmi régi ismerősök lettek volna. 'S a' magyarok nem is valának egészen ismeretlenek, ő a' magyarokrul sokat és szivesen beszélt, és a' kivel beszélt kivált ha attól tarthatott, hogy azt már személyesen tán nem is látandja többé — annak egész lelkét kitárta — annak egész emberszerető lényét oda szerette volna legszebb emberi ajándék gyanánt adni, hogy emberszeretet és emberézés mindenüvé terjedjen, a' hová a' lelkes, és a' hová a' szerető ember lép. — A' grófnők gyermekükkel együtt 6 hétig tartózkodtak 's

ugy szólván, valódi család tagokkint laktak az intézetben. A' fiuk a' többi 200 gyermek közé vegyültek 's azok' padjain ültek — a' hölgyek sem tehettek másképen — ők mindenütt voltak a' hol P—i volt. Vele a' midőn gyermekeivel imádkozott, vele a' midőn azokat tanitgatá, vele a' midőn tanító-társai között forgott, — gyakran vele asztalánál és vele az esti beszélgetéseknél. Érdekes tudni, miként írja le a' grófnő a' tanítási órákat. Sor szerint emelkedő padokon ül a' gyermekcsereg nagy és tágas teremben, a' mellynek közép téréen P—i fel 's alá sétálgat, 's csaknem minden gyermeknek szemébe néz — egyszerre sebes séta közben megáll, 's a' midőn ő meg áll, a' legmélyebb csend támad a' kétszázak között, — P—i imádkozik, imádkozik váltva franczia és német nyelven, a' mondottakat az egyik nyelvből a' másokra folytonosan áttevén. A' milly lélekemelő vala e' pillanat, mennyire szívből fakadtak a' szók és gondolatok, a' milly szent vala az iblettség, 's milly vonzó az imádkozó állása, 's végre milly ragyogók a' gyermekek' szemeiben a' pergő könnyöngyök, melly látvány az idegenek szeméből is el-lentállhatlanul hasonló áldozatot idéze elő, — még is — így beszélt a' grófnő — nem leheté eltitkolni a' vizásság' benyomását a' két nyelveni fohászkozás közben — annyival kevésbé nem, minthogy azon közben jöttek és mentek az idegenek, kik P—it látni és hallani ide zarándokoltak. Az ima' bevégezte után, mindég kiszemele P—i néhány gyermeket az egész csereg közül, kiknek akár viseletében akár tekintetében

valamit észre vőn mi neki nem tetszett, és azokat majd intő, majd feddő, majd — kérő hangon a' jóra ösztönzé, — nagyobb csinok esetében a' gyermekeket kézen vezetve szobájába vivé, a' hol csak ritkán engedé meg hogy valaki jelen lehessen; a' kinek sikerült jelen lehetnie, az körülbelül következőknek leheté tanúja: P—i leül — a' gyermeket térdei közé veszi, és szemtől szembe beszél a' gyermekkel, úgy hogy homlokával gyakran ennek homlokát érinté. — Kezet kézbe fogva kihallgatja elsőben a' gyermeket, gyakran már maga tudott mindent előre részletesebben tán, sem mint a' gyermek azt csak sejthette volna 's a' mint a' pillanat kívánta, megrezdültek a' szívnek húrjai, 's a' szónak majd legszelidebb bánásával, majd leghatályosabb erejével mindig sikerült neki a' gyermeket a' jó útra visszatérítnie; 's az illy visszatérítés nem csak pillanatnyi hatásu volt, mit már csak onnan is lehet következtetni, hogy a' magánylag és négy szem közt megintett vagy feddett gyermek ritkán került másod ízben illy orvoslás alá. Az orvosságot magával vivé a' gyermek, az atyai intésekben és tanácsokban, melyek elméjébe vésettek 's legalább hasonló hibában az illyképen megintett gyermeket inteni tán soha sem kellett többé. Az illy jelenet után mindig engesztelődő indulattal távozott a' gyermek, 's engesztelődött indulatu volt a' tanító, 's némán bámult 's tanult az idegen néző.

Az estvéket — így beszéli folytatva a' szerencsés tapasztalásu grófnő — többnyire körünkben töl-

tötte P—i, irataiból egyes cikkeket olvasván fel előttünk — nagyobbára azokat miket az előtt való éjjel vagy hajnalkor szerkeztett. Kedvelt irodalmi gyermekének nézé akkori időben „*Schweiczi lapjait*.“ Egyik estvén „Üdv-szózatát Helvétiahoz“ olvasá-fel előttünk, mellynek menydörgő szava áthatá a' hallgatók lelkét. Térdepelni látjuk akkor a' magyar honleányt, karjaival székhez támaszkodva 's el nem fojtható zokogási közben könyeket hullatni, — ő hazánkra 's hazánk számtalan gyermekire gondolt! Kik vagy egészen neveletlenül nőnek-fel, — vagy pedig olly nevelésben részesülnek, a' mellynek eredményére gondolva — nem tudja az ember — a' neveletlen vagy a' nevelt gyermekén sajnálkozzék-e inkább. Itt szülemlének a' magyar hölgy' kebelében olly érzemények, elméjében olly gondolatok, mik által hivé és reménylé, hogy egész hazájának ifju nemzedékét boldogithatandja. Hivé miként néki honjába tértekor csak szólnia, csak jó példával előmennie kellend 's im a' haza' jobbjai át fogják látni, hogy a' nemzeti felemelkedés egyedül a' gyermekekben, a' még kisdedek' czélszerű nevelésében — olyanban, minőnek példáját ő P—inál látta és tapasztalta, támasztandó. Ebben nevezé ő az ujjá születés' forrását, itt a' nemzeti erősbülés' igaz utját. — Hazánkban évenkint mintegy 300,000 gyermek születik, ennyinek felnevelése milly roppant emberi erő. Ötven év mulva — alig telnék bele három emberkor, 's im magyar hazánk a' földkerekség első országa — magyar nemzetünk a' földnépének első

nemzete! Ez valá lelkes grófnőnk' szép reménye. 'S illy hittel, illy reménnyel tére vissza hazájába. Erős hitének 's bájos reményének milly leverő volt családja. Pesten az ev. tanodánál az egy Schedius tanár urat találta, ki P—i eszméje iránt lelkesült, 's a' magas rangu családokközött, az egy — már említett b. Vay tábornoknét, kinek gyermekei a' most magas hivatalok 's köztisztelet polczán álló férfiak, b. *Vay Miklós és Lajos* testvérek, P—i szellemében neveltettek. Későbbben a' kisdedóvó-intézetek dicső emberi eszméjét ragadta meg a' magas gondolkozásu hölgy, a' mellynek csi-ráját saját vallomása szerint már P—inak köszöni — kivíteli-tervét pedig a' Scótoknak. Ezen eszmében találta-fel a' női hivatásnak legszebb működési körét — 's még most is emlékezik arra: mint kiálta-fel „*Wertheim*“ könyvének a' kiskoru gyermekek' neveléséről, a' könyv' harmadik lapján: „Pestalozzi! im ez kell nekünk“, 's a' könyv' hatodik lapján: „ezen eszmét nekem kell létesítenem — történjék bár mi — 's ha keresztre feszíttetném is, még akkor is azt fognám rimánkodva kiáltani: kisdedóvó-intézeteket minden áron! mi azok nélkül el nem lehetünk.“ 'S így lőn, hogy e' védhelyei a' kisdedeknek hazánkban még elébbjöttek létre, mint Ausztriában. Miképen igyekvék a' gyermeknevelés mellett lánggal buzgó hölgy, az *ovodákba* gyermeki foglalkozásokat is behozni; miképen ezen intézetek' folytatásaul dolgozva-tanuló-szegény intézeteket az ipar emelése kedveért létesíteni; miképen női varróintézeteket teremteni, — ennek történeti nyo-

mozása tulajdonképen már nem tartozik körünkhöz. Visszatérve P—ihoz elbeszéli még nekünk a' lelkes asszonyság, P—ikörében töltött szombat esti órákban gyűjtött tapasztalásait. Itt láttuk P—it közel 30 különböző 's különböző országokból jött tanítóktól környezve, — közöttük Türk, Hoffmann, Niederer, Schmidt, és ezen lelkeseknek feje ő, a' tanítók köztanítója. Minden új tapasztalásuk itt közölteték, minden új eszmét, itt vitattak meg, 's a' gondolatokban 's azok lelkes előadásában a' legtermékenyebbik mindig P—i volt. Mindnyájan az ő ajkain függtek, mindnyájak szeme az ő mozdulatait kísérte, mert rajta a' gondolatokat szinte látni lehet, oly annyira cselekvő modoru volt az ő előadása. — 'stb. — Ezeket tartá meg némileg emlékezetünk a' lelkes és lelkesítő honleány' saját közleményeiből, idővel — hahogy netalán még továbbá is szerencsénk lehetend társágában lennünk, lehet, hogy P. személyességéről, szemtanui tapasztalásának előadása szerint, többeket is közlendünk.

De ezeken kívül, im' gazdagitá a' grófi kéz és szív jósága ez emlékkönyvünket Pestalozzinak és hű nejeének néhány eredeti — még napvilágot nem látott — levelével, mik hozzája és női erényben ő vele versenyző nővéréhez nagyobbára együtt irattak. Közöljük most e' leveleknek németből fordításban — egyelőre csak hármát, u. m. Pestalozziéi közül kettőt 's egyet nejeéi közül, a' többieket, hahogy a' nemes asszonyság még további rendelkezésül engedendi azokat

nekünk át — lehet, hogy a' második füzetben lesz szerencsénk a' közönséggel ismertetni.

Pestalozzi levelei Br. T. és D. grófnékhoz.

Kedves barátném!

Nekem a' sors nem kedvez — mert nem csak Kegyetek felől Genfbőli elutazásuk óta mitsem hallottam; hanem még leveleim sem jutnak kezükhöz. Az itt befoglalt küldemény *Offen* felé indult, 's egy ottani határposta állomáson több ideig bérmentetlenül heverve újra vissza küldték Yverdonba. Mit fognak Kegyetek felőlem gondolni, miután rólam hasonlóképen már olly sokáig mit sem hallanak. Szives barátságuk olly annyira boldogita 's olly annyira boldogit még folyvást, miszerint reménylem, hogy Kegyeteket soha sem veszítendem el, valamint azt is tudom, hogy barátságukat sem veszítendem. Az mi nemes érzelmöket hozám, cselekvényimhez és házomhoz füzé, nem vala csupán tünet, az valóság volt, mert Kegyetek olly tisztán érzék azt mit keresék 's iránta olly szives részvétellel viseltetének.

Barátságuknak e' magas örömelevelzetét nem veszithetem el! Mit tevők Kegyetek? hogyan vannak? Még csak egészségük állapotáról sincs tudósításom. De én türelmesen bevárom, mig Kegyetek — azon érdeknél fogva mellyel tettem iránt viseltetnek, és azon reménynél fogva a' mellyet keblemben hagytak, mi-

szerint t. i. gyermekök nevelésére, barátságuknak e' szívemhez forrt kedves bizonyására némi befolyással lehetendek -- engemet újra tudósítani fognak, 's a' kétkedés megszünend. Én részemről ezt éltem legsü-kerültebb összeköttetési közé számítandom, ha hogy bár mi módon is képessé tehetném, azon boldog álom' valóságát eszközölhetni, a' mellyet én magamnak ama' lehetőségről képeztem, *miszerint egykoron nemeslelkű nemzetükre némi nevelési befolyással lehetendek.*

Rényes kéblű nők! ha hogy én ezen befolyást Kegyetek szellemére nézve nyerhetem, akkor elnyerém azt egyszersmind nemzetükre! Ugy-e bár, nem fognak engemet tudósító soraikra sokáig várakoztatni? — Brunswick, oh magas-lelkű Brunswick! Kegyed szive ohajtja a' jót; Kegyed szive fenndobog hazáért és emberiségért! nekünk nem szabad idegeneknek maradnunk egymás irányában. Irjanak mentül elébb. Nőm, állapotához képest meglehetősen jól van. Barátném jó indulatjában bízom, 's így maradok tisztelettel és szíves részvétellel örökre. —

*Pestalozzi **)*

D. és Br. grófnőkhöz!

Kunigunda és Teréz! merhetem-e még barátnéknak nevezni? merhetem-e még tenni? Hiszem 's nem

***) E' levél az illetők kezéhez 1809-ben, Május 16-kán jött, különben nem volt rajta kitéve, hogy mikor iratott

kétkedem! Hosszu ideje már hogy Kegyetektől semmi levelet és semmi feleletet nem vettem, és szinte attól félek hogy kegyetek reám neheztelnek, ha ne talán valamely hibának tudata nyomna — mindenestre megfoghatatlan hallgatásuk. Kedves és nemes barátném, mi az oka hogy nem irnak? — És St.... sem ir egy szót is, mióta tőlem távozott; azonban úton van 's úton szórakozik az ember. De ugy hiszem, hogy mostan otthon is lesznek már hazájukban; avval mi történt, mi magát Y...re*) nézve előadta, mit sem akarok szólni, mivel Kegyetek nékem arra vonatkozólag a' mint én nyilatkoztam, mit sem válaszoltak; de valljon Y...e azon kapocs melly minket összeköt? Megszüntem-e Kegyetekre lenni, mivel Y.... magukkal nem ment el, 's mivel egy ifju gyengébb volt sem-mint én hittem?

De milly gyermekien szólok, mivel kérdésem gyermekies; hát nem látják-e mennyire vágyik keblem barátságuk után? Kegyetek tisztelete és részvéte cselekedetim iránt, az, a' mi engemet boldogit, a' mi cselekvényimet nemesiti. Még most is azon gondolat tölti el elmémet, hogy közvitetésük által nevelési befolyásom jutand a' nemzetetek legnemesebbikére, legyen hogy elébb, legyen hogy utóbb; legyen hogy siromon innen, legyen hogy siromon tul, az reám nézve most közönyös, csak hogy történjék. E'

*) Egy fiatal ember, kit grófnőink mint Pestalozzi növendékét hazánkba szándékoznak hozni.

bájos remény nem is lehet pusztá álm. Kegyeteknél tapasztaltam mint vannak meggyőződve a' módszer befolyásáról az emberiség sorsára; sőt még többet is tapasztaltam, — mint szeretnek engemet, 's mint fekszik szivökön éltémnek kibékítése, azaz, ohajtasimnak elérésére; — igen is barátneim, rendithetlen az én hitem barátságukról! Most újra hon, újra szeretett hazájukban vannak; 's mind ketten bizonyosan rám emlékeznek még 's nemes érzelmök' éberségével vizsgálják azt, mi volna közös végczélunk elérésére ezen-
tul teendő. Nemes keblük! ittlétök engemet boldogita, 's Kegyetek még távollétomban is engedik e' boldogságot élveznem.

Ugy-e bár, hogy nem sokára irni fognak. Oly annyira vágyakodom tudni miként fogadtaték kegyes ítéletök működelméről hazájuknak egynémelly országnagyaitól, avagy tán ismét dúl köröttük a' mindent megakasztó háboru? — Egy időtől ingadoznak erről a' hírek, — nálunk minden igen jól megyen. Családi személyzetünk két 5 — 6 éves fiúval szaporodék, kiknek lifflandi szüléi jelenleg Párisban utaznak, pár hét múlva újra visszatérendők. Reménylem hogy ez évben a' háboruk zajának megnémultával több idegeneket láthatandok ismét — helyt engedvén azon gondolatnak hogy kegyetek ösztönetére hazájukból is jöhetendnek néhányan.

Oh vallják be csak hamar, hogy engemet még folyvást szeretnek, hogy a' szegények ügyébeni tervemet még folyvást nemes szivükön viselik; azon esz-

közökkel mik jelenleg kezeimnél vannak, sokat vihetendek végbe, mi az emberiséghez méltó tény lehetend — e' részről szerencsém az, hogy az ügyem iránt olly emberek viseltetnek érdekekkel, kiknek nemes keble a' kegyetekéhez hasonló. Higyék-el, barátnéim! ittlétük nekem olly boldog 's üdvteljes órákat engede élnem, a' minőket már régen nem éltem. Fogadják-el hálámat, ezerszer viszhangzott hálámat azért mit önök reám nézve valának; hálámat minden vidám és vigaszteljes gondolatért, mellyet bennem keltének; szives örömmel ohajtanék éltem folytában kedves kisdedei nevelése irányában, bár milly csekély szolgálatot is tenni.

Alig hihetik mennyire fáj az nekem, hogy köztünk a' mind két részről jó czél el nem vala érhető; azon még is örülök, hogy S.....tet magukhoz már nem kívánják, ő különben sem igen egészséges. Egyébiránt ígérem hogy mindent a' mi hatalmamban áll, el fogok követni csak hogy kegyeteknek, kedves barátnéim, elébb utóbb szolgálhassak. A' gondviselés müve volt az, melly bennünket együttlétünk ideje alatt az emberiségért magasztos és nemes eltökéletet ébresztett. Ragaszkodjunk ehez mindig hiven. Oh! nemes lelküek! helyzetük jelentékeny az emberiségre, hahogy nekie szolgálni készek; 's kegyetek ezt tenni akarják; tenni magyar rendületlen hiveséggel 's magyar erőhatállyal; kegyetek hívek tudnak maradni azon érzelmekhez, mellyek ittlétök kevés órái alatt keblöket da-

gaszták, épen ugy mint hű- tud maradni tiszteletben,
elhaló barátjuk és szolgájuk

*Pestalozzi *)*

Levéltöredék Pestalozzi nejétől.

— — — — —
— — — — —

Kedvesim! én hiven megmaradtam kegyetekkel
útjukban 's mindannyiszor jól érentem magamat va-
lahányszer ismét szokott ülésémet elfoglalhattam, 's
érzékenyen kulcsolám össze kezemet, megemlékez-
vén arról, hogy isten milly dicső napot engede ke-
gyeteknek, 's ezt reedesen szívem áldása váltá fel!
Alig várhattam-be a' visszatérendő S—got, végre
im megjelenik, üdvözölve jelentvén. mikint kegyetek
szives iudulatjukban irántam hivek maradandnak. Lel-
kem kedves Terézia! te nem feledkezendel meg má-
sodik hű anyádról 's barátnédrol, a' kinek te élte
alkonyán annyi örömeket szerzél és te Lelkem ked-
veltje Kunigunda, szivélyes gyermekiddel!! Istennek
nagy ajándéka ez, hogy illy hű s erényes társnékat
még itt alatt ismerheték meg; téritse ezt meg isten
áldása rajtad és szülöttiden, ez legyen érettem is
jóságod és erényed jutalma. Egyre másra jönnek a'
mieink tudakozódni, valyon miként érzem magamat

*) E' levélnek sincs kitéve kelti napja, de kétségki-
vül ez is 1809-re esik.

azóta, hogy kegyetek elúztak, 's ezeknek elseje természetesen Schmidt. 'S illy pillanatban sokat beszélgetünk kegyetekről, mivel ez szivünk fájdalmát könnyebbiti; beszélünk szeretetre méltó voltotok- és erényetekről, a' melly rajtatok tükröződik; beszélünk azon szerencséről és szeretetről, mellyel drága S — gunk tervét és működéseit felkarolák, — 's mind ez örömmel és hálával tölti el keblemet. Most ohajtva várom a' jó és erényes, borzas haju öregnek visszajöttét, ki ismét sokat és kedveset fog nékem rólatok beszélni. Mi alatt ezeket írom utjából még nem érkezett meg, a' többire nézve minden szokott kerék vágásában jár. Zürchből ismét egy fiú érkezett hozánk. A' P—i lelkésze is megérkezett már; de szegény nem jól érezvén magát, kénytelen ágyban maradni. Mai vendégeim H. és G.... Amaz reggel ismét jobban érzé magát. Gottlieb üdvözli fiatal barátit; velem együtt csókolja őket. Isten áldása legyen veletek, szivem szeretti! Mindnyájatokat keblemhez szorítva maradok mind-halálíg a' tietek

Pestalutz.

November 22-kén 1808.

U. i. E' pillanatban jó hozzám H. és sajnálkozva kegyetek elutaztán, lekötelezve sok jókat Kegyeteknek üzenvén; neje mindég azon aggódik, hogy titeket talán valami szerencsétlenség ért. — S—t úr

is épen most érkezett meg, engemet utaztatokról 's urral hogy rólam emlékeztek tudositandó; sok üdvöket még néktek és S—nek. — Sietve!

E' három levél után, — melly már maga is a' legszebb és legszellemiebb emléket teszi Pestalozzinak, mert azok most legelőszer, és ez előszer is magyar nyelven látnak napvilágot — halljuk még a' „P. elemi nevelés-tanítás rövid vázlata“ érdemes szerzőjét t. váradi Szabó urat, a' ki értekezéséhez még e' következő vallomásokat kapcsolá, a' mikről hasonlóképen hisszük, hogy történeti adatokként egészen czélszerűen intézendő rendelkezésünkre és felhasználásunkra átengedvék. Különben ez adatokat nem is mernők közleni. Ide igtatjuk azokat egészen úgy a' mint vettük, 's pedig azért, mert nem merünk magunknak e' dologban — részben a' még élő személyekről vélemény miatt — annyi történetien objectiv jogot tulajdonítani, hogy saját véleményünket és ítéletünket, az élet' tapasztalásból beszélő férfiú vallomásának és ítéletének eleibe tenni bátorzkodhánánk, és a' közlött adatok felett magunk itélni akarnánk. Szerzőnk tehát így ír:

Értesítés arról ki által? hol? és mikor használtatott hazánkban a' P. elemi módja?

„Nevelővé leendő kiképeztetésem végett, néhai b. Vay Miklós tábornok ur ő nga által kiküldtettem 1807-ben Németországba a' heidelbergi egyetembe, ott három év alatt más tudományok tanulása mellett, különös figyelmet fordítottam a' nevelés tudományára,

mit a' hires paedagog *Schwarz*tol hallgattam. — Már itt ismerkedtem meg a' P. elemi módjával.

1810-ben elhagytam németországot 's beutaztam Helvetiába Pestalozzihoz Yverdonba. Én voltam az első magyar, ki olly czélből mentem oda, hogy virágzó intézetében az elemi nevelés és tanítás módját, gyakorlatilag is megtanuljam. — Tíz hónapot töltöttem a' városban, naponként látogatván az intézetet, magános oktatást vevén a' tanítóktól a' tanítás főbb ágaiban, 's gyakran beszélgetvén P. val elveiről a' nevelésben, és Niederer-rel az ő értelme leghívebb 's legméltóbb tolmácsával.

1811-ben hazámba visszajöttem, 's a' fentisztelt b. ő nga két fia nevelését Zsólczán Borsod megyében által vettem. Mielőtt azonban Yverdonbol eljöttem volna, felvettem magamhoz segédtanítóul P. egyik nevendékét, Egger Vilmost, ki akkor már alsóbbrendü tanító volt az intézetben. Ezen ifju 1812-ben jött hozánk. Ő tanította növendékeimnek a' rajzolást, írást, éneklést, a' zene elemeit és a' gymnastikát. A' tanítás többi tárgyait magamnak tartottam, 's a' fej 's írásbeli számvetést, a' formák és nagyságok tanulmányát, a' földleirást, a' már akkor nyomtatásban megjelent *Schmid* és *Henning* munkái szerint tanítottam, a' többiekben magam dolgoztam ki a' tanítás menetelét, híven követve P. elveit. Kazinczi F. Kis Jánoshoz irt levelében, melly nyomtatásban is olvasható, említi micsoda próbáit adták

egykor előtte növendékeim a' fejbeli számvetésbeni készségének.

1816-ban felsőbb tudományok tanulására levén növendékeim menendők, az uri család ez okból Pestre költözött, ott csakhamar megismerkedtem volt, k. tanácsos idősb *Schedius L.* ur ő ngával, 's néhai *Liedemann S.* urral, kik abban az időben a' pesti evangélikusok egyháza és oskolája fő felügyelői és gondnokai voltak, mint szintén a' nevezett oskola tanítóival is. A' tisztelt előjáró urak kívánságára, szives készséggel tettem azt segédemmel együtt, miszerint a' tanító urak közül egyiket-másikat, a' P. elemi tanítás módjának némelly ágaiba bevezettük. Később segédem a' rajzolás tanítást az oskolában magára vállalta és azt több éveken által folytatta.

1818-ban érkezett Pestre *Hoffmann F. G.* ur kit már Yverdonban találtam 's vele még ott megismerkedtem. Ez az ur ugyanis családjával 's néhány leánynövendékeivel együtt németországból Yverdonba vándorlott volt, P. elemi módja megtanulására, azt követendő leánynevelő-intézetében. — Pesten hasonlóképen leánynevelő-intézetet állított, mit a' közönségnek, illy czímü munkácskájával jelentett: „*Ueber Erziehung= und Unterricht. Ein Wort zur Ankündigung einer in Pesth errichteten Erziehung und Unterrichts=Anstalt, für Töchter aus den gebildeten Ständen. Pest. 1818.* —

Intézetében P. módját használta, de két hajdon leánya közül kik nélkülözhetlen segédei voltak

a' nevelésben, egyik, fájdalom, meghalván, a' másik férjhez menvén, intézetével kevés évek után felhagyni kénytelenítettett, 's nejével együtt Bécs vidékén csendes magányba visszavonult.

Pestalozzi elemi nevelés módja használásáról hazánkban, több esetet nem tudok.“ — V á r a d i Sz a b ó J.

Eddig váradi Szabó ur. *) Az ő vallomása, hű történeti adat, melly legjobban megczáfolhatja azok ellenvetését, kik P. szellemének hazánkban terjedtéről, mitsem akarnak tudni. De ők talán még akkor sem tudnák, 's még akkor sem akarnák azt elismerni, hahogy netalán magok is e' szellemben és olly tanmenet szerint neveltettek és képeztettek volna, mert hiszem a' növendéknek nem szokta a' tanító és nevelő mondani, ki szerint tanítja és képezi őt. Szabó

*) Birunk Szabó J. urtól, egy még nevelő korában irt jeles munkát e' czim alatt: „A' hazabeli kisebb oskoláknak jobb-lábra állításáról, nevezetesen, hogy kellene azokat iparoskolákkal egybekötöni.“ Kijött e' könyv Pesten 1817-ben. 'S mi e' munkát annyira becsüljük, hogy — ámbátor már 28 évvel az előtt 1817-ben iratott, még is szinte hajlandók volnánk most 1846-ban a' t. ősz szerzőt felkérni, miszerint nekünk e' munka új kiadatását vagy legalább tartalma nagyrészének felhasználását engedné meg. — E' munka egészen Pestalozzi szellemü. —

ur közleményében, megvallom, misem örvendeztetett meg annyira, mint annak megemlítése, miszerint hazánkban, nem csak egyes családok magzatai képeztetének P. féle tanok szerint, hanem hogy ezen tanelvek egész intézetben, u. m. nyilvános tanodában alkalmaztattak, nyilvános oskolai tanítók és felügyelők által kezeltetve és életbeléptetve; — ez valóban igen ösztönző ok és bizonyság arra, miszerint Pestalozzi csakugyan megérdemli, hogy oskolailag is ünnepeltessék hazánkban, és pedig ünnepeltessék különösen a' pesti iskola által, 's a' pesti iskola kebelében, mellyből a' P. szellem, akár nevelés, akár tanításra nézve, mind e' mai napig sem halt ki, mert az, a' ki e' szellemet mindig uj erővel ápolgatta és élesztette, az ősz tanító, a' magyar tanítók tanítója, a' félszázados tanítói-ünnepélyt már három évvel ezelőtt megült férfit, idősb *Schedius L.* kir. tanácsos ő nga — hála az égnek! még él, és még mindig elkes örömmel vesz részt e' tanodának mind nevelési, mind tanítási ügyeinek előmozdításában és virágztatásában. Ő vele együtt rendezi és üli meg ezuttal is a' pesti ev. iskola tanító-kara, Jan. 11-én Pestalozzi évszázados emlékünnepélyét. *) 'S én örülök, hogy

*) A' ki több tudomást kívánna magának szerezni a' pesti ev. tanoda történetéről és régibb működtéről, valamint ennek irányáról, annak megolvasásra ajánlhatjuk:

1) Die Schule der ev. Gemeinde N. C. in Pest. 1816.

2) A' pesti ev. iskola történetének rövid vázlata.

épen ez iskola tanítói személyzetéhez van szerencsém tartozhatni, a' melly iskola mint láttuk, már e' század elejétől fogva, a' Pestalozzi által reformált nevelési eszméknek hazánkban, egyik ringató bölcsője volt!

Igy tehát, csakugyan nincs minden alapnélkül hazánkban a' Pestalozzi név tiszteletének föléledése, valamint nem minden alap nélkül valók imez lapok is. Amannak bebizonyítására szükség volt tényeket — habár csak érintve is — felidézni. — Emenek bebizonyítására pedig úgy gondolom, hogy hasonlóképen szükség volt e' füzet-émlék megindításának előzményeit a' t. közönséggel tudatni. De ezen előzményekhez tartozik még egy, nem régiben a' pesti hirlapban **) előre bocsátott szó, melly mivel a' Pestalozzi-émlék iránti nézetünket és terveztinket, a' külföldiekéival hozza némi kapcsolatba — hasonlóképen egyik fokozatául tekinthető e' Pestalozzi-émlék-lapoknak. 'S e' szó következő:

Pestalozzi évszázados emlékünnepevények ügyében. — Ránk közeledik immár az 1845-dik év, ránk januar hó, és e' hó 12-dik napja, melly a' nevelés e'

közre bocsátá: Kanya Pál, a' gymnasium egyik r. oktatója. Pest. 1843.

3) Vorschläge zu einer vollständigen Schulordnung.

Jelenleg azonban a' pesti ev. iskola is, mint e' hazában valamennyi prot. ev. iskolák, az ismért Zay-Ugróczi tan-rendszert híven követi.

**) Pestihirlap 592. sz.

századbeli legnagyobb hősének, Pestalozzi századfordulati születésnapja. Ugyan is ő, mint tudva van, szül. 1746-éan Jan. 12-én Helvecziának Zürich nevű városában. Tudva van az is, miként Europa a' nevelés tekintetében műveltebb országainak, részint szaknevelői, részint a' nevelés' buzgó pártolói és előmozdítói, több helyeken egyesültek a' végett, hogy e' nagy férfiunak, az emberiség e' közös jóltevőjének, a' nép bűnök legyőző 's a' nép-erények támasztójának, világrajötte' századik évfordulati napját, érdemei iránti hódolat—szellemének terjesztése és—nagy nevének emlékitése tekintetéből, ünnepélyesítsék. A' többek között a' németek, különösen *Diesterwégnek* berlini seminariumi igazgató — és társainak több ízbeni felszólításai és buzdításai következtében; szegények, árvák és elhagyatott gyermekek czélszerű felnevelésére, és a' polgári és emberi társaságbai kiengesztelődött szellemű hasznos bevezetésére nézve, nevelő-intézetet 's illetőleg szegények tanodáját szándékoznak felállítani, Némethonnak azon helyén, melly a' szövetséges tartományoknak némileg középpontja, 's a' melly a' jótékony intézet létesítéséhez aránylag, egyszersmind legtöbb adománynyal járulna. Ezen intézetet: „Pestalozzi-intézetnek“ — akarják nevezni, 's azt neki élőemlékül szentelni, annyival inkább, mivel egészen az ő eredeti eszméje és terve szerint fogna felállítani; azon eszme és terv szerint, mellynek valósítására, Pestalozzi maga is ugy szolván csaknem egész életét áldozta, 's a' mellynek részleteit végrendeletként tevő le irott munkáinak több helyén, legfőbbképen

pedig „házához tartott beszédében? *) — A' német nevelők, az ezen intézet létrejöttéhez a' szükséges pénzalapot aláírás útján gyűjtögetik össze. 'S adakoznak a' nagyok 's gazdagok talléronként, mert hiszen így lesznek a' szegénység' jóltevői; 's adakoznak a' szegények fillérenként, mert hiszen gyermekeik' javára adakoznak; 's adakoznak a' tanítók és nevelők garasonként, mert hiszen P—i' emlékét segítik garasaik által felemelni, azon férfiunak emlékét, ki a' józanabb és emberiebb nép nevelésnek, 's a' gyermekek czélszerűebb elemi iskoláztatásának — melly minden egyéb tanulásnak alapja — világ történeti előfutója és nagy mestere volt. — 'S az emlék létre jövend, 's P—i, ha meghalt is, élni fog; mert az állítandó intézet minta-intézet lehetend, leend is, azon célra, mint kell a' szegények osztályát az emberi társaságba kiengesztelődött indulattal felkarolni — az ő szellemében működend, 's fejlesztve és fejlődve hirdetendi nevét és hirdetendi érdemét, ércz és márvány műveknél lelkesebben és tartósabban, mert hisz a' hirdetők, magok a' neveltséget és életrevalóságot nyert hálás szegények leendenek, a' kiknek „ajkán dicséretet készített magának.“ — Valóban becsülni lehet 's becsülni kell a' nevelőknek e' tekintetbeni buzgóságát, e' jótékony eszme felkarolásában, becsülni nemes szándékukat, miszerint tény által igyeksenek bizonyítani tiszteletöket 's hálájukat P—i ne-

*) „Rede an mein Haus, gehalten“ 1808 12. Jan. összes művek' 9-dik kötetében.

velés e' köz-papja és apja iránt, Pestalozzi nevendékeket akarván nevelni 's a' nevendékekben néki emléket állítani. Igen helyesen választák épen e' módot, mert nevelőnek, nem lehet illőbb és nincs is valódiabb emléke, mint nevendéke, kivált ha azokból becsületes emberek, hasznos és jó polgárok válnak. Az indítványozó emlékállítók, tudva egyfelől azt, miként a' nevelés' ügye tulajdonképen nem csak egyeseké, sem nem csupán egyes országok- vagy emberi osztályoké, hanem, hogy az az emberiség közügye, mert bárhol neveltetik is ember, az mindig az egésznek nyeresége, mindig az egésznek isten' képét viselő példánya, — másfelől ismét, meg lévén győződve arról, miként P—i maga is illy értelemben nevelt, illy értelemben hatott, 's épen ez által lett nagygyá — ámbátor csak a' kis *Schweicznak* fia volt; — és tudva, hogy az ő neve, az ő elvei és szelleme, elhatottak légyen már más országokba is, a' mellyekben az ember ez első és legfőbb feladatát és munkáját, t. i. az embernevelést, már elkezdette, azon legemberiebb tényt, miszerint maga is nevelkedjék, 's gyermekeit 's társaiéit neveltesse; 's e' munkában a' magasabban álló emberi példányokat — bárhol és bármelly nemzetnél és korban lelje is fel azokat — utánozva kövesse, — tudva, mondom, mind ezt, el nem mulaszták azon lelkes német nevelők más országok' nevelőit is felhívni, 's hozzájuk, már akár az emlékállításhoz hozzájárulás, akár csupán szándékukról tudósítás, akár pedig példájuk' követésre buzdító tekin-

tetéből — néhány felszólítási iveket küldeni. 'S illy értelemben küldének felszólítást hazánkba 's a' többek között alulirthoz is, a' ki, — már akár volna szándékunk a' németek' e' tervök' kivitelére valami kis adományt — netalán csak magányúton — gyűjteni, akár nem; akár tudomásul veendjük - e csupán, vagy netalán követendő példára buzdításul e' felhívást, — minden esetre, mind eléggé érdekesnek tartja azt, mind pedig magát arra moraliter annyira kötelezettnek, hogy a' közönség előtt legalább megemlitse és fordításban közölje, mint következik:

Az 1846-dik évi télhó 12-ike azon nap, mellyen száz évvel az előtt Pestalozzi János Henrik született, ezen áldással tetézett nap, melly kivált azon tanítókra, kiknek ő szellemiatyjok, nevelőjök és példányok volt, 's még századokig az leend, valódi öröm- 's üdvnap, közölget. E' napot és a' férfiut felednünk lehetetlen, mert kit a' szeretet éltet és a' szeretetben marad, az nem csak istenben él és marad, hanem az emberek' sziveiben és emlékében is.

E' nap ünnepélyesítése ennélfogva buzdításra nem szorult, mi máskép nem tehetünk. Itt tehát nem az ünnepély' szükségéről, hanem egyedül annak „méltó megünnepléséről“ lehet szó.

Lélekben az 1846-dik évi télhó' 12-kén, ezreket látok az aargauai kantonban „Neuhof“ mellett a' birri iskola-épület' eresze alatt létező 's egyszerű kőoszloppal ékitett igénytelen sirdomb körül összegyülekezve. „Ki ismeri a' népeket 's mondja meg a' nevei-

ket?“ Mindnyájan a' hála' és szeretet' egyedüli, magasztas és isteni érzete által kapcsolvák és egyesítvék.

Elöl, legközelebb a' sirhoz, két fenséges alakot, koruk' első rangu férfait, két, veszély közben megedzett, megdicsőített népőrt pillantunk meg, népeiknek áldását. Illy vezetőknek illik egyszersmind elsőknnek lenni, ott hol halhatlan érdemű férfiak' ellenében, volt bár palota, vagy gunyhó bölcsejök, valódi nagyság, méltánylás és nyilvánosan kifejezett hála által kell magát bemutatni, mint embert. — *Sándor császár*, ki egykor Baselben az egyszerű schweiczi polgárt vonzó leereszkedése 's szivességével testvérileg ölelé, és III-dik *Fridrik Vilmos* király, kihez felhatni őt semmi testi gyöngeség sem akadályozható.

Közelökben áll egyedül, mély 's vizsgálódó hallgatásba merülve, „a' lélek' és erő embere“ — más-kép' nem nevezhető, 's e' részben egy második, ki német földön élt, hozzá alig hasonlítható — *Fichte*, ki hazájának jelen és jövő biztosítását tárgyazó egyszerű gondolatait egyedül P—i 's ennek törekvése és működése által remélé életbe léptethetni.

Ezután következnek, de már nagyobb közben, az elhunyt sirdombja körül, számos tanítványi, baráti és munkatársai, kik vele éltek és működtek 's őt szerették, mert általa szeretettek. A' hála és érzékenyülség' könyei fénylenek szemeikben, 's ittott nem hiányzik a' bánatnak könye sem. De az agg maga törli azt le arcaikról; 's mielőtt érzelmöket tolmácsolhatnák, őket is dobogó keblére vonja. Két nemes

női alakot látunk a' férfiak körében a' szerető agghoz törekedni. Hol létezik azon egyetlen, ki egykor; midőn tőle e' választ nyéré: „én hazámért nőmet 's gyermekemet elfeledem“ neki élet hosszú egyesülésre kezet nyújtott, mondani nem szükség, ő nem egyedül keblén, hanem szívében nyugoszik.

Sok német férfiak tűnnek - ki a' csoportból — az élőket nem említve — nemes eltávoztaknak szellemei: a' nőileg gyöngéd és szelid szellemű *Schwarcz*, ki éltében Heidelbergben működött, oldalán belső lelkese déssel olvassuk a' tiszta lelkű, józan gondolkozásu 's elfelejthetetlen Niemeyer Ágoston Armin' nemes vonásai-ban az öröm és hálaérzetet. Idegen országokból jelenének meg, Oroszhon, Holland, Dán, Norvég, és Svédhon, Spanyol- és Francziáhon, Olasz- (Magyar-) és Angolhon, sőt Amerika is elküldé a' maga köve-teit. Fényesebb összejöveteleket a' föld sokat látott, de *magasztosbat* aligha.

Mert az említett körökhöz sorolja még magát a' gyermekeknek, ifjaknak és leányoknak azon számtalan csoportja, kiknek a' dicső gyermekbarát működése, nemesbitett családi és iskolai nevelés, valódi szellemi és szívzüveltség által, örökségül jutott. Kiről mondhatni el inkább mint róla, hogy „a' gyermek szájába dicséretet készíte ön magának.“ Millio a' gyermekek száma, kik háládatos kezeket égre emelve, virágot hintenek sir hantjára. Mint ő áldá őket éle-

tében tanítás és gondolkodás, szeretet és türelemmel, úgy áldják ők most emlékét. „A' világ története világ ítélő-szék,“ valamint a' roszban úgy jóban is. „Az igaznak emléke áldásában marad fen.

És most téged kérdelek munkatársom és barátom!! magunkat kérдем a' népnek 's ifjainak tanítóit, hol vagyunk mi, a' sereg közepette állunk - e erősebben, és bátrabban dobog - e szivünk P—i Henrik bölcséjénél 's birri sir dombjánál? Oh! én balul ismernélek téged német tanító és nép-tanító, bár hol lakol és mulatsz, az Alpeseken innen vagy tul, az oczeanon innen vagy tul, minket az említett „örömkönynapon“ a' „hála- és aratásnapján, hol isten vetését szemléljük, mindnyájunkat egy érzet, egy gondolat, egy akarat egyesít: a' hálának és szeretetnek érzete, egy illy férfiunak, élte dicsőségének gondolata, és a' példája szerint 's szellemébeni működés' akarata. Cselekvőség az emberi nem feladata, dicső czélérti küzdelem nemesíti az embert, 's teszi halhatatlanságra méltóvá.

Mit ő a' feledhetlen akart, az nekünk drága hagyomány. Mi neki nem sikerült, sikerülend nekünk, 's a' mit teendünk, legyen nevének emlékére és annak dicsőségére, ki nekünk őt adá!

Ő kiváltkép az árváknak akará arczaikról le-törlni a' könyeket, őket ohajtá emberekké képezni, 's a' szerencsétlenek 's elhagyottaknak vágyott atyjok, barátjok 's nevelőjök lenni.

Fel tehát népiskolatanító és népbarát tanusítsd P—i Henrik iránti háládat ez által, hogy részvettel

viseltetel a' P—i intézet iránt; — mert reá, nem ércz vagy kő, hanem egyedül élő emlék méltó, — azon P—i intézet, melly felemelendő német hon határin belől, az utó világ hálájának tanújeléül, a' gyermekeknek örök áldására, valamint művelése és nevelésére is. Én azt jól tudom, hogy a' néptanító erszényét nehéz arany nem földi, de egy fillerről mindenki rendelkezhetik. Senkisé hiányozzék a' hála bemutatásnál, legalább nem német honban! Én kimondom nyiltan a' mit ércz és gondolok: e' filléreket megáldja isten 's megáldja minden mások felett; azon áldás, melly a' szazezer tanító filléreiből a' hon árváira áradand, százszoros gyümölcsnél többet fizetend.

Nevezzétek meg nékem barátok és társok neveiteket! illy vállalatnak erőmet szentelhetni szerencsémnek tartva, buzgosággal fogom azokat azon könyvbe beiktatni, mellyben a' P—i intézet jótevői az unokák hálás emlékére feljegyezve leendenek.

Soha sem derülend-fel reám és reátok illy alkalom a' néptanítók egyesítésére, a' körünkéből férfi által tervezett mű' elősegítésében. Mert hosszú pályán halad a' nevelés nemtője, és századok 's tán ezredek vonulnak-el, mig egy Pestalozzi Henrik ujjal megjelenend. Ha e' férfinak neve és szelleme nem képes német hon' néptanítóit egyesíteni, születés, felekezet és más különbségeken felülemelni, akkor azon nagy gondolat, honunk lakóinak szellemi egysége, tünemény, pusztá álomnak mondható. A' hon és nevelés nemtője óvjon e' tapasztalattól! Igyekez-

zünk méltólag t. i. élő szívvvel és tettel megülni P—i Henrik születési évét és napját!

Berlinben 1845-dik év. nyárhó 3-án, a' Mörzi seminarium 25-év előtti megnyitásának napján. — Diesterwég Adolf.

Erre következnek az aláírási rovatok.

'S a' mit a' némethoni nevelők Pestalozzi emlékezete iránti hálás tiszteletből, mint nevelők, emberbarátilag terveztenek, és tetté érlelni szándékoznak, azt a' *Schweicziak* magokra nézve — a' minthogy Pestalozzi, ámbátor az egész világ nagy embere, még is különösen az ő fiok, 's a' dicsőségnek, a' mellyet ő arat, 's az érdemnek a' mellyet kivitt, némelly sugárzata bizony csak az ő hazájukra is esik, — polgári kötelességöknek érzék, hasonlóképen indítványba hozni. Illy indulattal, bennek azon nemes szándék keletkezett: Pestalozzinak egykori birtokát az u. n. uj — vagy szabad telket „Neu- vagy Freihof,“ mellyen az ő első szegényeket nevelő intézete állott, de a' mellyről az, élte sanyarú viszontagságai között elpusztult, 's a' telek maga is idegen kézre került, megvenni, 's rajta uj szegényeket-nevelő intézetet, de másfelül közemléket is emelni, 's ez alá P—i hamvait is — miket most Bir helységének tanoda-épülete mellett egy igénytelen sírbolt rejti, nemzeti nagy ünnepélylyel eltakarítani. A' szabad-telek az aargauai kantonban fekszik, 's azért a' megyei hatóság maga állott egy igen számos társaság élére, Pestalozzi illy kettős emléke állításának

eszméjét és ügyét nem csak a' maga, de az egész *Schweiczi nép ügyének vallván*, 's illy értelemben a' kettős emlék állítását, a' maga részéről mindjárt tetemes áldozatok hozzá járultával siettetvén, a' többire hasonlóképen felhívási aláírásokra támaszkodván. Eny nyit a' Schweicziak.

Más országokban is, a' hol Pestalozzi és az ő népnevelési elvei és érdemei nem ismeretlenek, történtek már és történnek folyvást még készültek részint emlékállításra, részint a' százados nevelési ünnepély szellemi megülésére. De ezeket itt mind elősorolni szükségtelennek tartom.

Azonban egy dolgot 's egy kérdést tartok még szükségesnek megemliteni azért, mivel önkénytelenül is felveti magát: valljon mit teendünk mi magyar nevelők P—nak emléktiszteletére? nem méltó-e P—i arra, hogy róla a' magyarországi nevelők is — örvendő évszázados születésnapjának — hálásan megemlékezzenek, vagy tán nem ismérjük őt még eléggé, 's tőle mitse tanúlva, neki e' szerint mivel sem tartozunk, és hogy még jövendőben tőle valamit tanulnánk, az tán már nem is várható, mivel körünk — mint mondják — a' nevelés tekintetében régen túl van már P—in, az ő elveit más elvek, az ő tanmódszereit más módszerek; 's az ő korát más kor váltá már fel; és még, hogy P—i schweiczi ember, schweiczi nevelő és német író volt; már minek ünnepelnők mi a' schweicziakat és a' németeket, becsüljük meg elsőbben önférfiainkat, és aztán tömjénezzünk a' külföld szellem-

bajnokainak; a' mi csekély megemlékezésünk, vagy akár miféle emlékezési hozzájárulásunk által, P—i ugy is sokat nem nyer, 's mi ellenben csak utánczók lát-szanánk lenni inkább mint eredetiek, a' mennyiben a' mi felléptünk, csak a' külföld távolabb eső habgyűrűzete lenne stb., — ezen 's több illy nemü ellenvetésekre, miket különösen a' hazai német lapokban, a' mellyektől legkevésbé vártuk volna — olvasánk, nem szóval, hanem tettel igyekvendünk a' maga idejében felelni; mert meggyőződésünk és tapasztalásunk ugy hozza magával, és pedig részint a' kiadandó *Pestalozzsi emlékkönyvecske* által, a' melly nem — mint a' pesti hirlap f. év 468. száma szerint eredetileg tervezve volt, egy kötetben és egyszerre, hanem az 1846-ki év folytában, füzetenként fog megjelenni, olyképen, hogy már a' legközelebb Jan. 12-re szerencsénk lesz a' közönségnek az első füzetet díszítve P—i arczképével, a' mint azt Barabás jeles hazai-művészünk, több hű P—i arczképek összehasonlítása után rajzolt, bemutatni; részint pedig, egy szerény, P—i emlékére tartandó nevelői ünnepély által, a' mellyet Jan. 12-én rendezni szándékunk van, 's a' mellybeni részvételre már több pesti nevelők és tanítók jelentkeztek.“ —

Ennyit bevezetésül és előszavul ez első füzetre nézve. A' második — és netalán még több ez év folytában kiadandó füzetekben, miknek kiadhatását azonban, egyfelől a' nevelői közönség részvételétől, másfelől magoknak a' nevelő és tanító uraknak —

kiket itt ismét felszólítani bátorkodunk — közremunkálásától felfüggesztünk, — bővebben és részletesebben szólándunk még P—ról, nevelés és tanítás elvei és módjairól, mind pedig könyvei's intézeteiről, nem mulasztandván el jelesb munkáiból kivont egyes darabok fordításait is közleni. —

'S im', épen végzendők valánk e' sorokat, a' midőn egy igen kedves, ügyünkre vonatkozó tudosítás által örvendezteténk meg, 's ez, Szőnyi Pál' nevelőtársunknak jeles — és a' pesti hirlapban 593-ik szám alatt foglalt ismertetés által a' t. közönség figyelmébe már részletesebben ajánlott, — Pestalozzi szellemű és irányu illy czimű munkája: „Alaktan, magyar szülék, nevelők és tanítók számára — 7—10 éves gyermekek körül, eredeti modorban, készíté Sz. P. nevelő, 205 fa-'s 1 papiralakokból álló gyűjteménnyel 's több rendbeli rajzokkal. Pesten 1846. Ára — a' még kijövendő másik két folyamattal, és a' nagy alak-gyűjteménnyel együtt April 1-ig 20, azontul 24 p. ft. Szerezhető Pesten, szélutszában 180. sz. alatt, 2-ik emeleten, a' szerző szállásán, vagy személyes megkeresésre, vagy hozzája küldendő bérmentes levelek útján. A' szerző ezen könyvét a' mi hősünknek ajánlá: „Pestalozzi árnyékának, az okszerű nép-nevelés kiszenvedett hű bajnoka 's az érzékeltető tanmód gyakorlati alapítója születési százados ünnepére hálaemlékül 1846. jan 12-re. — 'S mivel annak ajánlá, 's mivel a' munka nem csak ajánlása, de tartalma sze-

rint is P. szellemü, azért örvidenünk kell, hogy nem csak magunk vagyunk, a' kik Pestalozzi emlékét hazánkban imez lapok által hirdetjük, hanem hogy ezen emlék egyik alapköve Szőnyi Pál urnak P. szellemü alak-tana által, valósággal le is tétetett. Szivünköl ohajta-nók — hogy mások ez alapon folytatva az építést, a' Pestalozzi- emléken népünk 's gyermekeink neve-lési épitményét segitenék minél buzgóbban felemelni.—

Dr. Teichengraber Lajos.

Pesten. Télelő 25kén 1846-ban.

Pestalozzi mély belátással bíró, és igen érzékeny szívű barátja volt embertársainak. Az emberiség' java' előmozdításának forró kívánsága annyira elragadta volt ifjuságától fogva, hogy a' miatt a' hivatalokat megvetette, és egyedül ezen célja' elérésére áldozta fel minden értékét és idejét. Ember ismerete után meggyőződött a' felől, miszerint az emberek' jó vagy rossz, boldog vagy boldogtalan volta' okát nem annyira külső állapotjok mivoltában, mint miveltségök' mértékében kelljen keresni, és hogy boldogításuk' módja is, nem a' külső segedelemben, hanem átaljában értelmök' világításában, és szívök' jobbításában álljon. Eltökélette tehát magában, hogy különösen a' köznépen, melly világosság és életre szükséges ismeretek nélkül szűkölködik; a' szegényeken, kik minden nevelés nélkül növen fel, életök' tisztességes fentartására alkalmatlanok, elégtelenek, cél és vég nélkül élnek a' társaságban, annak kárára és gyalázatára: a' nevelés által segítsen. E' végre iskolát nyitott, legelőbb csekély jószágában, tulajdon házánál 1775. Egynehány árva és koldus gyermeket összeszedett, azokat maga költségén tartotta, tanította, 's nevelte mindaddig, mig csekély értéke' forrásai kiapadván, nemes törekvésében egészen meg nem gátoltatott. Látta, hogy így célját nem érheti, feltételétől mindazáltal el nem állott, hanem más úton

igyekezett szándékát végrehajtani. Elhagyta tehát adóssággal terhelt kis jószágát, és az akkori Helvét Főigazgatóság' segedelmével 1798-ban Stanzban nyitott újabban nevelőházat szegény gyermekek' számára. Itt esztendő't sem tölthetett, mert a' háború kiütvén, iskoláját bezárni, 's tanítványit széteresztteni kéntelenítettett. Ily szerencsétlen helyzetben, az egymást felváltott csapások által sem engedte magát leveretni az erős, és nemes lelkü, hanem feltételén tovább is fáradozhatatlanul munkálkodott.

Azon idő alatt, míg az említett gyermekek' nevelésében és tanításában fáradozott, tapasztalta, hogy a' gyermektanítás' közönséges módja a' tanítóra nézve igen fáradságos, a' gyermekre nézve pedig unalmas és sikertelen, mivel nem a' gyermeki idő és tehetségekhez képest lévén kidolgozva, azokat nem foglalatosskoddattja, nem gyakorolja, hanem a' gyermeki tanítás' célja ellen, mindenben csak pusztá tudományt igyekszik a' gyermekekre raggatni. melly inkább szín, mint valóság lévén, csak arra való, hogy legyen az iskolák' előjáróinak és a' neveléshez nem értő szüléknek, annak idejében mit mutatni, mellyet azonban a' gyermek, minthogy az tehetségein nem épült, magáévá nem tehet, és sem az iskolában, sem azon kívül az életben nem használhatván, magáról olly könnyen leráz mint a' milly nehezen engedte azt magára raggatni; a' helyett, hogy a' figyelemre, a' külső dolgok körüli vizsgálódásra, a' tapasztaláson épült helyes és világos gondolkodásra, beszédre és ítélésre szoktatván a' gyermekeket, mind lelki mind testi tehetségeikben ügyesekké tenné, 's mind az élet' foglalatosságaira, mind a' további tanulásra készítgetné. Innen van, hogy a' gyengébb idejű és nehezebb elméjű gyermekekkel, nem boldogulhat a' tanító az iskolában, a' gyermekek nevetől is félnek az iskolának, 's úgy jönnek ki abból több évek után is, miszerint alig látszik meg rajtuk,

hogy neveltettek és tanítottak. Az az oka, a' miért a' tanítók a' kisebb gyermekek' tanításától annyira idegenkednek, a' szülék nem tudnak gyermekeikkel a' háznál mit csinálni, alig várják hogy azokat vagy egy házi nevelőnek általadhassák, vagy az iskolába küldhessék. Ezért élnek némellyek ezen helytelen kifogással: nem jó a' gyermeket hamar rá fogni a' tanulásra, mert könnyen megerőltethetik; jobb magára hagyni, a' természetre bizni míg megerősödik 's a' t. Igaz, hogy a' közönséges iskolai tanítás a' gyermekeknek nem való, és hogy azt sem gyenge sem erősebb korában megerőltetni nem jó; de hát nem lehetne-e gyenge tehetségeihez képest foglalatostkodtatni, 's az által benne magának a' természetnek segíteni? Szabott-e ki a' természet bizonyos időt, mellynél előbb az emberképezésben az okosságra szükség nem lenne? Figyelmezzünk csak a' gyermek' nevedésire, nem szembe-tűnőleg törekszik-e benne a' lélek magát tehetségeiben kifejtegetni azon pillanattól fogva a' mint kül érzékei megnyílnak? Nem itt kellene-e a' nevelésnek is kezdődni, ha az az emberi természetten épült, abból vétetett mesterség lenne?

Elevenen érzette Pestalozzi az előtte és idejében divatozott nevelés' módjának abbeli hijánosságát; látta azt a' megmérhetetlen távolságot, melly van az eszmélő lélek' első munkálkodásai és a' nevelés' kezdete között, azt az ellenkező irányt, mellyben a' természet és az emberi mesterség a' gyermeket céljára vezetni törekednek. — Meghatározta tehát magában, hogy az emberiség' javára találja fel a' nevelésnek azt a' módját, melly azon időponthoz köttetvén, mellyben a' gyermek ismerkedni kezd a' nevedő tehetségek' mértékével harmoniát tartana, és csalhatatlan vezére lenne mind a' gyermeknek, mind a' nevelőnek, úgy hogy azt a' szülék, nevezetesen az édes anya házi foglalatosságai között is követhetné a' gyermek' foglalatostkod-

látásában ; a' melly az emberi természethől vétetvén, közönségesen használható lenne ; mellynek eleinte nem a' tudományos tanítás, hanem az emberi erőknek, észrevehetlenül emelkedő gyakorlások általi kifejtegetése és erősítése lenne fő célja, hogy ekkép a' gyermekek, minden tehetségeikben ügyesekké tétetvén a' figyelmetességre, helyes szemlélésre, gondolkodásra, ítélésre és beszédre megtanítatván, szükséges előismeretekkel kikészítettvén, a' tudományok' tanulására, a' mesterségekre, vagy közönségesen a' társas élet boldogsága' keresésére alkalmasokká tétethetnének.

Ezt a' módot Pestalozzi sok esztendei gondolkodás után feltalálta és találmányát először *Burgdorfban*, hol újabban nevelő házat állított, megpróbálván, 's hasznáról mind maga, mind azok, kik fáradozásinak közelebbről tanúi voltak, meggyőződván, azt némelly jó baráti kérésére illy című munkájában : „*Wie Gertrud ihre Kinder lehrt*“ Bern und Zürich 1804. (Mi módon tanítja Gertrud az ő gyermekeit) kiadta. Kiadta más elemi munkáit is, mellyekről alább lesz szó. Azután gondolatait kiszélesítvén, világosítván Iverdonban, Helvetiában, Waadt Cantonban, hol több éveken keresztül virágzott intézete, mutatta meg találmányának szemebetűnő hasznait a' nevelésben, mellyek olly sok nagy tekintetű, tudós férfiak' bizonyágtétele után, valamint minden újítások', úgy ezen elemi tanítás mód' elleneit is megszegyenítették 's elnémitották. Nemcsak egy elmés találmány tehát a' Pestalozzi tanításmódja, nemcsak olly pusztá elmealkotmány (theoria), mellynek minden tökéletessége mellett is semmi valóság meg nem felel ; hanem próbatételek által megerősített igazság.

Azon feltételekből, mellyek után annak keresésire indult volt Pestalozzi, világos hogy eleminek kell lennie, és mint ollyan, átaljában az emberi természet helyes ismeretén alapúl, 's egyedül azon munkásság vizsgálásából merítettetik, mellyel a' természet az emberi

erők' kifejtésén működik, mert a' képezésnek az a' módja lehet csak természetes, annál fogva közönségesen használható, könnyű és csalhatatlan. El is ismerték azt olyannak, elégséges megvizsgálás után, a' jobbak, kik előítélet, mellesleges tekintetek nélkül irigységtől tiszta lélekkel csak az igazat keresik a' dologban 's azt mindenütt, mindenben, hol találják nyereségül veszik az emberiség javára. Nem ostromolták többé a' dolgot valóságában, sőt védelmezték a' méltatlan ostromlások ellen, mert az eszméje, mielőtt valósított volna, régen meg volt a' tudósok fejében és sokan dolgoztak Pestalozzival ugyanazon czélra a' nélkül hogy czélzásaikat egymással közölték volna. Azért ismertek Pestalozzi találmányában a' dologra, 's mint ahhoz értők kezét fogták vele, hogy azt teljes kimívelésre segítsék. Ezt cselekedték a' német tudósok a' többek között Fichte, Eschenmayer, Herbart, Schwarz, Niederer *) Türk, Ladomus, Ewald 'stb. A' németeké, közöttök még a' nevelésbeli újítások ellenségei is az érdem, melly szerint a' Pestalozzi találmányában a' hozzá járult igazítások, bővítések és világosítások által, az elemi nevelés és tanítás' változhatlan igaz módja meghatározott, és közhasznúvá tétetett. Nem mint-ha Pestalozzi találta volna fel mind azt legelőször, mi az elemi nevelésre tartozik, épen nem: mert annak több elvei, egyes állató részei ő előtte már ismértések voltak a' nevelők előtt; hanem csak ugyan ő alapította azt meg, és a' nélkül, hogy a' nevelésbeli különböző módokat csak nevökről is ismerte volna, ő is reá talált azon igazságokra, melyekből az emberi értelem az elemi nevelés- és tanításmód egészét a' megvetett alapra felépíthette.

*) Niederer ugyan Helvetus, de mint Pestalozzinak leghe-
vebb barátja, elemi módja' világosításában legelőbbet
fáradt tudós, dicsérettel említettetik a' Németek között.

Lássuk már az útat, mellyen indult volf Pestalozzi elemi tanítás- és nevelésmódja' felfedezésére. Az általános (absolutus) kifejtődzémód' eszméje lebegvén lelke előtt, mellyet a' természet meghatározott és változhatlan törvények szerint követ az életművesek' ki-formálásában, ugy gondolkodott: azt kellene a' természettől megtanulni 's az emberi okosságnak mesterséggel utánozni. Mert hiszen a' magára hagyott, csupán a' természetre bízott gyermeket is, mint szintén a' vadságban élő népeket sokra megtanítja maga a' természet minden mivelte emberi segedelem nélkül. Igy okoskodott tehát: a' gyermek születése után, a' mint külső érzékei egymás után megnyilnak, tömérédek benyomásoknak van kitéve, mellyek reá özönlenek 's hig agyát homályos képek zavarával töltik meg. — Ezek a' képek a' gyakori előfordulás és az érzékek' erősbödése által lassanként világosabbakká lesznek 's ugy tekintethetnek, mint az ismeret' elemei. Minthogy pedig a' szem nyilik meg legelőbb, a' nézés, látás által esnek a' gyermekre a' legelső és legtöbb benyomások; — szemlélni kezd benne az ébredező lélek; a' szemlélés a' lélek' legelső munkája. *) A' látás által szerzett észrevételek, előterjesztések a' külső dolgokról, azért is mivel gyakrabban előfordulnak, még inkább pedig, mivel azokban a' szín, nagyság, sokaság, távolság, és forma 's a' t. egyesülve találtnak, legelőbb lesznek világosokká.

A' külső tárgyak tulajdonságaiban szemlélhetők. Minél több tulajdonságokat fedezett fel az ujság' inge-

*) A' szemtől vévén az elnevezést azok az ismeretek, melyeket általjában külső érzékei által szerez a' gyermek a' rajta kívül lévő dolgokról, *szemléleteknek* (Anschauungen) neveztetnek. — Ugy neveztetnek azok az előterjesztések (Vorstellungen) is, mellyeket a' bennünk, lelkünkben és kedélyünkben történt változásokról belső érzékünk által szerzünk.

rétől vezérelt figyelem valamelly tárgyban, annál teljesebb arról az ismeret. Átaljában pedig világosokká és érthetőkké tétetnek a' szemléletek a' megnevezés által, ha tudniillik mindegyik egyenként, tulajdon névvel jegyeztetvén meg, egyik a' másiktól névvel is megkülönböztetik. Így nemcsak erősen benyomatnak a' lélekbe, hanem a' társítás' segedelmével a' szemlélet a' nevet, a' név a' szemléletet idézvén elő, a' képzelő tehetség által előállíthatókká, az emlékező tehetség által pedig tetszés szerint, ismerhetőkké tétetnek. A' megnevezés' szükségessége az emberi természetben alapszik, mert a' nevedő gyermekben csak hamar feltámad a' kívánság érzéseit és képzezeit másokkal közleni, tagadhatatlan bizonyosságául annak, miszerint a' beszéd vagy beszélés természetére tartozik.

A' természeti vagy tapasztalati szemlélet (mellyről eddig szólottunk) egy tiszta, belső vagy mathematicai szemléletet feltételez; mert a' tapasztalati szemléletek, a' belső érzék által, mellyre hasonlóul behatnak, az idő' és tér' formái alá vonatnak. Már maga a' helybeniség térre mutat. A' tér' szemléléséből származik bennünk fogalom az arányosságról, egyenlőségről, nagyságról, kiterjedésről, határozottságról, formáról, képletről 's a' t. és a' nélkül, hogy azt eleinte tudná az ember mind azoknak megítélése, a' szélesség' és magasság' összehasonlítása által lehetséges. — Épen így a' sokaság' meghatározása is, vagy a' számvetés a' szemléleten alapszik. Minden tárgy, mellyre tekintünk a' természetben, mivel magábau álló egyed (individuum) szüli bennünk az egység' fogalmát. Több egyekből áll elő a' sokaság. Az egység' és sokaság' különbözőféle összehasonlításaiból származnak a' számarányok. Mind a' szám, mind a' tér' mennyiségek lévén, egyik a' másik által előterjeszhető és meghatározatható.

A' mint a' gyermek a' külső szemlélésről a' belsőre általment 's tapasztalati szemléleteit, a' tiszta szem-

léletek által, az idő' és tér' formáiban meghatározta és teljes világosságra emelte, önként vitetik a' természet-től arra, hogy szemléleteit gyakorlás által tökéletesített szemmértéke után, szorosán követve, az alkotó természetnek a' tárgyakban látható törvényeit, érzéktse; a' tárgyakat képekben előállítsa, lerajzolja. A' kültárgyak lerajzolása után ment az emberi nemzet a' hangjegyek' feltalálására az írásra 's annak olvasására.

Ezen az úton 's ilyen módon munkálódik a' természet az érzéki ember' tehetségei' kimívelésén. Pestalozzi ezt a' módot mesterséggel előállítván, maga mondja hogy az ő módja nem egyéb, mint gyűjteménye a' szemlélési eszközöknek az érzékek' gyakorlására, a' beszélési erő' kiképezésére, a' számvetés és mérés-tehetség' kifejtésére, melly utolsóval a' kültárgyak' szabad kézzeli lerajzolása és más mesterséges formák' készítése összeköttetik; minek alkalmával a' formák' előállításáról, összerakásáról, eldarabolásáról, arányairól beszédbeli gyakorlások tartatnak.

E' szerint valamint a' természet maga, úgy Pestalozzi is elemi módjában, a' külső szemlélésből indul ki, azt a' figyelem által vezetvén és élesztvén tökéletesebbíti, a' beszélő tehetséget kifejti, gyakorolja, a' külső szemléletből reá megy a' belsőre 's arra alapítja a' nagyság' megmérésit, a' szám' arányai' meghatározását, 's a' művészeti ügyességet, és mind ezt nem pusztá okoskodás, hanem folytonos, szorosán egymásból következő, lépcsőnként emelkedő gyakorlások által eszközli, a' lélek' törvényei szerint, azaz olly rendben, melly szerint a' megelőző ismeret szülője, és lét-resegítője a' következőnek. A' siker vagy foganat a' gyermekre nézve nem elvont tudományos ismeret; hanem olly ügyesség' és készség' szerzése, miszerint a' kültárgyakat egy tekintetre felfogja, szóval helyesen leírja, kettős mennyiség' arányaiban, szabad kézzel lerajzolja. Így ismeretei 's tehetségei teljes öszhangzás-

ban nevednek. Egy szóval itt a' tanítás a' szemlélésből a' gyakorlás által vezet készségre és ügyességre.

Hogy pedig ezen rövid és összeszorított előadásból a' ne láttassék valakinek, mintha ez a' tanításmód mégis egyoldalú és hiános volna, mivel az embert egész valójában fel nem fogja, lelki tehetségeit minden oldalról munkába nem veszi; mielőtt tovább mennék, meg kell jegyezni, hogy kezdő pontul 's kútfőül vévén a' szemléleteket általjában, szükségesképen ki kell terjeszkednie a' szemléelő erő' minden iránybani munkásságára. — Az érzékek' többféleségehezképest, többfélék a' szemléletek is. A' külső, belső, matematikai szemléleteken kívül vagynak *észleési* (aesthetikai) és *erkölcsi* szemléletek is. Amazok alatt értetnek a' szépség' érzésének első mozgalmait, ezek alatt veszi Pestalozzi az erkölcsi érzés' csiráit vagy bimbóit, mellyek az édes anya ölében kezdenek fejledezni, az anya iránti szeretetben, hálában, és bizodalomban 's szülék egyszersmind a' gyermekben a' jónak és rosznak ismertetét, mint szintén az ártatlan szív' ragaszkodását egy legfőbb valósághoz, mellynek reá nézve az anya a' képviselője.

Ezen szemléleteket mind használja Pestalozzi képezési-rendszerében, még pedig nem csak alkalom szerint, egy vagy más tanítástárgy' felvilágosítására, hanem rendezve, egymásból láncszem' módjára folyó gyakorlásokban. — Hasonló gyakorlások által fejtegeti 's neveli a' gyermekben a' testi erőt és ügyességet is.

Az értelmi kiképezésre három elemet fogadott el Pestalozzi alapúl tanítási módjában, u. m. a' szót vagy beszédet, a' számot, és formát. Ezeket tartja egyedüli eszközöknek az értelem' kifejtésire, és erősítésire. Mi módon jött légyen ezen gondolatra, lássuk tulajdon szavaiból: „Egyetlen egy nehézség tünt fel előttem, ugymond, ezen elemek' meghatározásában, tudniillik miért

nem vétethetnek a' kültárgyak' több tulajdonságai is, mellyek öt érzékeinkbe ötlenek, épen ugy elemekül, mint a' név, szám és forma? De ugy találtam, hogy a' többi tulajdonságok nem egyiránt közösök minden tárgyakkal, ezek pedig elannyira tartoznak mindenikre, hogy egyiket a' másiktól épen általuk különböztethetjük meg. Különbség van ezen, és a' többi tulajdonságok között, melly szerint a' többiek mind ezekre vonatkoznak, következésképen a' tanításban ezekhez kell köttetnie. Átalláttam tehát, hogy a' nevezett három tulajdonságok által ismeretem a' tárgyról határozott, a' többiek' hozzájárultával világos, egymáshoz viszonyaik kitanulása által pedig tiszta és érthető lesz.*) Imé sok esztendőkön általi fáradságtalan vizsgálódás és próbatételek után reá ment Pestalozzi is azon igazságra, mellyet az idejebeli philosophusok' leghiresbbike Kant, mély criticalai kémlés után fedezett fel, tudniillik: hogy mind az, mit külső belső érzékeink által érezünk, sejtünk és előterjesztünk magunknak, bizonyos térben és időben létezik; hogy a' tér és idő olly közönséges feltételek, mellyek nélkül érzéki ismeret lehetetlen; hogy a' tér és idő a' szemlélés' vagy érzékiség' formái. A' kiterjedés, egymás melletti létel jelképe a' térnek, valamint az egymás után következés, a' szám jelképe az időnek.

Az igazságnak ezen két különböző úton, tudniillik: tapasztaláselőzőleg és tapasztalás által (a priori és a posteriori) történt felfedezése már magában is kezeségül szolgál tapintata' helyességének az említett választásban. De igazolja azt annak meggondolása is, miként az ismerő erő bennünk, három egyesült elemi erők' szüleménye u. m. a' *hangerőnek*, mellyből a' beszélési tehetség, a' *határozatlan puszta érzéki előterjesztő erőnek*, mellyből a' formák' tudata, és a' *határozott*

*) Wie Gertrud ihre Kinder lehrte s. 166—167.

nem csupán érzéki előterjesztő erőnek, mellyből az egység' tudata és a' számolás' tehetsége származik. Következésképen nem lehet sem több sem kevesebb mint három kezdő pontja az értelmi kifejtődzésnek: a' szó vagy beszéd tudniillik a' szám és forma. Eszközök is ezek egyszersmind 's mint olyanok, egymásba vágnak, egymást kölcsönösen segítik, világosítják és meghatározzák. Együttvéve alkalmasak a' lelkierő' általános és öszhangzásban kifejtésére és emelésére. A' részletes előterjesztéseket a' szó vagy név egyesíti egy fogalomba; a' szám csak belsőképen szemléltethetik az észben, külsőképen megjegyztethetik ugyan, de tudatra ismét a' szó által emeltethetik; a' formában, tudósan szólva, az osztható egység ábrázoltathatik, annak az általánossali összelgetése (combinatio) a' formák' előállítására, hasonlítgatására és méregetésére, mind tiszta észbeli vagy értelembeli gyakorlások. — Ugy van, mind a' három egyiránt szükséges az elemi tanításban. Emlegettük már, hogy azok nélkül a' testi világban semmit megismerni nem lehet. Akármely kültárgy' szemlélése' alkalmával, bár homályos tudattal, ez a' három kérdés forog az ember' lelke előtt: Mi az a' mit érzek? Hogy nevezik azt? Egy-e vagy több? Millyen nagy, millyen kiterjedésű; hogy van alkotva, vagy egy szóval millyen a' formája? A' lélek' természetében fekszenek, attól elválaszthatlanok azok a' kérdések, valameddig a' külső természetben munkálkodik. Világos bizonyossága annak az, miszerint képzelő tehetségünkben az elvont dolgoknak is bizonyos formát szeretünk adni, nyugtalanok vagyunk valaminek neve' megtudása iránt 's a' számot hacsak körülbelől hozzávetőleg is kívánjuk tudni.

Ezen három pontjai szerint az értelmi képezésnek arra kell tehát törekedni elemi tanításában a' nevelőnek, hogy a' beszélési, számolási vagy számvetési képesség, mint szintén az a' tehetség is a' gyermekben, melly szerint a' formákat előállítja, összehasonlítja,

megkülönbözteti, és mérték alá veszi, korán munkába vétessék, és úgy kimiveltessék, mint a' lélek' további kiképezése' elősegítésére megkívántatik. Az ilyen tanításmódról lehet mondani, hogy a' természetet híven követi, a' lélek' törvényei szerint működik, minélfogva abban az önkényűségnek nincs helye, szükségesképen történik benne minden, azért a' tanítás' menetele egyszerű és biztos.

Három alapjai szerint három elemi könyvekben adta elő tanítása módját Pestalozzi. Az

1-ső: Buch der Mütter, Bern und Zür. 1803. (Az anyák' könyve), melly a' kültárgyak körüli szemlélésről tanít, egybekötve a' beszélés' és olvasás' tanulásával, melly végre A. B. C.-ét is készítet' s azt az édes anyák kezébe kívánta adatni, egyenesen azoknak adván használása módjáról utasítást. A'

2-dik: Anschauungslehre der Maaszverhältnisse. Bern und Zür. 1803. (Szemlélet tanítás a' mérték' vagy nagyság' arányai' meghatározásáról), melly egyszerűsmind a' rajzolás, és írástanulásra útmutatásul szolgál. A'

3-dik: Anschauungslehre der Zahlenverhältnisse. Bern und Zür. 1803. (Szemlélet tanítás a' számok' arányai' és viszonyai' meghatározásáról) 's azoknak alkalmazása a' nagyság' kifejezésire.

E' kettő a' belső vagy tiszta szemléletet tárgyazza 's mivel mindkettő mennyiségről tanít, egyik a' másik által világosittatik 's egészített ki. Az egyiknek jegyül (Typus) vagyis inkább alapul szolgál az *egyenlő oldalú és szegű négyszeg* (quadratum), a' másiknak az *egység*.

Mennyiben érte légyen el Pestalozzi elemi módjában azon czélt, mellyet magának Stanzi iskolája' szerencsétlen széteszlása után, egy helyesebb, könnyebb és alkalmasabb tanításmód' feltalálására kitűzött volt? Mennyire létesítette az eszmét a' kivitelben? azt az említett könyvek' szerkezetéből és foglatából lehetne

leginkább megítélni. Mivel azonban azoknak, mint iskolai kézi könyveknek használása a' tanításban, az idő' lelkétől már háttérbe szorított, régen másokkal különböző modorban, de ugyanazon eszme szerint és hasonló célra készültekkel váltattak fel: tartalmuk egész kiterjedésbeni előadását mellőzve, azt itt csak főbb részeiben fogom közleni; hanem a' tanítás és nevelésmód' tökéletesedése' előhaladását tudni kívánt vizsgálódónak igen is ajánlathatik azoknak figyelmes átolvasása, átnézése, mind azért, mivel azokban az első kísérlet is sok reményt valósított, mind pedig, és különösen hogy tömérdek és fáradhatlan munkával esett készítésökről meggyőződván, annyiban is hódoló tisztelettel viseltessék a' szerző' emléke iránt. Mert tagadhatatlan, hogy azok örökös tiszteletre méltó emlékei egy lángész és emberi szeretettel gazdag szív' törekvéseinek a' neveléstudomány' megalapítására, és a' célirányos nevelés' üdvös hatása' kiterjesztésire a' társaság' minden egyes tagjaira.

Azon fogalom' bővebb felvilágosítására, mellyet ezen tanításmódról eddig adtunk, szükség továbbá három alapjairól mint elemekről, egymás után külön értekezni.

Először.

A' szóról vagy beszédről.

Tagadhatatlan, hogy az emberi tudománynak, legelső alapja a' szemlélés által szereztetik. Épen olly bizonyos az is, miként a' szóvali megjelelés vagy a' megnevezés által lesznek világosokká. Méltán és helyesen tétetik tehát a' szó a' szemléléssel, alapul az elemi tanításban. Épen ezen egybeköttetés által véte-tik ki az ember' kiképezése a' történetesség' és bizonytalanság' hatalmából, melly a' pusztá természetben uralkodik, és bizatik az okosság' vezérlésire. Azért ruházta fel a' teremtő az embert beszédbeli képességgel, hogy a' természeti szükségesség alól felszabaduljon. — Természet szerint hajtatik a' gyermek a' beszédre, mert benne az ösztön a' szemlélés által vett benyomásokat másokkal közleni, és hallható jeggyel jelelni meg a' tárgyakat, mellyektől a' benyomások jönnek. A' szemlélés, és beszéd együtt tökéletesedhetnek. Azért szemlélés nélkül akarni tanítani a' gyermeket a' beszédre, az anyanyelvre tudniillik vak-ság, és káros tévelygés. Azon egyesítés' elmulasztásából következik, hogy a' gyermek értelem nélkül beszél, a' mit lát, hall, felfogni sem tudja, nem hogy értené és szóval előadni tudná. Beszélni kell megta-

nítani, mielőtt akarmire másra tanítanók. Az pedig nem eshetik meg másként helyesen, mintha a' szó a' tárgygyal, a' tárgy a' szóval összeköttetik. Tárgyisméretnek kell a' szóisméretet megelőzni, különben nagy hézag, vagy hiány esik, mindjárt eleinte a' gyermek' kiképzésében, minek rosz következései jövődre is károsan hatnak ki.

Kit hivhatott volna meg a' természet azon első tanításra mást, mint az anyát? Az anyákra bizta ezt Pestalozzi is, azért készítette számukra az anyák' könyvét. Valóban nem ok nélkül helyhezette a' gondviselés a' csecsemőt az anya' ölébe; azt akarta, hogy ő legyen első szemlélője, vezetője és segédeszköze kifejlődésének. Neki rebegi a' gyermek, legelső kedves vagy kedvetlen érzéseit. Ővé tőle az első hála-mosoly, gondoskodásáért 's gyöngédségeért. Ugy kell lenni, hogy a' kitől veszi eleinte testi táplálékát, attól vegye lelki mivelődésének kezdetit is. Szivrehatók Pestalozzi' szavai ezen tekintetben az anyákhoz: „Anyák! ugymond, mutassátok ki végre, századok' multával azt a' méltatlanságot, melly rajtatok elkövettetett, midőn gyermekeitek első tanítását kezetekből kiragadták. Az titeket illet, az a' ti kizáró jogotok. Az egész természetben nincs egy valóság, melly abban helyettek tenné, mit nektek tenni kellene; melly azt tenni képes lenne, mit ti olly könnyen véghez vihettek. — Nincs egy valóság, melly titeket abban kipótolhatna. Anyák! az élő nemzedékek' nyomora azon kötelességek' elhanyagolásából keletkezik, mire benneteket senki nem figyelmeztetett, meg nem tanított; azon hiányokból, mellyek általatok ugyan, de nem tulajdon hibátokból, okoztattak a' nemzedékek' első képezésében. De anyák! nem lehet akarnotok, hogy korunk' szerencsétlensége tovább is tartson; nem lehet akarnotok hogy a' következő nemzedékek, tulajdon gyermekeitek, a' véle nem gondolás' szomorú következései-

nek kitétessenek, mellyek korunkra nehezedtek *) Természet szerint a' szülék, különösen az édes anya a' gyermek' első nevelői és tanítói. A' legeggyübb, közönséges anya is természeti ösztönből sokat tesz gyermeke körül, mert azonkívül, hogy természeti szükségeiről gondoskodik, mielőtt még figyelmezni, érthető hangokat adni tudna, véle enyeleg, hozzá beszél 's úgy készteni a' hangadásban utánozásra. Tegye tehát, mihelyt észreveszi, hogy gyermeke figyelmezni, ismérgetni kezd, 's a' hangadásra belsőképen ösztönöztetik, legelőbb a' beszélő eszközök' képezésére, tanítsa egyes hangok', szótagok' kimondására, mindég a' könnyebbekről menve a' nehezebbekre; azután egyes szavakra, úgy választván azokat hogy a' tárgy, mit a' szó jelel, érzekei alá essen. Nevezze meg a' körülötte lévő tárgyakat gyakran, valahányszor előfordulnak, hogy azokkal jól megismerkedjék. Ha a' dolognak mind képe mind neve jól benyomatott lelkébe, a' tárgyról a' névre, a' névről a' tárgyra, mindenkor és könnyen rá fog ismerni. Ismerje meg a' gyermek, egymás után a' szobában és házban lévő bútorokat, eszközöket; ismerje meg mit a' kertben, mezőben, szántóföldön, az erdőben 's a' t. talál és lát. Ekképen tömérdek szemléleteket gyűjt 's ugyanannyi szókat, neveket tanul. — Miután a' tárgy, egységében, a' megnevezés által ismerve van, menjen által állató részeire, határozza meg, mellyek állandó és változó, mellyek közönséges és különös tulajdonságai? Határozza meg részeit, azok' számát, fekvését, egymáshoz viszonyait, alkotásukat, rendeltetésöket, munkásságukat, hasznukat 's a' t. Mi megessvén a' tárgyról összetett képeket, előterjesztéseket formál végre magának a' gyermek, mellyek már követ-

*) Anweisung zum Buchstabiren und Lesenlehren. S. VII. VIII.

keztetést, és okoskodást is foglalnak magukban, 's kifejezésükre egész értelmes mondások kívántatnak.

A' külső tárgyakról menjen által az anya vagy nevelő a' gyermekkel a' belsőre is, nevezetesen ismeresse meg vele belső érzéseit, mellyek a' belső szemlélés tárgyai. Mikor a' gyermek szeretetet, bizodalmat tanúsít, köszönetet mond, hálát nyilvánít, jó kedvű vagy szomorú, fél's a' t. akkor mondja meg neki: mi az, hogy nevezik azt a' mit érez? Ez alkalommal igyekezzék benne az erkölcsi és vallásos indulatokat is felébreszteni.

Ezen az úton készül a' figyelemmel szemlélgetni és okosan beszélni tudó gyermek. A' mit mond azt érti; a' mi érzékei alá esik, azt felfogja, szóval nevezni, előadni tudja, beszéde határozott és világos. Mivel pedig éber figyelme a' különböző tárgyakon folyvást mulattató foglalkozásban tartatik, nem ismeri az unalmat, a' figyelmetlenséget, magaelszórást; jó kedvvel, vidámsággal, szinte fáradhatatlanul teszi munkáját.

A' tanítás menetele biztosítására és vezetésére, például adta Pestalozzi az anyák' könyvében az emberi test leírását. Helyesen-e vagy helytelenül épen azt? Eléggé megvitatták abban az időben a' nevelők. Annyi bizonyos, hogy, ha lehet is az ellen kifogásokat felhozni; mellette is fontos okok vivnak. Mert tökéletesebb minitát annál nem találhatott a' természetben, teste legközelebb van a' gyermekhez, kéz alatt van mindig a' szemlélésre, és teste alkotását minél előbb megismerhetni, nyereség a' gyermekre nézve. Innen a' ki követte, hasznát tapasztalta inkább mint kárát.

Czélját az említett könyv' készítésében következő szavaiban adta elő: „Anyák! ezen könyvnek, mellyet kezetekbe adok, az a' czélja, hogy ti a' szerint az okos nevelés' kívánatainak eleget tehessetek; hogy gyermekeiteket emberi testről, részeiről, tulajdonságairól, foglalatosságairól határozottan beszélni megtanítsátok; hogy

a' gyermek érzékei körében létező dolgokról, hasonló, határozott gyakorlásokat tarthassatok.“ Továbbá: „Anyá ezen könyv' vezérfonala után tanítsd meg gyermekedet, minden tárgyat, mellyet nékie a' háznál, a' mezőben, a' kertben mutatsz, annak tulajdonságait, alkatát és munkálatát 's a' t. határozottan megnevezni — tovább menvén, a' tárgyak' közelségére, távolságára, számá-
ra és nagyságára figyelmeztessd, 's ezen viszonyaikat is szóval fejezd ki. *)

Mi módon használtassék ez, maga meghatározta: „Épen nem szükség ugymond, az anyának az észrevevés-, vizsgálódás-, és beszélésről tanításában, egyoldalulag és szakadatlanul mindaddig az emberi természet mellett maradni a' gyermekkel, míg minden gyakorlásokat be nem végezett; sőt inkább ezen utmutatás szerint tanulja meg egész körét a' tárgyaknak, mellyek a' gyermek' érzékeit közelebből érdeklik, ezen nézőpontokból szemügyre venni, 's mindenkor miután egy gyakorlás az emberi testen bevégeztetett, más tárgyakat vegyen elő 's azokon ugyanazon gyakorlást vigye végbe.“ **)

Tíz féle tekintetben vette fel Pestalozzi a' kultár-
gyak' vizsgálatát. Ugyan annyi gyakorlások találhatók az anyák' könyvében az emberi test' megismerésére. Azoknak terjedelmes előadását itt a' rövidség nem engedi. Ki tartalmukat tudni kívánja, a' könyvre utasítatik. Azt azonban megjegyezni el nem mulaszthatom, miszerint a' gyakorlások' szerkezete igazi paedagogusi tapintattal készült, hiven ragaszkodva azon elvhez, hogy a' tanítás a' könnyebbekről, észrevehetlenül emelkedjék a' nehezebbekre, az egyszerűkről az összetettekre.

Láthatja már ezekről a' figyelmes olvasó, miként az ilyen tanítás személytárgyas, (subjectiv-objectiva)

*) Buch der Mütter. S. 105.

**) Buch der Mütter. S. VIII.

azaz, benne a' tehetségek' kifejtése, és az ismeretek szerzése egyesítve van, mert a' beszélő tehetséggel a' figyelem, felfogó- és gondolkodó erő együtt miveltenek; hogy tetteleg működén a' gyermek a' tárgyak' vizsgálásában, ön erejüségé számba vétetik, 's az által segittetik mindjárt kezdetben, miszerint annak idejében, sőt minél előbb önállóságra juthasson, hogy szabadon munkálkodván, egyénisége semmi tekintetben nem veszélyeztetik, mert jóllehet vezér után megy, de a' mellett szabad tér engedtetik minden tehetségei' nyilatkozatának, még pedig azon összhangzásban, melly egyéniségére tartozik, mi a' következőkből még inkább meg fog tetszeni.

Jellemzi ezt a' tanítást még az is, miszerint az érzékeny és okos anya vagy nevelő, a' különféle minőségökre és tulajdonságaikra nézve az emberrel is szorosabb viszonyban álló tárgyak' szemlélése' alkalmával olyan dolgokra is figyelmezteti a' gyermeket, mellyek lelkére és szívére egyszersmind hatással lévén, erkölcsére is befolyanak. — A' vidámság, jó kedv, és megelégedés is szülik az emberben a' jó indulatot, a' jóra való készséget. Már pedig a' vidámság, a' szabad erőltetés nélküli és sikeres önmunkásságból származik. Mi lehet a' gyermekre nézve megnyugtatóbb, és élesztőbb, mint annak érzése és tudása, hogy munkája, igyekezete sikeres, mert tehetségeiben napról napra előbb megy, tökéletesedik. Nemde nem önként, és örömmel engedi-e magát vezetetni? Nemde nem származnak-e ártatlan szívében bizodalom, tisztelet, szeretet és hála az iránt, ki őtet egy okos, és boldog életre készíti és segíti?

Másodszor.

A' számról és számvetésről.

A' beszédről való tanítással, az anyák' könyvével összeköti Pestalozzi a' számokról vagy számvetésről tanítást.

A' szám. valamint a' forma és nagyság, a' belső-, különösen a' mathematicai szemlélés' tárgya. Ellene mondhatlan igazság jellemzi a' mathematicai szemléletet. Neveztetik az *belsőnek*, *tisztának* és *szükségesképen valónak*. Mert jóllehet külsőképen is látjuk a' mathematicai tételeket (Sätze) számjegyekben, betűkben, vonalokban és képletekben (figura) de az igazságokat, mellyek azokban rejlenek, helyességöket és szükségességöket belsőképen látjuk és érezzük. Tiszta a' mathematicai szemlélet, és szükségesképen való, mert valamint semmi történetessel, változékonnyal összekötve nincs; ugy, változzanak bár minden körülmények, megtámadhatlan marad az igazságában minden helyen, minden időben, és közönséges meggyőződést követel.

Mi hatással legyen a' lelki erőkre? Határozottságából, érthetőségéből és szükségességéből meg lehet ítélni. Valóban ezen tulajdonaiban a' legbathatósabb eszköz, az értelmet alapos és világos gondolkodásra szoktatni. A' ki abban gyakoroltatott, az minden do-

logban, minden igazság' megállapításában alapos okok után fog menni 's azokra építi meggyőződését.

Ide járul még, hogy a' mathematicai szemlélet sokféleképen változtatik; a' számok', formák' és mérték' aránya most külön választatnak, majd megkülönböztetnek; hol az egész jön vizsgálat alá, hol a' részek egymás között; ezek egyesítve gondoltatnak, amazok elválasztva, ezek sokasítva, amazok kevesebbitve, részekre osztva 's a' t. Már ezen annyi féle tekintetbeni munkássága' alkalmával az észnek, mennyi meghatározások, bebonyolítások és kifejtések adják elő magokat, különösen a' különböző nemű tételek és feladatok' megfejtésénél és megmutatásánál! És ezeknek végbevitelével nemde nem gyakorlásba vétetnek, és abban folyvást megtartatnak-e az érzékek, a' képzelő, felfogó, emlékező és ítélő tehetségek, az értelem, és maga az okosság, 's nemde szükségesképen készséget kell-e nyerniök munkásságuk' körében 's ekképen teljes erőre jutnia az értelmi erőnek átaljában?

Pestalozzi a' mennyiségről való tudományt (mathesis) nemcsak úgy veszi eszközül elemi módjában, mint az már sokszor ajánlatott és alkalmaztatott is az értelem' kimivelésére az előtte és korabeli nevelők által; hanem a' mathematicai szemléleteket az első elemeken kezdvén egymásból folyó, észrevehetlenül emelkedő gyakorlásokban adja elő, azokban foglalatostkodtatván a' gyermekeket, mindenek előtt a' tehetségeket, az eszközt készíti el, mind ének', mind más tudományok' sikeres tanulására. A' belső szemléletnek segítségül jön a' külső által, a' mennyiben a' számok', formák', és nagyság' minden lehető arányait nem betűkkel vagy számjegyekben adja elő, hanem vonalak és képletek által, következőképen természeti valóságukban teszi azokat láthatókká, tudván, hogy a' szavak és számjegyek magokban semmiképen

nem állithatnak elő illy hamar és olly teljes világosságban határozottságot, nem szülhetnek érthetőséget és meggyőződést, mint a' képletekben renddel, minden változásaikban előterjesztett nagyságok.

A' számok' arányai sok- és különbéleségökben, 's még többnemű összeköttetésekben, méltán a' legnehezebb részeül tekintethetnének a' tanításnak; hanem Pestalozzi azokat olly módon adta elő gyakorlásaiban, melly szerint kezdete épen a' gyengébb korhoz van mérve, úgy, hogy abba az anya, ki gyermekét az anyák' könyve szerint, az észrevevésben és beszédben némi készségre vitte, a' számolásra is már megtanította, bátran bele kezdhet. — Lássuk már a' számvetési tabellákat 's azoknak tartalmát röviden.

1) Az egységek' tabellája.

Az egységek' tabellája magában foglalja a' számarányokat, vagy a' számvetés' nemeit egyes, egész és összetett (collectiv) egész számokkal, nyolcz gyakorlásokban.

1. Az elsőben csupán számolást tanul a' gyermek, úgy azonban, hogy az összeadásra és kivonásra is figyelmeztetik.

2. A' másodikban minden egyes egész szám úgy nézetik, mint része az összetett- vagy összetettnek, és megfordítva, az összetettek mint az egyesekből előállottak.

3. A' harmadikban a' többszörösen összetett számok és részeik, más többszörösen összetett számokkal és részeikkel összehasonlittatnak, és egyik a' másikká által változtattatik.

4. A' negyedikben az összetett számok sokszoroztatnak és részekre osztatnak.

5. Az ötödikben a' kisebb összetett számok úgy vétetnek, mint a' nagyobbaknak hányad részei, egy-

szersmind a' nagyobbak kisebb részeikkel összetételnek, és ismét ugyan azokra felosztatnak, mi által két számoknak egymáshozí viszonya jön világosságra.

6. A' hatodikban a' többszörös öszvetett számok' viszonyai tételnek láthatókká.

7. A' hetedikben azt tanulja meg a' gyermek, hogy valamely adott szám, mellyik másíknak 3-ad, 4-ed, 5-öd 's a' t. része, és egy adott szám, mellyik számnak olyan és annyiadik része, mint egy harmadik a' negyediknek? Itt tehát már a' proportio határozatí meg.

8. A' nyolczadikban a' proportioról való tudomány adatí láthatóképen elő.

Különös figyelemre méltó a' gyakorlások után feladatí szokott kérdések' megfejtése. A' ki azt nem hallotta, nem is olvasta, képzelete sincs arról, mennyi figyelmet, felfogó erőt és melly szakadatlanul folyó okoskodást tanúsítsanak az így gyakorlott 10—12 éves gyermekek.

2) A' tört szám' két tabellái.

Ezekben a' gyakorlások ugyan azok, mellyek az egyesek' tabellájában. Azok szolgálnak ezeknek alapul. A' mi ott történt az egész számokkal, azt tessík itt a' törtekkel. Azért azokon épen úgy végí menni, ezen rövid leírásban, sem lehetőnek sem szükségesnek nem tartom.

A' számvetésről készült elemi munkájában Pestalozzinak a' számarányok és viszonyok, renddel egymásból folyólag és világosan ugyan, de csak sorozatokban adatván elő; attól a' tanítók, mint kézikönyvtől, szokatlan formája miatt rendszerint vissza-rezzentek. Ezen idegenkedés' eltávoztatására azt más szokottabb 's kellemesebb modorban készült, a' be-tűszámvetésig terjedő 's alkalmazással is ellátott kézi-

könyvekkel váltotta fel egy derék nevendéke, később Jverdonban az intézetben tanítója, illy czímek alatt:

a) Die Elemente der Zahl als Fundament der Algebra, von Jos. Schmid. Heidelberg, 1810.

b) Die Elemente der Algebra, von Jos. Schmid. Heidelberg, 1810.

c) Die Anwendung der Zahl auf Raum, Zeit, Werth und Ziffer, von Jos. Schmid. Heidelberg. 1810.

Ugyan azt tette már elébb egy más nevendéke ezen munkájában:

Anschauungslehre der Zahlenverhältnisse von Ladamus. Heidelberg, 1807.

Harmadszor.

A' formákról és nagyságokról.

A' formák és nagyságokról való tanítás, hasonlóképen a' belső mathematicai szemléleten alapszik. Czélja ugyan az, mi a' számok' arányairól való tanításnak. Valamint abban a' számlálható nagyság' öszszvetései és arányai láthatóképen adattak elő; ugy itt a' kiterjedt nagyságot különféle formáiban szemléli, vizsgálja és méregeti a' gyermek. Itt is a' könnyebbekről a' nehezebbekre lépcsőnként menő gyakorlások által miveltetik és emeltetik a' szemlélő és lelerő (Erfindungskraft) 's az értelem a' formák' összehasonlításában, megkülönböztetésében, összerakásában, elválasztásában, nagyságuk' megmérésében, egyenlőségök' 's hasonlatosságuk' 's a' t. meghatározásában. Az az érthetőség és világosság, melly a' gyermek' fejében szükségesképen származik a' formák' különbféleségére 's arányaira nézve, segíti egyszersmind a' számarányok' könnyebb felfogását, mellyek viszont a' formák' összehasonlítására és nagyságuk' megmérésére használatnak. Ebből világos, melly szoros viszonyban legyenek a' szám és forma egymás-

sal 's mint segíti egyik a' másikat érthetőségre. De a' beszélő tehetség is szinte úgy miveltetik itt, mert a' formákban is reá szorittatik a' gyermek, szemléleteit szóval, beszédben világosan, érthetően és határozottan előadni.

A' formákról való tanítás, előkészület mind a' rajzolásra, mind az írásra, sőt a' földmérés' tudományára is, a' mennyiben a' formák annak elemei.

Pestalozzi, a' mint oda felebb megjegyztük a' mérték' arányai' szemlélhető tanítására jelképül (typus) az egyenlő oldalú és szegü négyszeget vette volt fel, felosztván azt a' tizedes szerkezet szerint, előmenőleg, vizirányos, függőleges és kajács vagy kajsa vonalokkal, 's így elkészítve, nevezte azt a' szemlélet a, b, c-jének, és azt minden gondolható irányjaiban úgy kellett ismerni, megnevezni és használni tudni a' gyermeknek, mint az olvasásra vezető a-b-c-jét. Ezen felosztott négyszeget használta formául a' különböző méregetésekre, mellyek asztán alapul szolgáltak a' vonalok', lapok', testek' megmérésére és meghatározására. A' legelső gyakorlásokkal mindjárt összekötötte a' rajzolást és a' helyes beszédre való vezetést, mire minden tanításban legnagyobb gond fordítottik.

Ezen elemi munkáját is Pestalozzinak, más, újabb, világosabb, és szélesebb kiterjedésben készülttel váltotta fel, felebb már dicsérettel említett nevéndéke, illy czim alatt: Die Elemente der Form und Grösze, von Jos. Schmid. Bern, 1809. 2. Th.

Ebben a' szerző a' formákról való tudományt olly világosan, érthetően, és olly kiterjedésben adta elő, hogy ha egy 7—8 éves gyermek belé kezd a' gyakorlásokba, egy ügyes tanító' vezérlése alatt, 12 éves korában annyit fog tudni a' földmérés tudományból, mennyit a' régi tanításmód szerint megtanulni csak keveseknek jut és szokott jutni nyereségül. Nem is ok nélkül, mert ebben a' könyvben, mint az ed-

digi illy nemüekben lenni szokott, nem csak egy sorozata adatik elő a' fontosabb tanító tételeknek (Lehrsätze) és feladatoknak, mellyek közül már a' legelső meg- és felfogása is némi nehézséggel járván a' gyermekre nézve, a' tudománytól mindjárt elijed; hanem a' különféle formák, nagyságok és arányaik lépésről lépésre minden oldalról vizsgáltatnak, többféle egybeköttetésbe hozatnak egymás között, szoros egybefüggésben állittatnak elő, és ugy következtetnek azután mindennemü formákat és összeköttetéseiket illető tanítótételek. A' gyermek az egy tekintetre világos elemekből indulván ki, mivel a' gyakorlások olly módon szerkesztvék, miszerint az első lépés a' másodikat, a' megelőző a' következőt szükségesképen valóvá teszi, ritkán szükséges a' tanító' figyelmeztetése és segedelme arra, hogy a' mi következik, azt kitalálja a' gyermek, erőltetés nélkül kellemesen működik önerejével, 's észrevehetlenül halad elő a' nehezebbekre, mellyek azonban magok helyén, épen olly könnyükké lesznek, mint voltak kezdetben az elemek. Így maga fedezi fel a' gyermek magának a' tudománybeli igazságokat, mint felfedezte azokat a' századok' 's ezredek' hosszú során a' vizsgálódó emberi értelem.

A' mennyiségtudomány' tanításáról Pestalozzi' elvei szerint többen irtak kisebb nagyobb értékü munkákat. Azok között nem hagyhatom említés nélkül, melylyet ugyan csak egy nevendéke, különös tekintettel a' rajzolásra készített és kiadott illy czim alatt:

Die Formen-, Maasz- und Körperlehre. Von Ramsauer. Stuttgart und Tübingen, 1826.

Az eddigiekben láttuk Pestalozzi' elemi tanításmódjának három fő részeit, u. m. a' beszéd-, számok- és formákróli tanítást. A' szót, számot és formát ismerte el az emberi lélek' természetében fekvő elemi eszközöknek, a' gondolkodó erő 's értelem' kimivelésére; azért építette azokra tanításmódját 's készített azokról olly három különböző, egymásbavágó 's egy teljes egészét alkotó munkákat, a' millyenekkel előtte egy nevelő sem dicsekedhetett. Ámde itt meg nem állapodhatott, mert felállított elve szerint, az elemi képezésnek feladata, az embert minden testi és lelki tehetségeiben felfogni és munkába venni. Az ember pedig nem csak értelemmel és ismerő erővel bíró valóság, hanem vagynak benne más erők és tehetségek is, mellyekre szintugy tekintettel kell lenni a' nevelésben, 's oda törekedni, miszerint azok is elemi módszeresen kimiveltesenek. Azt tette Pestalozzi elemi módjában, 's törekedett az emberképezést lehető tökéletességre emelni.

A' következőkben az elemi mivelésnek azok az ágai soroztatnak elő, mellyek leginkább az erkölcsi életre, a' külső munkásságra, mesterségre és az életbeli foglalatosságokbani ügyességre vonatkoznak. — Fő czél azokban részint a' belső érzés', jó izlés' és az akarat' képezése, a' rajzolás, éneklés és vallás által; részint az élet' hasznára szolgáló ügyesség' megszerzése az olvasásban, írásban és a' testi gyakorlatásokban.

1) A' Rajzolásról.

A' rajzolás a' formák- és nagyságokróli tanítással összeköttetik ugyan, de a' mellett az elemi tanítás' különös ágának tekintetik. — Hogy rajzolni tudni az emberi tökéletességre tartozzék, és hogy annak a' társas életben, kiszámíthatlanok hasznai, tagadni nem lehet: mindazáltal Pestalozzinak nem az a' czélja, hogy

az élet' egyik vagy másik hasznára irányozva tanitassa azt nevendékeinek; hanem hogy az által a' szem, a' kéz, a' szépség' és művészség' érzete, az aetheticai és mechanikai lel- és ítélőerő, szóval az emberi természetben rejlő művészi erő teljesen kifejtessék és neveltessék.

Ez a' tanítás abban annyiból áll, hogy a' gyermek a' különböző nemű 's irányú egyenes vonalakat szabad kézzel huzogatja, szegleteket, képleteket formál és utánoz 's a' t. Ugyan azt teszi folytatólag a' görbe vonalokkal, a' görbe vonalú szegletekkel és képletekkel. — Ha már a' kéz és szem ezekben megerősödik, bizonyos számú, nemű feladott vonalokból és szegletekből különbféle szép formák' kigondolásában; és mindig szabad kézzeli előállításában gyakoroltatik — később miképen figyeltetik a' rajzolásban az egy mértékűségre, arányosságra és szépségre, látni lehet ezen munkából:

Die Elemente des Zeichnens, nach Pestalozzischen Grundsätzen, von Jos. Schmid. Bern, 1809.

2) Az Éneklésről.

A' szépség' érzete szoros összeköttetésben van a' hang' érzetével. Mindkettőnek kifejtése és tökéletesítése egyiránt szükséges az emberi természet' nemesbítésére. Amaz képeztetvén, szüli a' jó izlést, és be hat a' belső érzékre; emez muzsikai művészetre vezetettvén, olly behatással van a' belső érzékre, melly szerint nem csak leghatalmasabb eszköze kifejtésének, hanem irányadója is egyszersmind az igazi szépre, nemesre és felségesre. — Minden emberben meg van a' hangérzet, azért gyönyörködik a' mivelt úgy, mint a' miveletlen; sőt még a' gyermek is az éneklésben (és muzsikában). Az egybehangzás' kellemessége, éneklésre ösztönöz; és ki lehetne olly érzéketlen, hogy a' mu-

zsika' bájos ereje által lágy és felemelkedett érzésekre ne hevülne erkölcsi és vallásos tekintetben? Teljes erővel hat a' hangművészet az emberi szív' mélyében rejlő erkölcsi érzésekre, az akaratra, maga elszánásra, és előmozdítja egyszersmind a' humanitást, és vallásos'ságot. — Méltó tehát, hogy ez a' tehetség is az emberben gyermekségétől fogva munkába vétessék, és teljes erőre segítettessék.

Pestalozzi az énekléstanításban is, elemi módja' lelkétől vezéreltetvén, megtalálta a' kezdő pontot, és két hangművész' segedelmével elkészítette a' gyakorlásokat a' hallás' finomítására, a' harmonias éneklés és a' hangművészet' megtanulására. — Miben álljon már szerinte az éneklés' tanításmódja, meg lehet ezen munkából látni:

Gesangbildungslehre nach Pestalozzischen Grundsätzen, paedagogisch begründet von M. Tr. Pfeiffer, Methodisch bearbeitet von H. G. Nägeli. Zürich, 1810.

3) A' vallásról.

Pestalozzi' nevelés- és tanításmódja, lelkületében és egész valójában, igazi vallásos hajlamot, vallásosságra való törekvést tanúsít. Mert a' gyermeket testi és lelki minden tulajdonaiban, a' teremtő kezéből mintegy olly célból veszi által, hogy minden tehetségeit kifejtvén, gyakorolván és erősítvén, értelmét távol minden tévelygéstől és előítéletektől, az igazság' megismerésre, szívét és érzéseit, a' jóban, szépben és nemesben való gyönyörködésre, akaratját a' jóra való készsége, alkalmatossá és hajlandóvá tevén, benne a' teremtő akaratját teljesebbé menni segítse. — Melly nagy befolyása legyen az értelemnek a' szívre, az ismerő tehetségnek az akaratra: minden tudhatja, ki az emberi természetet csak némileg is ismeri. Igaz, hogy az ismerő tehetség egyoldalú képezést nyert,

ha rabszolgájává tétetett a' testiségnek, az önzésnek; akkor az akarat' vezérlésére nem alkalmas. De ez a' nevelésmód semmi egyoldalúságot meg nem szenved. Ha tehát az értelem minden tekintetben megerősített, uralkodni fog a' rossz hajlamokon, rossz indulatokon; nem fogja magát általok tévelygésbe vezetetni engedni. Ha elég erős az emberben az igazság' érzete; ha a' törekvés őszinte, a' dolgokban azt a' mi igaz, valódi, megismerni: akkor az okosságot nem könnyen vakithatják meg a' rendetlen indulatok és kívánságok; nem vihetik oda, hogy eszeskedés' hitvány ürügy és csalárd mentségek által magát elámitatni engedje. Ha végre a' belső érzés minden irányban nemesítve van az emberben, az akarat' maga elhatározása soha sem függesztetik fel az alacsony, tisztátalan indulatok' és kívánságok' sugallatától. — Az ember' általános kiképezése, 's az igaz szellemi művelés, szülője az erkölcsiségnek és vallásosságnak.

Nem csak ekképen közvetve, de közvetlenül is arra törekszik Pestalozzi, hogy nevelésmódja által az erkölcsi erő a' gyermekben, jókor munkásságba tétetvén, szívében a' vallásosság gyökeret verhessen. Hanem azt nem puszt'a elvont okoskodással, mint inkább az emberiség' érzelmei által eszközli, mellyek a' gyermekben korán felébrednek, és legelőbb is az édes anya iránt nyilvánítják magokat. Ezek a' *szeretet'*, *hála'* és *bizodalom'* érzelmei. Ezeket nevezi Pestalozzi a' szív' közvetlen tapasztalatainak, erkölcsi szemléleteknek, mivel azok magokba foglalják az erkölcsiség' és vallásosság' csiráit. Ezen érzelmekre kell mint alapokra építeni a' gyermeki szív' vallásos kifejtését, azért szól az anyához ekképen: „Ha anya vagy, mindent elmulaszthatsz inkább a' világon, csak a' felől biztasd magadat, hogy szent levén előtted gyermeked' ápolása, az által érleltessenek szívében irántad a' szeretet', hála' és bizodalom' érzelmei “ Ismét tovább: „Anyá! gyermeked örö-

mest hisz abban a' valóságban ki téged szeret, rólad úgy gondoskodik, mint te gondoskodsz ő róla; de az istent ne nevezd előtte, azt a' nevet ne mondasd ki véle másként, mint összefüggésben a' szeretet', hála' és bizodalom' érzelmeivel 's a' t. *)

Az anya' és atya' kötelessége ezen zsenge érzelmeket, mellyekkel önként összeköttetik a' függés' és engedelmesség' érzelme, ébresztzeni, éleszteni és vallásos érzetre emelni, olly módon, miszerint azok szemlélhetőkké tétetnek a' gyermeknek, illő alkalmakkal megneveztetvén, példákban megmutattatván 's hivatkozván azokra beszédjében 's tetteiben is. Ekképen ébresztethetnek fel a' gyermek' szivében az erények' csirái 's nevedésre segítettethetnek; így vezetethetnek azon viszonynak tudása 's eleven érzése által, mellyben szüleivel 's testvéreivel van, azon összeköttetés' megismerésére is, mellyben embertársaival van és lennie kell.

Eszközül használta Pestalozzi a' vallásos nevelésre a' bibliai historiákat, okos választással, 's *Ídvezítőnk'* életének nevezetesebb, különösen a' szivre hatással bíró történeteit, erkölcsi elbeszéléseket, versezeteket 's a' t. miután ekként előkészítették a' gyermekek, vitettek a' vallás' rendes tanulására.

A' vallástanításról Pestalozzi' neve alatt semmi rendezett egész munka nyomtatásban meg nem jelent, ámbár kéziratban ki volt dolgozva és használtatott az intézetben. A' ki tehát ebben elveivel, 's tanítása' menetelével bővebben meg akar ismerkedni, olvassa meg az anyák' könyvét, az idézett helyen 's ezen czimű munkát: *Wochenschrift für Menschenbildung*, Aarau, 1806—1812. B. 1. S. 209. ff.

*) Buch der Mütter. S. 108, 100.

4) Az olvasásról és grammaticai nyelvtanításról.

A' betük' ismeretére és olvasásra való vezetést előadta Pestalozzi a-, b-, c-jében, mellyről már oda felebb tétetett említés. A' nyelvtanítás belsőnek és külsőnek vétetik ezen tanításmódban. Belső az, melly a' szó által jelelt előterjesztésre a' szó' értelmére vonatkozik, és ez tárgya az anyák' könyvének. Külső az, melly foglalkozik a' szóval magában, a' mennyiben az hangokból, betükből, szótagokból áll, beszéd-rész, és egy mondatnak alkotó része. E' tehát magában foglalja az olvasást és grammaticai nyelvtanítást. Mindkettő különös tanítást igényel ugyan, mindazáltal egészen elválasztani nem lehet, azért a' gyakorlások mindkettőt egyesítve érdeklik.

A' beszédre és olvasásra való tanítást nem úgy kell tekinteni, mintha az által a' helyes kimondás, olvasás és írás czéloztatnék csupán; épen nem; az értelmi és erkölcsi képezésre is eszközül kell annak szolgálni. Mellyre való nézve a' gyermeknek bármelley csekély értelme is a' munkásságra felszólittatik, és erkölcsi ereje, az olvasásra czélirányosan választott anyagban, éldeletet és foglalatosságot talál.

Az anyák' könyvében találtató több beszédbeli gyakorlások, bevezetésül szolgálnak grammaticai nyelvtanulásra. Rendszeresen azonban elő van ez adva ezen munkában:

K. A. Zellers Fundament des deutschen Sprach-Unterrichts. Zürich, 1806.

Az idegen élőnyelvek is ezen a' módon tanítottak az intézetben. — A' görög és deák nyelv' tanításában legczélszerűbb módszer követtetett.

5) Az írásról.

Az írás' mesterségének alapja már a' mérték' vagy nagyság' arányainak meghatározását tárgyazó szemlé-

leti tanításban megvettetett, a' mennyiben ott a' szem-
mértékben a' különböző formák' lerajzolásában 's a' t.
gyakorlatok tartattak. — Mivel az irás nem egyéb mint
abbeli ügyesség, melly szerint a' hangjegyek szépen
előállítatnak, helyesen és izletesen összeillesztetnek;
természetes, hogy a' tanítás' tárgyai között ez az, melly-
ben legtöbb a' mechanizmus. De még is hogy egészen
azzá ne légyen, tekintetbe kell venni 's vétetni a' tani-
tónak, a' formát, mértéket és szépséget, úgy, hogy a'
formák' és szépség' érzete, a' szemmértékkel együtt mi-
veltessenek.

6) A' testi nevelésről, testgyakorlá- sokról.

Az embernek nem csak lelki, hanem testi kiké-
pezésre is van szüksége. A' testi erők a' lélek' szol-
gálatára rendeltetvék, épen azért ügyesekké kell té-
tetniök, minden tekintetben a' szolgálat' teljesítésére.
— Legtermészetesebb, annálfogva legczélszerűbb, a'
két különböző nevelést együtt párbuzamosan munkába
venni és folytatni a' teljes kifejtődzésig.

A' gyermeket, véle született belső ösztöne hajtja a'
mozgásra, és testi foglalatosságokra, csálhatatlan bi-
zonyságául annak, hogy testi tehetségeiben olly kifor-
máltatásra törekszik, miszerint azokat folytonos gy-
akorlás által, az általános használásra alkalmatosakká
tegye. Erősség, egészség, kitartás, ügyesség, ele-
venség, könnyűség, illedelmes tartása és mozgatása
a' testnek és tagjainak: ez a' célja a' testi nevelésnek,
a' gymnastikának.

Pestalozzi' nevelő intézetében fő helyet foglalt a'
tanításban a' gymnastika, 's bámulatos ügyességet tanú-
sítottak abban nevendékei.

A' testi gyakorlásoknak az elemekből kiindult me-
netele elő van adva nagy részben, a' már idézett mun-

kában: Wochenschrift für Menschenbildung. B. I. S. 55. ff.

7) A' Tárgytudományokról.

A' tárgytudományok' tanítása nem tartozik ugyan az elemi képezés' körébe, mindazáltal tekintvén hasznos voltukat, azoknak tanítására, elemi módjának alap-tételei szerint, kiterjeszkedett volt Pestalozzi. Utmutatásul a' tanítás' vezérlésére, tőle ugyan, vagy neve alatt, semmi kézi könyv meg nem jelent, a' földleirást kivéve, mert ő előbb éveken által tartott próbatételek után szokta volt találmányait a' világ eleibe bocsátani. Egyébiránt tanítási módjának sikere a' többiekben, ezekre is előkészületül szolgál, a' mint az elő van adva a' többször idézett munkában:

Wochenschrift für Menschenbildung, B. II. S. 35. ff.

A' földleirásra jeles munkát készített Yverdonban az intézetben a' porosz fiak' egyike, kik a' Porosz igazgatástól azért küldettek volt Pestalozzihoz, hogy néhány év alatt az állomány' költségén, azt a' tanításmódot minden ágaiban magokévé tevén, honi iskoláikba bevihessék. A' munka ez:

Leitfaden beim methodischen Unterrichte in der Geographie, von J. W. M. Henning, Jferten, 1812.

A' rend ugy hozná magával, hogy bérekesztésül arról is szólnék röviden, micsoda haszna lenne ezen tanításmód' bevételeének a' falusi és polgári iskolákba? De mivel ahhoz hazánkban kevés kinézés, 's még kevesebb remény mutatkozik, jobbnak láttam arról egészen hallgatni.

Várad Szabó János.

Pestalozzi Henrik János személyessége és életviszonyai.

Kalls Vilmos Ernő után.

Az 1846-diki januar 12-kén tartandó százados emlék-
ünnep hősnének ez életirója 30 évvel azelőtt vele szo-
rosb viszonyban állván, valamint örömmel teljesíté a'
nagy mester életirásának édes kötelességét, ugy e' kö-
zelebbi összeköttetés következtében egészen sajátosságos
modorban ismertette őt meg a' németközönséggel. De
épen a' sajátosságos modor olly kedves, olly — hogy
úgy fejezzem ki magam — vonzó családias, miszerint
véteknék tartanám, tőle eltérőleg becses életirását vál-
toztatásaim vagy csonkításaim által azon érdekességtől,
mellyel a' nevelés és emberiség minden barátjának
ajánlkozik, megfosztani.

A szerző saját tapasztalás után, mint szem és fül-
tanú rajzolja őt, 's azt, mit róla mások följegyeztek,
csak a' hiányok kiegészítéseül és betöltéseül használja.
Mint akkor ott képe mellett házi öltönyében ült, mint
járt és állott, úgy álla e' rajz írása pillanatában is szel-
lemí és erkölcsi sajátosságában szeméi előtt, és akkori
léte és működése nyujtá azon szempontot, mellyből
életirását megkisérteni akarta: ex ungue leonem.

Másnál, ez méltó aggodalmat okozna. Róla
azonban épen nem kételkedik ugy írni, mint az
aggastyánnal megismerkedett. De ez aggastyán,

mint ott a' képen látható, meredt, borzas, kissé meg-
 őszült haja teljében férfi volt kora ifjusági álmainak leg-
 állhatatosb és legmakacsabb üldözései közben, számtal-
 tan tévedések és viszontagságok után, a' legellensé-
 gesebb tapasztalások daczára. Erényei és hibái olly if-
 juúi valának, ki bátorság és kétségbeesés, hevesség
 és csüggedés, őszinteség és bizalmatlanság közt, nem
 tud mértéket tartani. Az alkonyodó nap nem kevésbé
 zivataros és felhős, ragyogása zivatar és felhők által
 nem kevésbé kellemes, mint élte nek déli foka.

Azonkívül még valami szolgált életirónak segítség-
 gül, mi által nézetének álláspontja általánosabbá lett.
 — Nem egy könnyen jött valaki Pestalozzihoz, hacsak
 csupa kíváncsiságból, vagy hivatalosan nem jött, ki
 kétfélekép nem csalatkozott volna, minthogy azt, mit
 keresett, nem lelé, 's helyette valami sokkal jobbat ta-
 lált, mint a' mit várt. Tanúlni, mit amúgy közönsége-
 sen tanulásnak nevezünk — tőle épen nem lehetett,
 nem is lehetett rajta valamit észrevenni, minek kivüle
 más hasznát vehette volna. De én azóta a' nevelés me-
 zején egy lépéssel sem haladtam előre — ugy mond
 P—i életirója — hol őt előttem nem láttam volna;
 sőt még nem régen is történt velem, hogy nevelés-
 ügyi kérdések megoldásánál, mellyeket a' gyakorlat
 hoz előnkbe. Pestalozzi rejtélyes kísérletei, mellye-
 ket főcsóválás nélkül nem lehetett nézni, rögtön az
 alapul szolgáló szándékban: „ez volt, mit ő akart — “
 értelmet és jelentést nyertek.

Épen olly viszonyban áll P. nevelési századunk-
 hoz egészben és nagyban. Mint mondám, nem tanult
 tőle semmit, de általa lett valamivé. Tőle vette föl-
 adatát, nevelési elvét, mellyen mig csak tart, mindig
 marad fejtegetni való, hogy Pestalozzi különössége és
 sajátsága hüvelyéből népszerű és emberbaráti szándék-
 kának magva és csirája kibontassék. Nem fog haladni
 a' nélkül, hogy a' célnál *vele* ismét ne találkozzék.

Azon föladat, melly jelenleg fenyegető kísértet gyanánt a' központi és helybeli egyleteket lehelteti, övé volt kezdettől végig, miért nevelővé lett, és nélküle nem is fog megfejtetni. — Pestalozzi nevelés-rendszerének mélye még nincs kimerítve; legkevésbé pedig neve alatt megjelent azon néhány tanítási módszerek által, mellyeket maga is, levetett ruháinak nevezett.

Pestalozzi Henrik János patriciusi nemzetségü zürichi családból eredett, mellyet ő maga valóban keleties mérséklete magyarázatául, Olaszhonból származtatott. A' schveiciak Pestalutz, és Pestlutznak kurtítják e' nevet: melly alakban Schiller Wallensteinjában történetileg e? nem tudom, a' császári sereg vezérei közt előfordúl, igaz kevésbé tisztességes szerepben, mint a' millyenben schaffhauseni Müller János Tellben részesült. A' mi Pestalozzi Henrikünk, akár 1745-diki, akár 1746-dik, januar 12-kén, de minden esetre olly évtizedben született, mellyben a' 18-dik század mozgása kezdődött, és a' 19-diknek mozgalmait előkészítette, olly országban, melly az ebből származott tolongás közepette, Francia-, Német- és Olaszország közt közbenjáróul szolgál.

Francia országban a' klassicus század irodalma az udvari élettől, mellynek álvilágot 's ebben magának fényes helyzetet vitt ki, a' jelen érdekei felé fordúlt, trónt és egyházat, 's ezekben saját alapját aláásva. Pestalozzi ifjú korában iratott a' francia zendülés fölhívása — ugyanazon kéztől *), melly a' nevelésnek 's ebben neki is az ifjúnaka' gondos polgár és testvérszeretet pályáját kimutatta.

Némethonban, miután a' 18-dik század elején a' német nyelv a' latintól a' művészet és tudományok' mezejét, a' francziától a' magasb társalgását elpörölte

*) Rousseau Emil-je 1762.

és — habár eleinte csak nehézkesen rebegve — mind a' tudományos, mind társas műveltség közlönyévé lett; az ötödik évtized volt az, mellyben ez ország szokásainak és művészetének képzőit tavaszi vetés gyanánt egyik végétől a' másikig, Königsbergtől Zürichig sarjadzani látók. Nevek itt tényekül szolgálnak; Lessing és Klopstock, a' herczeg-iskolák szűkkeblü zárdáival ama bilincseket is lerázva, mellyek a' gondolatot, a' mélyben vizsgálódót, valamint a' költőileg szárnyasat, eddig a' szószék és hivatal nyelvben fogva tartották; — *Kant* a' német philosophia elveiről gondolkodva, mellyel csak négyszeresnél hosszabb „*no-num prematur in annum*“ után, vala világra föllépendő. *Winkelmann* komor iskolaszobában vágyakodva azon nap után, mellyben a' görög és római művészetet németül szólni tanithatná; — és *Möser Justus* a' német országtan ügyeiben hazafiúi szóló, nyilvános pályájára lépve.

E' német szellemtavas közepette, *Herder*rel csak nem egy időben született *Pestalozzi*; *Göthe* csak néhány évvel később, ugyan azon évtized végén. Ifjusága a' német irodalom ifjusága; ő véle növekedett fel, azon mozgásban, mellyből egyesek, 's általok a' mi 19-dik századunk, bizonyos művészi, nehogy mondjam mesterkélt tökélyre vergődtek, melly a' közepszerüségnek is könnyüvé teszi a' jutalom utáni törekvést. De *Pestalozzi* — habár a' neveléstannak sikerült is — nem tartozik azon egyesekhez. Célja magasb volt, mint ő „gyermek gyanánt a' hold után nyultam kezemmel, hogy szarvait megfoghassam.“ Ezek voltak szavai, mellyekkel 72dik születése napját ünneplé, mellyen meg nem nyugtatott szive egész teljét kiönté, olly szívét, melly csak adni és adni akart, és senki sem volt, ki az ő értelme szerint vett, ki az ő értelme szerint neki adott volna. Mig mások azon kevéssel, mit tőle kölcsönöztek, gazda-

gon gyűjteni és uzsoráskodni tudtak, ő megszegényedett, ő bölcsessége gyermekei közt, mint esztelen törekedve és haldokolva zivatar és szükségben szálla sírba.

Lássuk mi közelebbi föltételek közt jött Pestalozzi ifjusága e' sajátságos életpályára! Többnyire Pestalozzi saját nézete szerint tudositok, összefoglalva, miről emlékezem, hogy különféle alkalmaknál tőle magától hallottam. Historiai tehát — kivéve a' jellemzést — nem mind az, mit elbeszélék.

Mig Europa éjszaki része nagy Fridrik által feszültségben és mozgásban tartatott, azalatt a' déli rész, mint *Olaszhon* és *Schweic* pangó békében feküdt. A' hegyi kantonok egyházi uralom, a' többiek népe a' városi urak hatósága alatt, kik egymásnak számoltak, 's művelődésöket, kiváltság — hatalmuk palladiuma — gyanánt magok számára tarták fen. — Tudatlanság és babona, a' legmélyebb szellemi és erkölcsi elhanyagolás az eszköz, az alázatosságnak köztársasági formák általi megtartására. A' túlnépesedés elkerülve az által, hogy a' szegénység fölöslege tisztí oklevelek és kegydíjakért külföldre eladatott. A' város és falu közt szokásos jogviszony határvonala innen és túl szinte oly élesen húzva, mint félénken megtartva és őrizve.

Pestalozzi születésénél fogva, a' kiváltságos osztályokhoz tartozott; de ő sem a' dúsakhoz, sem a' befolyásdúsakhoz nem tartozott. Atyjának, ki orvosi gyakorlatából özvegyének — mint látszék — csak mérsekelt jövedelmet hagyott, kora halála után, ez takarékos visszavonultságban élt, és az iskolán kívül gyakran több hetekig anyai nagy atya, egy igen komoly kegyes falusi pap házánál tartózkodott, ki a' fiúnak az első ösztönt adá, 's különösen a' város fonakságaival és a' földnép nyilvános életével érintkezésbe hozá.

Itt volt szíve hon; itt maradt az, ha ő mint Múzes elnyomott testvéreitől Pháraó udvarához; az iskolába visszatért, patriciusi iskolatársai elbizottsága körébe, kiknek pajkosságától neki magának is, a' jószívűnek, részint természeti, részint ellenmondásból szándékosan fölvetett föltünése következtében ügyetlenek sokat kellett szenvednie, míg őt becsülni és alkalmilag gyűlölni is megtanulták, ha a' jognak és igazságnak minden mellétekintet nélküli védője gyanánt lépett sorompóba hasonlók és magasabbak irányában. Már itt az iskolában is győzelmei áldozatja volt! Míg azon visszaélések, mellyek ellen harczolt megszüntettek, őt futásnak és a' nagyatyai házbani hosszabb tartózkodásnak kellett a' büntetéstől megmentenie. Már tanulókorában a' statusra nézve veszedelmes egylet főnöke, nyilvános kereset alá került.

Mindig különös benyomást okozott bennem illy említéseknel Pestalozzitol' olly nevet hallanom, mellyet egészen más viszonyban rég elkongott időkből szoktunk még hallani. A' schweiczi irodalmi azon iskolának feje, melly a' szász elleni buzgóságában a' német műveltség fejlesztéséhez lényegesen hozzájárult, ugyan az, ki Klopstock és Wieland csirázó tehetségeit olly atyailag ótalmába vette 's aztán féltésből az előbbi ellen a' Noachida szerzőjévé lett, *Bodmer* volt, mint tanítója a' város iskolának, melly házi szükségül egyetemnek helyét is pótolta, — Bodmer volt Pestalozzi tanítója. Szokása volt Pestalozzinak az ő hatását élte pályájára nézve igen elhatározónak mondani, 's nem érdektelen megemliteni, mikép a' tanítónak tanítványai közti csöndes hatása, kiről senki sem vesz tudomást, századokra kiható legnagyobb és legjelentékenyebb utó eredményekkel bír.

Bodmer tudta, az akkor szokásban volt túlság nem minden adaléka nélkül, — fogékony tanítványait — 's ki volt fogékonyabb Pestalozzinál? a' klassicus

iratoknál, mellyeket velök olvasott, az őskor köztársasági stoicismusa iránt lelkesíteni annyira, miszerint ők, — hogy méltó szükségektől független eszközeivé lehessenek a' polgár-szabadságnak és polgár-boldogságnak, — a' nélkülözésben egymással versenyeztek; miszerint magokban elhatázzák, hogy mint Pestalozzi állítá — betű szerint fűből és növényből élendnek. Többen megbetegedtek e' miatt, némelleyek meghaltak, ezek közt Pestalozzinak egy rokonszellemü barátja, kivel szövetkezve már a' küzdterre szállott. Magában Pestalozziban az orvosok véleménye szerint aszkóri hajlam fejlett ki, melly ha nem is egyedül hatázza — mint ő állítá — de bizonyosan hatással birt arra, hogy ő, ki 18 éves korában a' theológiától a' jogtudományokhoz ment át, 's már is egy *demosthenesi* beszéd fordításával, 's a' *spartai* törvényhozásról egy értekezéssel nyilvánosan föllépett, ki a' patriciusok sorában, 's az ő fegyvereikkel a' földnép jogaiért harczolt, 's ettőli hála nélkül a' városban minden közügyektől gyűlöletet és visszataszítást aratott; hogy élte 12-dik évében tanulmányait és tudományát félrevetve, védelmével és fegyverével az ellenrészre ment, és földművelővé — paraszttá lett, hogy mint ilyen a' proletariusok közt törekvései számára, támasz-pontot nyerhessen.

Hogy ez előadásban az oskola befolyása nem nagyítatik, bizonyítja egy más azonkorú nevezetes zürichi férfinak példája, — *Lavateré*, ki Pestalozzinál csak öt évvel idősb, ugyanazon oskolából kerülven ki, mint ez, első kiléptével 21 éves korában egy zsarnoki kormányzót, hatalma visszaéléséről nyilvánosan vádolt és elítéltetett. — De Lavatdr az első eredménnyel megelégedett. Gondolkozására és műveltségére nézve maga is aristokratius szellemü — mint hajdan Erasmus — türte a' meglevőt, habár nem helyeselte is, hogy a' theológiában sajátságos nevezeteit, 's egy tudományos physiognomikának szeszélyét kiművelje.

Ezáltal kora híres, és kortársai tetszése és visszatetszése közt gyakran emlegetett férfiúvá lett, míg Pestalozzi lutheri komolysággal és tűzbuzgalommal a' jövő számára munkálkodva, falukon és a' szegénység sötét kunyhóiban a' sziveket megismerni törekedett, hogy magokon általa segítsenek, 's magát övéiké, tanítójokká, szegény elhanyagolt gyermekeik ápolójává tette. — Minél közelebb álltak mindketten jellemök sajátságára nézve egymáshoz, annál inkább kellett egymástól épen az által, választott irányukban távozniok. Mindketten gyakorlati férfiak valának, kiknek egyike, Lavater, olly elméletekbe, másika olly vállalatokba tévedt el, mellyekre nem voltak alkalmatossak.

* * *

Itt egy pillanatig meg kell állapodnom, hogy tudositásom számára, előbb tért és alapot szerezzek.

Szokás az emberi tehetséget *elméletire* és *gyakorlatira* osztani, 's nem látom át, miért maradjak én e' különböztetésnél, 's miut ismertett ne tegyemföl, ámbár ezeknek eszményi egységökökzi viszonyáról sokat lehetne mondani, mi nem ide tartozik. De a' gyakorlati tehetségre vonatkozólag még egy különböztetést kell tennem, mellyet használandok. Én egy különös *pusztán* gyakorlati tehetséget különböztetek meg a *technikai* gyakorlatitól, ha Pestalozzit gyakorlati lángésznek nevezem. — Nem ellenzem, hogy máskép a' *gyakorlatot* a' technikával fölcserélik, 's az egyiket veszik a' másik helyett; talán legtöbb esetekben nem is legkönnyebben megkülömböztethető. De a' jelen esetben a' fölcserélés különös félreértést fogna okozni.

Pestalozziban tulnyomá a' gyakorlati tehetség a' pusztán gyakorlatit, szinte ugy az elméletit egy-, valamint a' technikait más részről, 's hatása épen azért nem volt sem megfontolt, mint a' gondolkozóé, sem a' cél és szándék felé kiszámított, mint a' technikusé,

hanem csupán *genialitás*. Olly genialitás, melly e' két-
tős hiány érzetében illőnél nagyobb félelemmel visel-
tetett az elméleti iránt, 's másokon a' technicait na-
gyobban, mint jó 'és szükséges, tulbecsülte. És ha
ezért magát Pestalozzi gyakorta vén bolondnak nevezé,
azt teljes komolysággal tevé, 's nem mint mások, hogy
ez által különös bölcseségöket kitüntessék. —

E pusztán gyakorlati tehetség, nevezzük bár os-
kola-szerűleg kívánó tehetségnek, vagy bár mikép, ke-
délynek és szivnek, vagy tett és akaraterőnek; ugyan
az, mit természeti önzés alakjában kívánságnak neve-
zünk, és erőszakoskodásairól szólni tudunk, ugyanez,
midőn erkölcsi eszmétől ragadtatik meg, akkor az em-
beriségnek jótevője, akár ohajtja azt, akár nem, tör-
vényhozója és művelője szép szerivel vagy erővel, hi-
tének hőse az óltárnál mint a' máglyán, harczosa, pro-
fétája, költője, művésze.

A technikai tehetség ellenben, a' mennyiben a'
gyakorlati hatalma alól fölszabadúl, magában csupa
eszélyesség és ügyesség, melly előtt az eszközök töb-
bet érnek a' czélnál, az alakok többet a' tartalomnál;
földolgozva teremtés nélkül, használva és alkalmazva
— szóval *talentom*. P. o. Fellenbergé, melly Pesta-
lozzi genialitását kitudta zsákmányolni, mig ez vele
bukott, vagy azon sok nevelői tehetségek, mellyek az
ő rovására lettek jelentékenyek, 's utójjára még rajta
szánakoztak és bírálgattak.

Ha e' szempontból a' 18-dik század az imitt amott
kitünt egyesek *genialitásának* százada: úgy a' 19-dik a'
talentomoké, mellyek közül mindig ezerekkel érfel *egy*
genialitas; olly század, melly az előzőjétől nyert zsák-
mányt nem ügyesség nélkül tudja kezelni, sokszorozni,
's különféle czélszerű formákba alakítani és átalakítani.
Oskoláink, tökéletesített technikájjokkal, mellyben Pes-
talozzit egészen birni hiszik, hasonlóképen egész ha-
talmokkal mind azon munkálkodnak, hogy a' gyakor-

lati tehetséget, még mielőtt kicsiráznék, és a' geniálitást technikai művészeteik számára letartóztassák, álmány és család segédkezeket nyújtanak, 's századunk technikájának csak kettő hiányzik: t. i. *cél*, melly a' technikai művelődés eszközeit nem engedi az alattok keletkező kívánság eszközeivé lenni, és *termékenység*: Mesterséges virágaik és ugy nevezett növényeik még szebbek és tartósabbak is mint a' természet által növesztettek, ékszerek, de illat, nedv és mag nélkül, mellyből minden új tavasszal ismét kihajthatnának, mindig újakat kell gyártani. — És ha valami cél jó napvilágra melly elkerülhetetlen, mint az, mellynél Pestalozzi bölcsessége a' tömeg előtt esztelenséggé lett, akkor nyelvvel és tollal mozgásba jönnek, mintha csak arra vártak volna, 's eszközökben és indítványokban nincs szükölködés. A sajtó sohajt alattok. Ha azonban tette kerül a' sor, hacsak legközelebbi szomszédságukban, csak négy falaik közt komolyan kell munkálkodni, akkor már bölcsességökkel elvégzék a' magokét, akkor egy sincs, ki bátorsággal bírna, mint Pestalozzi, hogy miatta gúnyt is eltürne. Némellyek tennének *ha*, mások *ha nem*, — 's az egésznek vége jeles, jól megfontolt és kiesélyeskedett rendezés, melly mindent a' réginél hágy — mint Isten akarja!

* * *

Térjünk vissza Pestalozzinkhoz falura, hol parasztta, koldússá lett, hogy Némethon nevelőjévé lehessen. Valóban különös út — és jól megjegyezve! olly oskolai bizonyítványnyal zsebében, hogy valamennyi ügyességben, névszerint a' helyírásban *), bizonyosságig nem tudott vergődni.

*) Ha ez volna a' jó nevelő egyedüli kelléke, O! boldog magyarország! hány jeles nevelőt reménylhetnél még tudósaink közt is.

Hallják uraim! Ó Némethon nevelője! mi nem jut minden eszünkbe ha körültekintünk! De a' ki még ezen csodálkozik, annak még nem szóltam eléggé világosan, 's még más csodálatosabb ellenmondásokra készülhet.

Ha Pestalozzi paraszttá lett, *egészen* azzá lett. Ő maga ugyan nem érzé különösnek, hogy akkor ifjusági negédjében szekéren a' városon végig csattogva rangtársai előitélete ellenére föltűnt; de ő új pályájának valóban egész prozájában és költészetében osztozott; mert a' mit tanulnia kellett, azt tenni is kényszer volt. Ő — mint állítá — akkor egészen beleszokott a' jóbirtokú földművelő, gyármunkás, napszámos, koldús, mint a' kóborló erkölcsi és családi helyzeteibe, gondolkodás- és nézetmódjába. Ő nem csak tanulta ezt, valamint a' tanulmány általában soha sem volt kenye-
re; ő mindenkivel saját nyelvén tudott beszélni.

És ez időben kérte meg nejét, egy zürichi gazdag kereskedői- és gyárház' leánya kezét, kinek fitestvére barátja volt. Így irt hozá:

„Mindazon illetlenről, mi külsőmben, testi ma-
„gam viseletében található, szólni sem akarok. Minden-
„ki tudja, mennyit bírok ebből. Ocsárolják illetlen fel-
„s alá futkosásomat; igaz mindenütt vannak emberek,
„kik ismerőseim, vagy tárgyak, mellyek, ha azokat lá-
„tom — kizárólag foglalatostkodtatnak; — azonban, ha
„ezeknél tartózkodom, jó akaratból történik, hogy
„használjak. Azon idő, mellyben mindenhol barátokat
„birunk, rám nézve elmúlt. Még sem bánom, hogy
„részemre is jelen volt; 's én neki átadtam magamat;
„megtanultam polgártársaimat ismerni, 's ezt minden-
„ha hasznomra fordítandom. — Egészséges és erőtel-
„jes vagyok; de nem tévedek, ha hiszem, hogy ko-
„moly és fáradságteli életviszonyok fognak érni. Vá-
„ratlan esetek könnyen elrabolhatják kedélyem örömét
„és nyugalmit; a' haza és barátim szerencsétlenségét

„mindig magaménak tekintem, és hogy a' hazát meg-
 „mentsem, e' miatt nőről és gyermekről megfeledek-
 „hetem. Most ismer ön, mi erős és mi gyöngé va-
 „gyok. Tehát határozzon! Mint tudja, kellemetlen ér-
 „zések könnyen magamonkívül helyeznek; de ha ta-
 „nácsosabbnak tartja, hogy elutasítson, elég erőt re-
 „ménylek magamban találni, hogy mint okos ember
 „és keresztyén, megnyugodjam. — Szeretem önt egész
 „szivemből.“ —

E szavakra neki nyujtá kezét, 's a' szó egész ér-
 telmében napfényben és viharban türt vele 46 éven át
 sírjaig. — Midőn 1816 Pestalozzihoz jöttem, egy év-
 vel előbb halt meg. Irántai viszonya szentség volt előtte,
 's kik nejét ismerték, tisztelettel szólottak róla, de so-
 ha nem beszéltek. — Az intézettől mindig távol ma-
 radt. Az yverdoni vár egyik szárnyában igen különösen
 volt fölbútorozva; ennek eszközei valószínűleg család-
 tanácsa gondossága által valának a' közhajótörésből
 megmentve. — Az intézet növendékei közül sorba na-
 ponkint ketten nála voltak asztalnál, Pestalozzi is eljött
 néha gyermekeiétől Tanítók 's más látogatók közül
 azokat látta, kiket ő vezetett be. — Ollykor ugy lát-
 szik férje okoztából békét és engesztelést eszközlött
 csöndes visszavonultságában. Halála után tört ki a' vi-
 szalkodás. — E nevezetes és valóban gyöngéd viszony
 tudtomra nem talált ábrázolóra. Még volna idő *). Ha
 azonban szabad magamnak egy sejtést megengednem,
 ugy Pestalozzi a' maga módja szerint hagyá őt működni,
 a' nélkül, hogy ön köréből kilépett volna. Hiszen erre

*) Birjuk *Lessing* levelezését hosszú menyasszonság után
 halál által korán elragadott nejevel, 's ez által legne-
 mesebb, legszeretetre méltóbb sajátságában tanuljuk
 őt megismerni. Pestalozzi levelének főnebb idézett
 helyei sejtetik, mire tanitana bennünket szivviszonyá-
 nak története.

nyújtá neki szívét és kezét. Ő ment és jött, meggyőződve arról, hogy hon a' hű szerető nőt találandja, és ha, később a' viszátkodás viharos és gyűlöletes napjaiban, bizonyosan arra lehetett számolni, hogy bátorságot és erőt menvén keresni az aggastyán, neje sirján vala tálálható, -- akkor tudjuk azt is, hol szokott volt nejeének életében is, szeretetet, vigaszt és tanácsot venni.

Akkor az új menyasszonyt *Neuhofba* vezeté, melly nem csak név szerint jelentett új telket. Atyai örökségén, Lenzburg közelében vadonokat vásárolt, mellyeket termékenyekké tett, és szántó földei közt alapjától építé föl e házat. Nagyszerű vállalata most, új segédeszközök befolyása és Zürichbeni összeköttetések által tágítva, példány gazdaságra igen alkalmas. Előszámláljam e' azon okokat, mellyek miatt elakadt? miért vonúltak vissza városi munkatársai jó korán? 's miért hagyák őt szükségben?

Elbeszélem inkább, mint lett P. épen e' szükségben nevelővé, — 1775 volt ő 30 éves, 's többi hájához 50 nagyobbbrészt koldús-gyermeket szedett össze úton útfélen élelemre és ápolásra, kikkel mezőn és házában dolgozott, 's kiknek a' munkát oskolává tevé. Ez kezdete 's egyszersmind alapja és tartalma a' Pestalozzi féle nevelésnek. — De az első kezdet kevés év mulva megszűnt vagyona teljes felemésztetésével, gyermekei elszéledésével, jószága bérbeadásával.

Az önkénytelen dologtalanság Pestalozzit íróvá tevé; de nem irt többé a' *Spartai* törvényhozásról! az alatt tapasztalás férfja lett, kinek a' jelenre, mint ennek reá, volt szüksége. *Lienhard* és *Gertrud* 1781-ben jelent meg; anyag és előadás nem mesterkélt, de tapasztalt. A nép nyelvét melly minden durvasága és sülyedettsége mellett az emberi szív legerkölcsebb és legköltésziebb oldalait fődözteti-föl, adja elő himezetlenül első eredeti szerkezetében. Szándékozván az erkölcsisedés és oktatás támaszpontját itt kimutatni, egyszers-

mind fő és kézikönyve P—i nevelésének, 's általában minden nép nevelésnek. Csak vége kevésbé kielégítő, hol szerző tapasztalása körén túlmegy. Regényírónak P—i nem született.

Jellemző tény, valóban Pestalozzias, hogy e' könyvet abbahagyott gazdasági könyvei rovatközein és üres lapjain írta. Olly szegénységben és nyomorban volt — mondják, hogy papirosa is hiányzott az írásra. A' szegénységet megengedjük. Ki Pestalozzit gazdálkodni látta, ismeri tehetlenségét és tanácstalanságát illy nemű katastrópháknál; csaknem mondhatnám ügyességét, azoknak nem csak előhozásában, de nevelésében is, úgy hogy minden segédforrásokat maga betömött. De hiszen papiros csak találkozott volna, ha e' könyvek, mellyek fölött talán nem egy óráig ült és sohajtozott, nem lettek volna legközelebb, ha általában a' legközelebbit nem tartotta volna legjobbnak. Mint mások a' sok eszköz miatt nem juthatnak czélhoz, úgy vele megfordítva ált a' dolog, 's azért volt P—i mindig *szegény*; szegénység volt természete, Krósus kincsei sem teheték volna gazdaggá. Gazdag volt ő magának, hol cselekedett; gazdag míg még valami nélkülözhetővel birt, habár czipőcsatja lett volna is, mellyet az országúton a' koldúsnak adott. Szegénységét csak akkor vette észre, ha már nem volt adni valója. Nélkülözést saját személyére nézve nem ismert; de a' nélkülözés másokra, czéljaira nézve, esetlensége érzetében kétségbe ejthető.

Mellőzöm azon könyvek czimeit mellyek ez első szerencsés kísérlet után, hol az elméletbe vágnak, azon bizonyosságot viselik magukon, hogy e' mezőn P—i nincs bő aratásra hiva. — Igy ünnepelt ő, mi közben a' francia lázadás kitört, és nem találta helyét. 50-dik éve lefolyt már, 's ő még sem találta meg. Közeledett azon korhoz, mellyben csend után kezd vágyakodni. Ekkor 1798-ban Schweicz belerántatott a' zen-

dülés örvényébe, régi-hitű hegyi kantonok makacs ellenállása tűzzel vassal töretett meg. Mint zsákmányát a' sas ugy gyűjté ő a' csatamezőn a' szökevény, elszegényedett és elhagyatott gyermekeket, és *Stancz*-nak még füstölgő romjain alapitá árvaházát. Készületlenülül, pénz nélkül, míg az új kormány teljesitheté adott ígérétét, házibútorzat nélkül kezdve, egyetlenegy szolgáló gyámolításával e' nagyobb részint elvadúlt és elhanyagolt seregek, mindenben mindene lett. Nemcsak hogy éjjel nappal velök volt, 's fölöttök örködött; de olly szolgálatokat tett körülök, mellyeket a' szülök, ha csak lehet, a' szolgálóra biznak. Mosá és tisztogató őket elhanyagoltságok szennyétől, öltözteté; és tanitá őket, mikép segítsenek egymáson. Ő volt betegápolójok és tanítójok, minden tanítási eszköz nélkül, — pusztá szerü hallgató tereme. A' mi keze alá került, valamint Midásnak aranynyá, neki tanulsággá és oktatássá változott. 'S e' mellett védé őket, hű pásztor gyanánt, hozátartozóik előitéletei ellen, kik őket a' protestans eretnek és újító körmei közül kiragadni akarák. Azonban a' következt évben vissza dagadt csatahullám ellen nem védheté meg őket. Eloszlatá nyáját, épen midőn szeretetét megszolgálá, 's a' legnehezebbet meggyőzé. — Beteg lett; első és egyetlen izben beteg, hogy tudta és érezte, 's magát az orvosi rendeleteknek alávetette.

Igy érte el az új század elejét, melly őt és törekvéseit a' legkorklátottabb hatáskörből legtágabb elismeréshez volt emelendő. De nem azonnal. Helyet, hol hatnia és megszereznie kellett, még kénytelen volt előbb kikoldúlni; vegyék e' szót betüszertint! — megadatott *Burgdorf*ban a' szegény eretneknek, ki tanításból akart élni, ámbár fizetésről épen nem kérdezősködött — de ezt hallgatva fel szokták tenni: miért is másért? — megadatott neki, nem a' hivatal, isten mentsen! de az engedelem, hogy egy gyermek-

oskolában mint segédtanító szolgáljon, 's ez elvétetett ismét tőle, midőn a' főtanító és a' rokonok ellene nyilatkoztak, mint ügyetlen, tudatlan ember ellen, ki ezen felül a' heidelbergai kátét nem tartja illő tiszteletben. — Befolyás teljes baráti sok kéréseire és közbenjárására megengedettetted végre, hogy a' legalsóbb, eddig egy nő által kezelt osztályában a' városi oskolának, naponkint 5—6 óráig az első elemeket díjtalanul tanítsa.

Itt van helye P—it mint tanítót megismerni. Birjuk egy szemtanú tudositását, *Ramsauerét*, ki az iskolának maga is tanítványa, utóbb az intézetben tanítónak képezte magát. Valóságáról és igazságáról kezeskedem, mert magam is hallottam P—it e' modorban egy német nyelvkiismerlet alkalmával, melyet nevéndékei egy részével szobájában tett. Magában az intézetben soha sem tanított *).

Képzeldék őt midőn melege volt, nyakkötő nélkül, ingújjakban, mintegy 60 fiu, és leánynevéndék közt. Az oktatás főleg nyelv — és számgyakorlásokból áll. Írás és rajzolás alkalmilag, a' többi lecke között, vörös-krétával pálatáblákon fordul elő. Mindenki azt rajzolja, a' mit akar, 's a' nélkül, hogy valaki megvizsgálná. — Számvetésre táblácskái vannak, melyekre különféle mezőkben pontok jegyezték; ezek számittatnak, összeadatnak, levonatnak s. t. b. Pestalozzi előre, tanítványai utána beszélnek; semmi kérdés, semmi ismétlés, semmi vizsgálata az egyeseknek! Nem különben mennek a' nyelvgyakorlások,

*) Erre tevőleges ismeretekkel sem bírt. — Egy barátom görög nyelvbeni tanításánál, az alkalmazás miatt, nagy buzgalommal volt jelen. Mulatságos volt, mi elfogultsággal emlékezett meg, mintegy más világból arról, hogy görögül egykor ő is tanult és tudott. Tréfált *demosthenesi* fordítása fölött. A' nyelv nála utolsó nyomáig elhangzott, a' *demosthenesi* megmaradt.

mellyek részből egy igen ó, átlúkasztott és szétszag-
 gatott falszőnyegen gyakoroltatnak; író és olvasó köny-
 vek nincsenek. — Valamint a' szőnyeg alakjai, ugy
 szakadások és lyukak legalaposabban szemléltetnek, és
 ezekről mondatonkint; részint más tárgyakról is, kü-
 lönösen a' természettanról, a' csuszó és mászó am-
 phibiumok, a' farkas és farkatlan majmok s. t. bről be-
 szélgetnek. — A' magyarázatnak hire sincs. — P—i
 beszél, 's a' mondottat egyszersmind egy táblán *írva*
 mutatja; ezt a' gyermekek karban ismétlik, utána
 mondvá és olvasva — vagy pedig nem is! mert P—i
 olly gyorsan és érthetlennül beszél, hogy nem értik, 's
 olly hangosan és szakadatlanul folyvást, hogy ő maga
 nem hallja őket. — A' mivel 8 órákor kezdett, azt
 folytatja; 10 órákor rekedt, de még 11 órákor sem
 végez, míg a' fiúk és leányok. minthogy a' leczkének
 vége, búcsu nélkül elfutnak. — A' reud némelly ta-
 nitványoknál fentartatik szeretete, másoknál buzgósága,
 míg másoknál komoly és nyomott állapotjáni szánako-
 zás, a' többieknél — jobbra 's balra osztott arczsa-
 pások által.

Kell-e még több bebizonyítására annak, hogy
 P—i Némethon nevelője igen, de tanítója nem volt?
 — A' jó burgdorfiak előre tudták azt 1800-ki Mart.
 31kén működése 8-dik hónapjában a' városi iskola-ta-
 nács vizsgálatot tartván, illy tudósítást adott:

„Ugy látszik, e' férfi messzire megy reményeivel,
 még is meg kell vallanunk, hogy bámulásig sokra ment
 tanítványaival. Bebizonyítá mennyi erővel bir már a'
 leggyöngédebb kor, mellyben különösen az érzés és
 gondolkozás ereje megismérhető. „Ő tudja ez erőket,
 „mindeniket külön előidézni, a' természeti hajlamot
 „kifejteni 's ugy gyakorolni, hogy egészen különböző
 „tehetségü tanítványok meglepő előmenetelt tettek.
 „Meggyőződhattünk, hogy minden gyermekben fekszik
 „valami sajátságos, ha csak a' tanító föltalálni 's mun-

„kásságba hozni tudja. Mig előbb 8 éves tanítványok „alig tudtak olvasni, most többen vannak köztök, kik „írni, rajzolni, számolni képesek. Pestalozzi tudott „bennök a földleírás, természet- és alaktan iránt is „kedvet gerjeszteni. Jövőben nem lesz szükség fel- „sőbb osztályokban az előkészületekre sok időt for- „ditani; itt lehetend az oktatást akadálytalanul foly- „tatni, 's örvendetes eredményekhez jutni.“ —

Tegyük szívünkre jobbjainkat! Kit tisztel inkább e' tudósítás? a' tanítót-e, vagy az iskola tanácsot?

Pestalozzinknak ez nem *adott* bizodalmat — mert azzal bírt; de megszerezte neki. — Segédek, ne- vendékek találkoztak — többnyire árvák — kik köz- költségen és magányjótékonyságból rábizattak. A burg- dorfi üres vár, számára intézetül alkalmaztatott. — Szegénység és nyomor uralkodott minden falon, és minden zugban, 's ezeknek közepette ama boldog csillogó napok, hol a' nevelési kincsnek minden reg- gel uj erei találtattak fel, 's közelítették meg; hol az „*anyák-könyve*“ és „*mint tanítja Gertrud gyermekeit*“ iratott, 's azon elvek gyakoroltattak és életbe hozat- tak, mellyek *Fichte* ajánlására belátó statusférfiak 's tanítók által Poroszhonba bevétettek.

De midőn ez történt, akkor az intézet nem volt Burgdorfban többé, 's alapítója, kinek törekvése kez- dettől fogva nem volt másra irányozva, mint a' pol- gári és politikai állapot átalakítására: Pestalozzi, első 's ezzel, mint Sokrates, utósó hivatalos politikai napját túlélte. — 1802-ban, Schweicznak ama elhiresedett Bonaparteféle „Consuli közben - járásához a' Zürichi és Berni vidék követévé megválasztatva, ennek hire ha nem csalatkozom mezőn érte őt. — Kocsira ülni, ugy mint volt, Párisba menni, Fouché és társai előtt meghallgattatást nyerni, a' jog 's igazságért szót emel- ni leplezetlenül, tekintet nélkül, 's az adott intéstre

ismét el- 's visszautazni — lehet-e gyorsabban politikai pályát megfutni?

„Egy éjjel Parisban is voltam! így szokott volt tréfálni; de nem láttam.“ Tartózkodása rövidsége 's éjle-re és napra nézve, meglehet hogy P—i tévedésben volt; olyasmi buzgóságában megtörtént. De hogy Parisban nem látta, azért jót állok. Keresztül lehetett volna az édenen vezetni, és ő egész üdvéből mit sem látott volna, mint a' megismerés tiltott gyümölcsű fáját, hogy a' szegény, ostoba emberiség közt elossa *).

E' politikai eljárásának utóeredménye, vagy eset volt-e, hogy a' már most *közbesített* Schweicz hatalmasai a' burgdorfi helyet egészen más czélokra használták, 's az intézet, miután a' szomszédságban egy ideig *Fellenberg* gazdaságával összeköttetve volt, hogy technikai tulnyomóságáról elvonassék, *Yverdonba* a' francia Schweiczba tétetett át. — Yverdonban a' Pestalozzi féle gyakorlat nem sokára az emelkedett feladattól és különféleségétől túlszárnyalva látta magát. Nem kivántatott sok hozzá. Jó birtokú nevendékek igényei, kiket a' hir vezetett oda, ellentétben állottak a' segéd eszközök szegénységével; magasb tevőleges tanítási erőt követeltek, mint a' mellyről P—i ismerettel bírt, hogy tanítót 's ezeknek tanítványai előmenetét csak tartalomra nézve is megítélhette, annál kevésbé, hogy az erre megkivántató hatással lett volna. És még is ha P—i nevendékeinek tanításra képes tanulni vágyó tudatlanságát, a' mieinknek tudós szinezetével egészben összehasonlitom 's az igazságnak hive akarok maradni, kezemet szívemre téve, Yverdonra nézve is alá kell ama burgdorfi tudositást írnom.

Pestalozzinak háza vezetésére *elméleti* és *technikai* segítségre volt szüksége. Találkozott fájdalom! kettő-

*) Hozáteszem, miszerint hevében annyi időt sem vett volna magának, hogy előre maga megizlelje.

sen 's nem egészíté ki, de túlnőtt rajta olly ellentétté, melly végre harcban és ellenmondásban feje fölött összezapott. Ez ellentétet mindjárt két szélső végénél fogom fel.

Niederer a' ki ismeré, nemes ember volt; ha tűzbe jött, jeles szónok, kinek csak alapos, tudományos műveltség, izlés és ítélet hiányzott. Schweiczban végezte oskoláit. Egyébiránt technikára nézve szinté olly ügyetlen, mint P—i, 's azonkívül működésre és cselekvésre tunya, mint P—i *nem*; gyakorlati tehetsége elméletbe és beszédbe ment át. Ő a' modszert philosophiai rendszerré csigázta fel, 's P—it hegyébe mint „az emberi természet magában-jának gyujtó villám sugárát“ a' felhőkön felül emelé. — A' kép, mellyet ő P—iból magának alakított, szentje volt; képes volt azt az oltáron feláldozni, mellyet ennek emelt *).

Schmid József a' burgdorfi intézet nevendéke; az általa kiképezett nagyság- és alaktalan külső technikájának mestere, különben tudatlan. Igen gazdaságos tehettség, melly valamely gyárt fedhetlenül jövedelmező virágzásba hozott volna. Olly szerencsétlensége vala, hogy ő Fellenbergnek legerősb oldalát, melly az intézetben leggyöngébb volt, korán csodálni tanula, 's hogy csöndes ellenmondásban környezete legnemesb, gyakran igen gazdaságtalan törekvései iránt, aljassá, 's mivel Pestalozzi kedvéért még is csak türni akarta, reájok nézve szineskedővé lett. Hol gazdálkodásról volt szó, fáradhatlan mint maga nemében ábrándozó, P—i hirétől és rendszerétől mintegy rögeszmétől megszálva. — Elvált az intézettől, hogy honában (Voralbergben) a' tanítást maga rovására gya-

*) A' szerző itt ott pestalozzi kifejezéseit használja, mennyiben az eseményekkel összefüggésben emlékezetében maradtak.

korolja. Nem azonnal sikerült úgy mint gondolta, Pestalozzi érezte hiányát, a' soha nem tanácstalanét; Niederert, ki maga is tanácstalan volt, visszahívá. 'S visszajött.

Csalatkoznék ki azt hinné. hogy ez ellenkező befolyás nem csupán P — i eltökéléseire, hanem személyére is birt hatással. Hol maga nem cselekedhetett, ott működni hagyá őket, 's örült mint gyermek a' káracsoni fának, azon, mit kedveért fő és kéz egyetértve létrehozta; irántok önmegtagadásig háladatos volt, 's halálaig megszomorodott, midőn ellenségeskedésüket továbbá ki nem egyenlitheté, midőn *vagy* a' fő, vagy a' kéz részére kellett magát elhatároznia. — Szinte olly változatlanul célja után törekedve, mint viharban és napfényben, hidegben és melegben, elpusztíthatlan, még mindig ugyan az volt, millyennek magát vőlegény korában arájának rajzolta. Az aggkor nem tevé őt szebbé; olly rút, mint Sokrates, olly parlag, mint maga magát nevezé, olly kellemetes volt, csak szemébe kellett tekinteni. — Jól is állt neki ha haragos, ha mérges volt, mint az oroszán; mert az is tudott lenni, 's melle elég erős volt, hogy haragjának nyomatékokot is adjon. De vonásainak közönséges kifejezése szelid és jószívü volt; a' bú benne uralkodó vonás, melly még a' nevetésnél sem hagyta el. — A' gyermeket első pillantással megtudta nyerni; a' hatás gyakran meglepőleg csodálatos volt; de szinte úgy az ő hatásuk reá. A' gyermek legnagyobb ingerültségben is azonnal megnyugtathatá. — Hangulatai változtak, mint a' gyermekéi, melly nevetésből sirásba megy át; a' mit érzett, azt valóban érezte, 's az egészen megtölté őt. Minden érzésre fogékony volt, melly az ember erejét és gyöngeségét teszik; csak egyben volt *idegen!* — soha sem láttam őt urat játszani, nem is hiszem, hogy azt tudta volna. Mert ez elijesztette, valamint minden, a' mi előtte lehetetlennek tünt fel, ez

elfogulttá és csüggedővé tette. Vannak Pestalozziról nem kedvező ítéletek, melyeket innen lehet magyarázni és menteni. Hol az illedelem kedvéért a' formásokra kellett ügyelnie, a' legkedvesebb tehetetlenséggel tevé azt. — Mindig még ugyanazon ügyetlensége a' völegénynek külsejében: a' durva gyapju hálókötös, a' mi zsákpaletó - ink szabása szerint, telen nyáron nyílt mell, a' papucsos nyomott czipő, fején kötött kis sapka, ha egyébiránt a' zsebkendővel, vagy mással, mi rajta erősen nem állott, valahol a' városba el nem hagyá — e' pongyolát csak akkor változtatá, ha előkelő látogatója érkezett; de akkor is vigyázni kellett, nehogy a' fekete-frakban várakozás közben az ágyra düljön. — Még mindig azon fel 's alá futkosás, melly már mint ifjuban helytelenített. De a' cél mellyért futott szinte még ugyan az volt, azon egy, mellyben minden történetességek feloszlottak, mint a' méhé, melly virágról virágra száll, figyelve, gyűjtve, termékenyítve. Gyermekeit tanulni látni volt élvezete. Jelenléte buzdított, a' nélkül hogy félbeszakasztott volna; megismerése nem egy csüggedőnek nyújtott bátorságot és önbizalmat, dicsérete, vagy csupa ügyesség túlbecsülése, mellynek ő maga hiával volt, nem egyet tön hiúvá!

El kell ismernem, bármi nehezen teszem is! P—i *nevelő* sem volt; fiának, unokájának sem volt az. Ő atya volt, hogy nevelő lehessen, hiányoztak a' technikai feltételek. Olly nevelő volt ő, mint azon *Raphael*, kit Lessing kezek nélkül születet, kinek eszméje, minthogy maga nem varázsolhatja a' vászonra, másokat termékenyít 's a' magaéi helyett ezer kezeket hoz munkásságba!

Társalgása élénk, szellemdús, élesztő vala. Lehetett őt érteni, a' nélkül, hogy szavai megkülönböztethetők lettek volna, ha schweiczi tájszólamában, folytonosan a' francziákkal németül beszélt. Beszéde

képdús, az alkalmazások gyakran meglepők mint a villám; ez által a' leg elvontabb tárgyaknak is megtudta nyerni konkrét oldalukat. Elmés viszonzásokat örömet osztott és vett. Gyorsan beszélt, közvetlen sugallásból és választás nélkül; írásnál, tollba mondanál megelőzé őt a' gondolat. Kézirataiban javítások javítások fölé voltak egész halmokká raggatva; életének képe 's hasonlatossága! — Semmi érdek, melly az elméletbe nem vágott, nem hagyá érintetlenül; semmi közlemény, melly el nem ragadá, nem hagyá gondolkozás nélkül. Tréfa közben, mert örömet tréfált 's a' vigadók közt víg is tudott lenni — egy jelentékeny, vagy pedig gyöngesége és szomorúsága óráiban egy csipős és elmés szó „impayable!“ szóval üdvözöltetett, 's biztosan leheté várni, hogy tőle is fog azonnal valamelly szellemdús észrevétel következni. Nem könnyen távozott valaki a' nélkül, hogy tőle valamit vett 's neki hagyott volna. — Keveset aludt, de gyakran; ki álmában háborgatá, ébredésnél szives tekintetre számolhatott, akkor már mindig eleget aludt. Reggel legfelebb 2 órakor volt munkánál, többnyire ágyában fekvé. Ha irnoka várattott magára, maga hívá el csak-nem öltözetlenül a' legkeményebb télben, sem a' hideg köveket; sem az előcsarnok léghuzamát nem kerülve. — Hol élte ügyért kellett tenni, ott maga, sőt alkalmilag mások iránt is kegyetlen volt, kik félték nálanál gyöngébbek lenni. Ettől tartóztatni, figyelmeztetni, hogy kimélje magát, hogy könnyen megbetegedhetnék, hasztalan fáradság volt, és a' köszönet érte csak gúny lett. Botladozó járásában hegyeken, lépcsőkön és gyalogutakon, veszedelmes is volt; mert merényekre vezeté, mit ijedségre egyszernél többször tapasztaltam, míg azt elhagyni meg nem tanultam. — Maga gyöngeségei ellen is, ha akadályul szolgáltak, az önmegtágadás ropant erejével hirt. Csak az imént komor és elfogult,

reszkető térdü aggastyán, az elhatározás pillanatában erős lábon állott, mint bátorság és lélekjelenlét férfia.

1814-ben Neufchatelben a' Porosz királynál kellett tisztelkednie. Beteg volt, igen beteg. De ugy hiszem, hogy a' betegséget könnyű magyarázni. A' Schweicziakat 's nem ritkán az amerikai köztársaságiakat is inkább zavarba hozza a' fejedelmek hatalma, mint azokat, kik köztök élni és munkálkodni megvanak szokva. Ők az ellentét által elhatározva, a' fejedelmek hatalmát, melly a' közelebb állók' előtt több oldalról, ha nem is törvényesen, de tényleg korlátozva tűnik fel, egészen korlátlan és mindent elnyelő hatalomtökélynek gondolják. E' képzelet fogá el P—i is. Ez 's azon gondolat, mennyi függ e' kevés percztől, legyőzé őt elannyira, hogy út közben elájult. Ez menthető vala, ha nem jelen meg; csak vissza kellett volna térnie, mit úti-társa Ramsauer, tanácsolt is — „Nem, hallgas erről!“ kiálta P—i, meg kell a' királyt látnom, ha meghalnék is bele. Ha jelenlétem által csak egyetlen egy gyermek is fog jobban neveltetni, meg vagyok jutalmazva.“ A' kihallgatás minden további baj nélkül mind két részről meglegegedéssel történt.

Mulattatóbb és igen jellemző körül-belül ugyan azon időben, egy más magas látogatás története. P—i alkalmi nyilatkozatai és emlékezetem szerint beszélem el; a' tényről tehát nem kezeskedem. — A' háboru közben P—i gondolom Baselben *Sándor* császárt, az oroszok egyuralkodóját látogató meg. Képzeltetni mint remegtek ez útján térdei. De Sándor nyájassága, a' szives fogadtatás a' császár ellenében, ismét erős lábra helyezé. Az ügy iránti buzgóságában megfelekezett rangról és különbségről. Hiszen nem is csekélység volt kérdésben! Tudatlanságban és szolgaságban, világ és szabadság után vágyó sok millio lélekért emelvén szót, bizodalmas szokása szerint szemközt beszélve közelgett mindig a' jószivü fejedelemhez. Sán-

dor hátrál; ő lépésről lépésre utána, míg a' hátrálás a' szoba másik végén megállapodásban végződik. — Most a' császár többé el nem kerülheti, 's P—i már is kiterjeszté feléje kezét, hogy gombját megfogja, midőn a' császár akaratlan mozdulata felvilágosítja manőveréről. És bir még annyi lélekjelenléttel, fogását a' császár *keze* felé fordítani, hogy megcsókolja. De a' császár megelőzvé, megelőli 's mint fiu atyját megcsókolja. —

De időm és hőszünk élte vége felé siet. Önök türelme tisztelt olvasóim, félek már most is ott van.

1817-dik évben, épen azon pillanatban midőn munkái összes kiadása által első és utolsó kívánságának, kellett teljesülni, Niederer és Schmid közt a' régóta elfojtott szakadás kiütött. Mindnyájan, kik az egyiknek, igaz, nem mindig az eszközökhöz és szükséghez mért magas röptét bámulák, kik a' másiknak egyoldalú gazdálkodásában a' süker kezességét nem, de benne a' szineskedőt láták, elváltak az intézettől, 's megingaták fenállását; *Niederer* legelső, hatalmas beszéddel nyilvánosan és leplezetlenül búcsúzva, fájdalom a' nevendékek jelenlétében is, és igen helytelen alkalommal. Elváltak és P—i — vessen követ a' ki mer — Schmidnél maradt — Nekem feladatom csak tudósítani, nem bírálni. — Én tanúja valék ez eseményeknek, P—i legközelebbi közelében, míg tolongásukból egy időre Jura magányába vonult. Itéljenek, volt-e alkalmam őt ismerni! Képes voltam - e erre, 's képes voltam - e *őt* megismerni? az már más kérdés. Ha azt akarnám állítani, elég okuk volna önöknek rajta kételkedni.

De rajzolni e' napokat, 's az aggasyánt e' napokban soha sem kísértettem meg; 's nem is fogom megkísérteni. — Ha e' körülmények közt nem ismerik meg azonnal közvetlenül a' tragikus motivumokat hőszünk jellemében, annak oka előadásom. De higgyék el

szavamra! Legyen bár, hogy P—i itt, mint mindig, könnyen bizva az egyik oldalon, 's épen azért a' másik iránt bizalmatlan volt; legyen bár, hogy az egyiknek bősége irányában a' másiknak ügyességét túlbecsülte, 's azáltal a' nélkül, hogy emberi hatalom megakadályozhatta volna, maga vont ítéletet magára: még is egy pillanat sincs e' napjaiban a' kísértetnek, mellyben nemes erkölcsi léte magát megtagadta volna, mellyben az elfogulatlan tanú előtt az irántai tisztelet, szenvedését annál szomorúbbá nem tette volna.

Ha ama festézt mások által eszközlött hatásának gondolatja kénytelen vigasztalni, még sem pótolja az ki ön-műveit, 's nem képes az önteremtés utáni vágyat elfojtani. P—i gondolkozás módja a' tétlegesre, a' valóra volt irányozva. Élvezheté ugyan azon pusztá képzeletet, mi hatást gyakorolt ő a' távolban, 's ezt gyakrabban teheté, mint mások előtte megengedni és megvallani akarták, nehogy hiuvá tegyék; de ez nem volt mindennapi kenyere, mellyből élhetett volna. — Látnia kellett mit teremtett, látnia kellett mint csirázik és nő az, mit maga vetett, birnia és tartania kellett, mit magáénak nevezett, különben álm és árny volt. — Azért ragaszkodott Schmidhez, azért nem hagyá a' dicsőségével felnevekedett intézetet bukni, midőn bukott, azért köttetett össze az új árva iskola az ingadozó intézettel, 's zuhanása közben magával lerántotta.

Első árvaiskolája, ifjúkori gazdasági kísérleteinek tulsúlya alatt; a' *második*, a' soká fentartott férjfi-erőé, háboru által; 's az *utósó*, az aggastyáné, kora 80-dik éve küszöbén, midőn szegény gyermekei körében elszunyadni remélt, segédei viszátkodása által pusztult el.

E' csapást két évig 1827-diki febr. 17-keig túlélte. Tulélte azt, 's „Életviszonyait“ egy *tévesztett* élet' viszonyait írta!

Azóta nem olvastam azon könyvet; most sem és pedig szándékosan. Midőn olvasám, mindent igaznak találtam benne, pestalozzilag igaznak, 's bármennyit lehet is belőle Schmid részére róvni, az is igaz. A' sadduceusoknak és phariseusoknak egyiránt van okuk fölötté kezeiket dörzsölni. — Hiszen amazok megjövendölék neki, 's törekvése bohóságára figyelmezteték. „Közülünk valaki, ha úgy hagyja menni a' dolgokat, mint mentek, gazdagság és becsülett mellett vénülhet meg, 's bősége hulladékából még jót is tehetne, ha nem hagyhatná. Most átlátja már, — de későn! „'S a' pharizeusok. „Ez onnan jó, hogy a' heidelbergai kátén tuladott!“ *)

Felém azonban, midőn olvasám, a' könyv minden sorából ismét azon szem, azon fájdalomteljes bús pillantás sugárzott, mellyel az elhagyott, Jura bércein tőlem távozótól akkor bucsúzott. — De még kérdés vagy

*) Némellyek köztök olyanok, kik tanítványai, növendékei, segédei valának, kik nyílt szemekkel álltak előtte, kik szemébe néztek, 's a' keresztyéni *gyakorlatot* benne a' keresztyénség *technikájától* még sem bírták megkülönböztetni. Tiszteletre méltó agg, kinek vallás és alázatosság egy volt, ne vedd rossz néven ha itt félre sírodhoz lépek — mert ki vagyok én? 's pályafutásod emlékeül azon keresztet tűzöm le, mellyet egész élteden keresztül szegénységben és szolgaságban viseltél, 's nem volt fejed hova hajtandó, míg te a' szegénységnek kunyhókat építél, 's szenvedél azok ért, kik esztelenségedért gúnyoltak! — Ők általad az ifjuság oktatására nézve sok hasznosat tanultak; — neked arra nem volt idő! Ők mesterségökben, mellyet becsületre te emeltél, dicsek hettek, és ügyességök által — neked ez hiányzott! — bírtokot kereshettek. Most már azt is szerették volna tőled megtudni, mikép kell hozá a' keresztet faragni, hogy mesterségök jelképére tegyék, 's munkáikat, házokat vele áldják. — De hogy tehetéd te ezt? Te keresztet nem *magad* készítéd!

épen nem kérdés! Mert bujából az aggnak, ki hajótörései következményeire fájdalommal néze vissza, inkább tettvágy és élettelj tüze sugárzott, mint a' távozó szeméből, ki bátorság- és reményteljesen csak most ment az életcselekvés elébe. — „S ha most kellene tennie, nem hagyná el, 's nem! tenne máskép!“ Ki ajkai ez akaratlan vallomását nem tudja olvasni azon könyv sorai közt, az tudja meg, hogy midőn irta, Neuhoftban már az új, szegényiskola alapja meg volt téve! az építés el volt kezdve, de nem végezve, midőn ő elszenderült, — 's ugy is maradt.

Olly szem, melly a' nap súlya és heve által — nem kielégítve, de kifárasztva — 's meg nem nyugodva huny el álmom kedveért, új, tettvidám, életteljes serkenést ígér. — Sírja az iskola mellett van azon mező közepén, mellyet ő termékenyített, melly utódainak gazdag aratást hoz. Ha emlékkőnek kell sírján lenni, akkor azon „*Henrikkő*“ legyen az, melly Yverdonnál a' lapályos parton a' tóból kiáll 's a' hullámokat megtöri, az, mellyen, mint a' monda tartja, P—i egykor legmélyebb lélekfájdalmában egész éjjel istennel küzdött, míg a' hajnal nem hasadt. E' kő alatt az igazság csak álmát alva a' hajnal-pir hasadtáig, nyugodják békében.

Szeberényi Lajos.

A' nép nemtője!

Ó él!

Hugo Victor.

A' hatalmas alkotó ajkáról
Nem villant ki még a' nagy „legyen!“
És az ősi semmi éjszakája,
Ünnepelt a' puszta téreken,
És az ellensereg dühös csatája
Még nagyobb zavart teremté rája.

De a' semmi éj ölében éle
Már a' létre váró óriás,
Váró, álmából hogy fölriassza
A' teremtő „légyen!“ csattanás,
És a' vasilincset zuzza széjjel
Mit reá kovácsolt a' vak éjjel.

És a' pusztaság süket fülébe
Harsogott az isten szózata,
Melly az álmódó órjas keblébe
Mélyen mint szivekbe nyilhata,
És, ocsúdva elhagyá az álmot
Ébredvezve érzett, hallott, látott.

Csillag, föld és nap forogni kezdé
A' teremtő trónja fényinél,
A' mezők virága, a' fa, a' vad,
És a' főremek az ember él,
A' bilincsek is lecsattanának
Engedők az isten nagy szavának.

Újra éj terült el a' tetőkön
'S a' tetőknek árnyas völgyein,
Újra óriás feküdt bilincsből
Életelő álom karjain, —
Újra tétlen váró a' hatalmat
Melly előlje az éjbirodalmat.

A' kebledagasztó lángelő még
Fásult keblében ki nem hala,
De körülhálózta vészbillinccsel
A' sötétség pokol angyala
'S ringatá az álom mámorában
Részegítő átkos csáb karjában.

Századok vonultak el fölötté
Vészterjesztő súlyos századok
A' teremtő létének szikrája
Szellem eltörpüle általok,
Mint a' kikelet szelid virága
Hogyha rá a' tél ónlába hága.

Jöttek olykor egyesek feléje
Tiszta rendületlen szellemek,
Kik hogy széttörjék a' rabbilincset
Minden irt megkisértetnek :
De mint szirttől habja óczeánnak
Az alvórol visszahányatának.

Végre meghatá isten szivét is
A' szegény halálos élete,
Mellyben végső pusztulásnak indult
A' kebel tüzeinek fejlete,
És leküldé angyalát az égnek
Véget vetni a' nyomó inségnek.

Szóla. Összerázkodott az alvó;
Újra szóla, — és fölébredett
Szóla ismét, — és nagy diadallal
Álla a' letört bilincs felett.
Szózatára isten angyalának
A' bilincsek így lecsattanának.

* * *

Nép te vagy ki éveken keresztül
Dermesztő álomban álmodál,
'S kit sötétség rabbilincse lánczolt
Oly sokáig, nép az te valál,
'S PESTALOZZI, a' kinek szavára
Rád derült a' szellem napsugára.

Porba szálla ő le, hogy növeljen,
Hogy tegyen, mivé az isten tett,
Életét feláldozá javadra,
Hogy neked teremtsen életet, —
És hangjára angyalszózatának
Rabbilincseid lecsattanának.

Jenőfi.

Pestalozzi' emlékünnepére, megnyitó karének.

Dalt rebeget e' nap föl velünk
 Hozzád — istenünk!
 Száz éve márma
 Hogy árva néped javára
 Orvost adál,
 Hőst támasztál.

Képmásoddá egykint alkotád
 Vár' és por' fiát.
 De képed eltűn,
 Hol észhomály van és bűn.
 Ezt irtá ő
 A' népmentő.

Ott uralja még nemünk a' port,
 'S lelki jármot hord,
 Hol ész hatalma —
 Hol szellem diadalma
 Fenn nem ragyog —
 Mint csillagok.

És az ember embert ott mutat,
 Hol itél 's kutat
 Mozg és teremtet,
 Viritja az egészszet,
 'S tudott — akart
 Köz czélra tart.

A' ki ilyen szellemet nevel,
Az nem mulhat el:
'S jön újra száz év —
'S a' *Pestallozzi* nagy név
Dicsőbbitend —
'S dicsőbbülend.

-----y.

Ének: Pestallozzi századik születési napjára.

Ki szent ügyért vitt bajnokul
'S rá fonta élte szálait,
Annak sirhalma nem szorul
Jelkőre, 's fényt nem ohajt.
Legjobb emlék a' tett, —
Mint fa, mellyt ültetett,
De melly nem őneki
Zöldült 's virúla ki:
Jövőknek hoz gyümölcsöt.

Nagy fija Schweicznak! szűd' erét
Népnymor aggodalma
Dobogva tágitotta szét, —
'S egy isten szent sugalma
Halászni — mentni hitt
A' vész örökösit.
'S bár hosszú áldozat
Volt is mentő utad,
Jelen árán jövőt élsz.

A' kisdedek bimbókorát
Földrül karodra vetted:
Szivkérügyet meglágyítád,
Lelkeddel gyujtál lelket.
Igy hoztál — oh Dicső!
Porból embert elő: —
'S az ész szikrázatát
Föl így lángoltatád
A' nép közt — népapostol!

'S neveltidben gyult elmfény
Más nemzetek sajátja:
'S a' bennük fellobbant erény
Sok szép tettnek csirája: —
Bennük tenleked forr
'S ég mint egy lángszobor,
Melly szétsugározik
Nyugottol keletig
'S időn világon átcsap.

Tanulók' fohása.

Sugárral koronáztad
Nagy isten, a' napot,
Az éjre nagy hatalmad
Csillagfátyolt adott.
Hő- és fény-áradattal
Özönléd őket el,
A' melly hullámzatával
Hozzád fohászt emel.

Fohászt a' nagy természet'
Magasztas ajkiról,
A' honnan tiszta érzet'
Hevülő hangja szól.
Akár a' nap köszöntő
Madarkák zengenek;
Akár a' villám-öntő
Egek menydörgenek.

Fény' és melegség' atyja!
Az értelem-sugár,
Melly világod áthatja,
Es a' hő érzet-ár,
A' melly forr kebelünkbe',
Mind tőled eredett.
És mi némák legyünk-e
Jotéteid felett?

Nem! hisz az ok-fürkésző
Ész, hangosan imád,
Mint a' mindenség képző
Erőknek végokát.
Az érzelem' forrása
A' szív, rólad beszél,
Jóságod áradása
Magas jeleinél.

Imé egész lényünket
Ajánljuk föl neked,
Pályánkat 's életünket
Vezesse jobb kezed!
Hogy nagy neved, és azzal
A' szent emberiség,
Szív- 's ész-képzésünk által
Megdicsőíttessék.

Miskolcзы Mihály.
